תלמוד בבלי · אחרונים · פתח עינים · סדר נזיקין

פתח עינים על סנהדרין

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פתח עינים על סנהדרין

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פתח-עינים-על-סנהדרין/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ה. 5
דף ו. 5
דף ו: 5
דף ז. 6
דף ז: 8
דף יא. 8
דף יא: 8
דף יג: 9
דף יד. 9
דף יז. 10
דף יט: 10
דף כ. 15
דף כ: 16
דף כא. 17
דף כא: 19
דף כב. 20
דף כב: 22
דף כג. 22
דף כד. 22
דף כה: 23
דף כו. 23
דף כו: 25
דף כז: 26
דף כט. 26
דף לא: 27
דף לב: 27
דף לה: 28
דף לז. 28
דף לז: 29
דף לח. 30
דף לח: 31
דף לט. 32
דף לט: 32
דף מב. 33
דף מג: 35
דף מד. 39
דף מד: 40
דף מו: 41
דף מז. 41
דף מח: 41
דף מט. 41
דף נב. 42
דף נה. 42
דף נח: 43
דף נט. 43
דף נט: 44
דף סג. 46
דף סג: 46
דף סד. 46
דף סה: 47
דף סח. 48
דף סט: 48
דף ע. 49
דף ע: 50
דף עה. 50
דף עו. 51
דף עו: 51
דף פב. 52
דף פב: 52
דף פח: 54
דף פט: 55
דף צ. 56

דף צ: 57
דף צא. 59
דף צא: 62
דף צב. 62
דף צב: 64
דף צג. 64
דף צג: 65
דף צד. 67
דף צד: 68
דף צה. 69
דף צה: 70
דף צו. 70
דף צו: 70
דף צז. 73
דף צז: 73
דף צח. 74
דף צח: 75
דף צט. 76
דף צט: 76
דף ק. 77
דף ק: 77
דף קא. 78
דף קא: 79
דף קב. 80
דף קב: 82
דף קג. 83
דף קג: 83
דף קד. 84
דף קד: 84
דף קה. 85
דף קה: 85
דף קו. 86
דף קו: 87
דף קז. 87
דף קז: 88
דף קח. 89
דף קח: 90
דף קט. 90
דף קט: 90
דף קי. 91
דף קי: 92
דף קיא. 93
דף קיא: 93

דף ה.

ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדים תורה ברבים. אפשר לפרש במ"ש פ"ב דיומא אמר רבא לא משכחת צורבא מרבנן דמורה אלא מלוי או יששכר והקשה הרב מהרש"א דהא דהע"ה אתי מיהודה והלכה כמותו ותירצו המפרשים במ"ש פ"ה דערובין דוד דגלי מסכתא נתקיימה תורתו בידו ולחד פירושא היינו שהיה מלמד לאחרים וזה סגולה דגם מאן דלא אתי מלוי ויששכר הלכה כמותו. והרב יפה תואר הקשה במ"ש בב"ר דרוב הסנהדרין מיהודה הוו דהרי לאסוקי כהלכה לוי ויששכר בעי. וניחא ליה דהש"ס איירי ביחיד וכדקאמר צ"מ דמורה אבל ברבים כלם מורים כהלכה ע"ש ואפשר דז"ש אלו בני בניו של הלל שמלמדים ובזה זוכים לכוין להלכה כתירוץ המפרשים ועוד ברבים רמז תירוץ הרב יפ"ת דכשהוא ברבים כל אדם מאיזה שבט שיהיה אם הוא ברבים יכול לכוין האמת ובהכי ניחא קושית התוס' ביומא דפריך הש"ס מיהודה מחוקקי דאמאי לא פריך מהך דכתוב בתורה ומחוקק מבין רגליו. וע"פ האמור ל"ק דכיון דדריש להאי קרא על בני בניו של הלל שמלמדים תורה ברבים לא מצי למפרך דע"י סגולות אלו ללמד ברבים זוכים גם שאר שבטים ומשו"ה פריך מיהודה מחוקקי דמשמע ליה אפילו ביחיד. ועמ"ש בעניותין שם ביומא על קושית התוס' ותירוצם ע"ש בס"ד:

דף ו.

סברוה דכ"ע מקשינן פשרה וכו'. על סוגיא זו ודברי התוס' כתבתי בעניותי בספרי הקטן ברכי יוסף ח"מ סימן י"ב דף מ"ה ע"ד בס"ד:

דף ו:

והלא במקום שיש משפט אין שלום וכו' איזהו משפט שיש בו שלום זו פשרה. שמעתי מקשים דהרי אמרו לקמן דף ז' האי מאן דשקלי ליה גלימא בבי דינא ליזמר וליזיל ויליף לה מקרא דכתיב כל העם הזה על מקומו יבא בשלום ופירש"י בין הזכאי בין החייב ע"ש הרי דבמשפט גמור יש שלום ואיך קאמר הכא דבמשפט אין שלום עכ"ד. וכן ק"ק מאותה שאמרו פ"ק דברכות דינא שלמא בעלמא. ונראה דהכא דייק דאי קרא לא איירי אלא במשפט גמור לא לכתוב שלום דכשאומר משפט ידעינן דדינא שלמא בעלמא וזה נודע דע"י הדין יש שלום. והשתא דכתיב משפט שלום משמע דהוא דבר הנוסף על המשפט דעלמא דהוי שלום עוד יוסיף שלום תוספת אשלמא דעלמא הנמשך מן הדין כי הדיין שלום יעשה בתוך נתיבות משפט נוסף על הדין דאכלהו קאמר שפטו בשעריכם ואהא

קשיא ליה דאם דבר נוסף ולא במשפט א"כ אפסדתן לדינא דכשיש משפט אין שלום כלומר האי שלום הנוסף ולכן דרש ליה בפשרה דהוא שלום וקאמר משפט דהפשרה תהיה קרובה לדין. ואחר זמן רב ראיתי להרב יפה מראה דעמד בזה במאמר הירושלמי בפרקין והאריך בזה ע"ש:

דף ז.

אמר רב המנונא אין תחילת דינו של אדם נדון אלא על ד"ת. עמ"ש בעניותנו פ"ב דשבת ושילהי סוכה ונדפס סוף קונטרס שמחת הרגל ע"ש בס"ד. ועתה ראיתי ספר רגל ישרה הנדפס מחדש ושם תמה על התוס' דמאי ק"ל די"ל נשאת ונתת באמונה על ד"ת כמ"ש יודע לישא וליתן בד"ת וכו' ע"ש ותימה עליו דכשאומר נשאת ונתת ואינו מפרש על התורה הוא על משא ומתן דעלמא והבקיאיו' דאייתי מפורש דאיירי בתורה. אמנם דרך דרש כתבנו פ"ב דשבת דבכלל כל השאלות שואל על ד"ת כמ"ש שם באורך ע"ש. אבל לתמוה על התוס' לאו משא ומתן הוא. ולדבריו הול"ל עסקת בתורה ואח"ך נשאת ונתת ואז היה נוח יותר לפרש בתורה. ותו דכל ישראל אין להם חיוב לפלפל בתורה ולהיות כלם אשלי רברבי ועמ"ש בקונטרס דברים אחדים דרוש י"ב:

ההוא דהוה קאמר ואזיל וכו' קרא כתיב וכו'. יומתק במ"ש בקמא דף צ"ב דכל דיבור טוב רמוז בתורה דכתיב תורת ה' תמימה ע"ש ודוק:

ההוא דהוה קאמר ואזיל טוביה דשמע ואדיש חלפוה בישתיה ק' וכו'. אפשר דהכונה דאם היתה מחלקת ביניהם והאי דשמע מרתח קרתח היה ממשיך הדין מעשר זיני מסאבותא כל א' כלולה מעשר הם ק' וע"י דשמע ואדיש חלפו בישתיה ק'. ושמואל יליף מדכתיב ראשית מדון ריש מאה דינין שמעורר. ואפשר שמעורר עשרה כתרי מסאבותא כוללות ק' והיינו רי"ש ק' דינים לרמוז כתרי מסאבותא ריש דייקא ועיין מ"ש בעניותנו בקונטרס דברים אחדים דרוש י"ד בס"ד ע"ש:

ולפי פשוטו מבואר במ"ש מעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו. וכל הרעות הם מקטרוג המשחיתים הנבראים בעונו וע"י שהוא מעביר על מדותיו מעבירין לו ע"כ פשעיו ואין מקטרג וז"ש טוביה דשמע ואדיש אשריו וטוב לו כי בזה מעבירין פשעיו ואין מקטרג וחלפו בישתיה ק'. ואפשר לרמוז אדי"ש בגימטריא שדי עם הכולל דשדי יאמר די לצרותיו וחלפוה בישתיה מאה. וקרוב לזה בסגנון אחר אפשר במ"ש מהר"א לוי ברוכים דהעניו אינו שולט בו ס"מ וזה רמז ואדי"ש גימטריא שכ"א שמסלק ש"ך דינים ממנו גם אדי"ש גימטריא שדי כנזכר דבכונת שדי ניצול מיצה"ר כמ"ש האר"י זצ"ל:

היא ניימא ודיקולא שפיל א"ל שמואל וכו' בעצלתים וכו'. אפשר דרומז דאם האדם ישן בתנומות עלי משכב תענוגי העה"ז ונשקע בתרדמתו תשש כחו כנקבה וכיסו מתורה ומצות שהוא הכיס והקרן האמיתי נזדלזל וז"ש היא ניימא על הישן על משמרו משמרת הטהרה שתשש חילו כנקבה ודיקולא הוא הסל מתורה ומצות על דרך שפירש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל פסוק ולקח הכהן הטנא מידך עש"ב וזה ירמוז ודיקולא שפיל הגיע לארץ:

ועוד אפשר במ"ש פ"ק דמגילה א"ר אלעזר בעצלתים ימך המקרה ע"י עצלה שהיתה בישראל שלא עסקו בתורה בימי המן נעשה שונאו של הקב"ה מך וכו' ע"ש וז"ש היא ניימה על האומה ישראלית נושנ"ת היא ותרדמה נפלה שלא לעסוק בתורה ומצות ודיקולא שפיל דיקולא הוא ס"ל גימטריא הויה ואדני עם הכולל כמ"ש במ"נ ח"ו ע"ד נעשה שונאו מך ומייתי שפיר קרא בעצלתים וכו' כמ"ש התם פ"ק דמגילה. עוד רמז דיקולא גימטריא קנ"א גימטריא אהיה דההין דכביכול מגיע ח"ו בצד מה עד אם הבנים. וגם הוא קנא ליפרע:

גברא דרחיצנא עליה וכו'. רומז על האר"ש שלא יבטח אדם על הסט"א לעשות רצונו והוא יהיה בעזרו לא כן אדרבא כל השומע לו הוא מקטרג עליו וקם להורגו כמו שהאריכו בזהר ואל זה רמז גברא אדם בליעל דרחיצנא עליה איהו ניהו אדייה לגזיזיה וקם הרים כלי זיינו כמו שפירש הערוך דע"י העונות על כן ירים ראש בעוה"ר וקימה היתה לו והוא עצמו ינקום לאשר חסה בו. ויליף מקרא גם איש שלומי וכו' אוכל לחמי כי הן בעון נהנה מהתורה ומצות לטרוף טרף הגדיל עלי עקב כמ"ש ואתה תשופנו עקב:

כד רחימתין הוה עזיזא אפותיא דספסירא שכיבן וכו'. פירש בספר קרן אור מראה הכהן הנדפס מחדש במ"ש לקמן דף ל"ז א"ל צדוקי לרב כהנא אמריתו נדה שרי ליחודי בהדי גברא אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת א"ל התורה העידה עלינו סוגה בשושנים דאפילו סייג שושנים לא יפרצו ואמרו לקמן דף י"ט דפלטי נעץ חרב בינו לבין מיכל ואמר כל העוסק בזה ידקר בחרב זה. ופ"ק דשבת אמרו בההוא תלמיד דבימי לבונה ישן עמה במטה רחבה ומת. וז"ש כד רחימתין הוה עזיזא שהיה בנו אהבה רבה עם ה' והיינו דבקים בו. אפותיא דספסירא שכיבן כמו פלטי שכיבן ולא עשו עבירה והיה די בחרב שבינו לבינה וזהו אפותיא דספסירא ממש שכיבן והיה זה די להם לתוקף אהבתם בה' והשתא דלא עזיזא רחימתין אפילו פוריא רחבה וכן דרך הש"ס למנקט שתין לא סגי כההוא תלמידא דמת אף שהיתה מטה רחבה. ומייתי קרא ונועדתי לך שם

ואמרו דלא ירדה שכינה למטה מעשרה ובגדר קל מהארץ עד השכינה הפסק מועט סגי ומסגי זהת"ד:

דף ז:

פתח ואמר הוי אומרים לעץ וכו'. עיין ירושלמי פ"ג דבכורים וביפה מראה:
אמר ר"ל כל המעמיד דיין וכו' שנאמר שופטים וכו'. הרמב"ם פ"ג דסנהדרין מייתי לה מלא תקים לך מצבה ומהריק"ו שרש קי"ז והאחרונים חתרו לישב להרמב"ם. ועתה נדפס מחדש ספר אורים ותומים ושם ראיתי בתומים סימן ח' שתירץ דהרמב"ם שביק דרשת הש"ס מכח סוגית ע"ז ונקט דרשא דספרי מפסוק לא תקים לך מצבה עש"ב. ועמו הסליחה דאין דרשא זו בספרי וזהו עיקר התמיהה על הרמב"ם ז"ל וכמ"ש מרן בכ"מ על דברי מהריק"ו ורואה אני דבריו טובים ונכוחים אלו היה דרכו של רבינו לדרוש הפסוקים מדעתו ולהניח הדרשא המפורשת בגמרא וכו' ע"ש ועמ"ש בעניותנו בספרי הקטן ברכי יוסף ח"מ סימן ח' על דברי האחרונים בזה עש"ב:

דף יא.

הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא. מה טוב ומה נעים על פי מ"ש מהר"י סרוק דאהרן עלי עזרא הלל מניצוץ אחד עיין בספר גלגולי נשמות מקבלת הרמ"ע ממהרי"ס הנזכר. דנקטי תלמידו של עזרא כי הלל מניצוץ שלו:
ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן וכו'. עיין מ"ש מהר"א אלפנדארי במרכבת המשנה פ"ד דקדוש החדש משם רבו ועמ"ש בעניותי בספרי הקטן שער יוסף:
משום רשב"ג מהודעין אנחנא לכון דגוזליא רכיכין וכו'. אע"ג דהיה אחר החרבן נקטי סימנים שהיו בזמן שבהמ"ק קיים וכ"כ הר"ן בחידושיו ודלא כהרב שאלת יעבץ ח"א סימן הנזכר:

דף יא:

שהיה יושב ע"ג מעלה בהר הבית. כתב הרב שאלת יעבץ ח"א סימן פ"ז דהוא היה ביבנה ויבנה מן הגליל ואין מעברין אלא ביהודה ע"ש ואינו מחוור כי יבנה היא סמוכה לירושלם ועד היום כך קורין אותה קצת בשבוש וצריך לראות בספר כפתור ופרח וכעת אין הספר הלז מצוי:

דף יג:

א"ה לבעי ע"א קשיא. ראיתי להרב עיון יעקב שתירץ דאחריני זקנים הוו בהדיה משה רבינו ע"ה ולא חשיב להו מפני כבודו כדאמרו גבי ריב"ב עש"ב ולא נהירא דהקב"ה למשה ציוה. ותו דלפי האמת משה במקום ע"א ומה טיבן של השנים. ותו מ"ש הרב זקנים הרי הרמב"ם פ"ד דבכורות כתב דאפילו אינן סמוכים והדין עמו מדאמרו בסמוך ריב"ב אחריני הוו בהדיה והזכירה הרב עיון יעקב עצמו וממ"ש אחריני וכו' ומשום כבודו מוכח דלא הוו סמוכים. ושוב ראיתי דכ"כ הר"ן בחידושיו ועמ"ש מרן בכ"מ ויש להרגיש בדבריו ע"ש ודוק היטב וק"ל:

סמכינן בשמא וכו'. ובסוף כתובות אמרו ובכתב עמי לא יהיו זו סמיכה:

דף יד.

דאמר ר"א הוי קבל וקיים. לקמן דף צ"ב ע"א. פירש"י הוי עניו ותחיה קבל אפל עשה עצמך אפל ושפל עכ"ל ואפשר לפי פשוטו דכל המעביר על מדותיו מעבירין על כל פשעיו וזהו הוי קבל אפל ושפל דלמקלליו נפשו תדום והוא נבזה בעיניו ובזה חיה יחיה דאין עליו קטרוגים למעלה:

ולפי מדרשו אפשר במ"ש פ"ק דחגיגה דשני נספה בלא משפט יהבי ליה לצורבא מרבנן דמעביר אמיליה וזהו הוי קבל אפל ועניו וקיים דיוסיפו לך שנות חיים מנספה בלא משפט:

ועוד זאת אדרש במ"ש בב"ר כי עפר אתה ואל עפר תשוב קומץ עפר שיש בידך גזול הוא וכתב מהר"ם מפראג דמי שאינו מחשיב עצמו ושוייה נפשיה כעפרא פלט מטענת קומץ עפר גזול יש בידך כי הן בעודנו הי עפר סתמא איקרי וכל היכא דאיתיה עפרא הוי וז"ש הוי קבל אפל ושפל וקיים כי מאחר דחשיב כעפר יתקיים וליכא טענת קומץ עפר גזול:

ודרך רמז אפשר ויומתק מ"ט נקט האי לישנא הוי קבל ולא אמר אפל במ"ש גורי האר"י זצ"ל דהעניו אינו שולט עליו ס"מ וכן מזמור ה' לא גבה לבי הוא מזמור קל"א גימטריא ס"מ כי העניו ניצול מס"מ ולהכי דייק הוי קבל גימטריא ס"מ עם הכולל דאינו שולט עליו ואינו מקטרגו ולכן חיה יחיה וקיים:

כיון דשמע להא דא"ר אלעזר אין אדם עולה לגדולה וכו'. עמ"ש בספרי הקטן שער יוסף דף צ"ג וברכי יוסף ח"מ סימן ח':

דף יז.

לא סיימוה קמיה. פירש בספר רגל ישרה ר"ל להודיעו מה שנתנבאו אלא הודיעוהו סתם שמתנבאים. ואינו מחוור דמאן דפריך בשלמא למ"ד משה מת היינו דכתיב אדני משה כלאם מאי קסבר וכי מינח הוה ניחא ליה דאמר מי יתן וכו' ומוכרח דכונתו לא סיימוה קמיה ולא אפ' דהודיעוהו שמתנבאים לחוד ותו לא והיינו משום דמורה הלכה דא"כ מאי פריך לאידך. ואע"ג דהש"ס בתר הכי פריך לה הא דמינח הוה ניחא ליה היינו דסתמא דתלמודא מסדר לה דרך קושיא ותירוץ אמנם מוכרח דמ"ד בשלמא למ"ד משה מת הכי הוה סבר כדמשני וא"כ אינו מיושב מאי קאמר לא סיימוה קמיה. ושמעתי אומרים דלא סיימוה קמיה היינו דאמרו לו משה מת לחוד ולא סיימו יהושע מכניס. ואמרו ז"ל כל דיבור שיצא מפי הקב"ה לרעה חוזר ולטובה אינו חוזר וא"כ מ"ש משה מת לא איכפת ליה למשה דסבר דיתאמץ בתפלה ויבטל הגזרה וכך היא המדה דכל דיבור לרעה חוזר. אבל אי שמע דיהושע מכניס הוא לטובה ואינו חוזר כשיש הבטחת הנביא לדעת הרא"ם והרב לח"מ בשילהי הלכות יסודי התורה ודא עקא ולכך אמרו לא סיימוה קמיה ע"כ שמעתי ונכון. ושוב אחר זמן בא לידי ספר עיון יעקב וראיתי שכתב מעין דוגמא בשם זקנו ע"ש:

דף יט.

יבא בעל מחשבות ויפרע וכו'. [עמ"ש לקמן במכילתין על דף ל"ז מהש"ס ע"ש] הרב עיון יעקב הביא דברי התוס' פ"ק דשבת שהקשה דמלאכים יודעים המחשבות ואיך אין יודעים לשון ארמי ומהקושיא עשה הכרח וכתב דמה"ש שאין יודעים ארמי אינם יודעים מחשבות אך גבריאל שיודע ארמי יודע מחשבות ולזה קאמר יבא בעל מחשבות על גבריאל עש"ב. ועמו הסליחה דאעיקרא דברי התוס' תמוהים דמהכתוב נראה דמה"ש אינם יודעים המחשבות. ואם כונת הרב דכיון דהתוס' פשיטא להו ודאי יש להם איזה סמך במדרש רז"ל. א"כ איך יאמר ויכריע נגד מאי דפשיטא לתוס' שכל המלאכים יודעים וכתב דגבריאל לבד יודע. ולדידן כל שלא ידענו מהיכא פשיטא לתוס' הכי. נקטינן כמשמעות הכתובים שהקב"ה לבד בוחן לבות ואפילו גבריאל אינו יודע. ושלמה הע"ה אמר כי אתה לבדך ידעת את לבב כל בני האדם. ובקונטרס שמחת הרגל לרות דף י"ט כתבתי בזה והבאתי דברי הזהר פרשת וירא דלא ידעי מלאכי אלא מה דאתמסר להו למנדע וכתבתי דאין ראיה מזה דאימור דהיינו דוקא כשיורדים בעה"ז ואחר זמן ראיתי

בספר זרע ברך על ברכות דף ד' ע"ג דשוי פלוגתא בין הזהר והתוס' עש"ב ואין ראיה מהזהר כמ"ש:

באותה שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו. כתב הרב עיון יעקב וז"ל הא דגזרו כן במלכי ישראל דוקא ולא במב"ד ואי משום שמעשה היה במלכי ישראל א"כ לא ה"ל לגזור אלא במלכי חשמונאי ונ"ל לפמ"ש התוס' דאיך אמרו עמוד וכו' הא ת"ח א"צ לעמוד ותירצו התוס' שאני הת"ח דתורה דיליה ויכול למחול משא"כ המלך וא"כ במב"ד שהמלכות שלו כדכתיב לא יסור שבט מיהודה והמלכות לו ולזרעו עד עולם יכול למחול על כבודו כמו הת"ח א"כ שוה בזה לת"ח וליכא חשש זה שנעשה בינאי המלך כי עשה דכבוד מב"ד כמו עשה דכבוד תורה עכ"ל ואין דבריו מחוורין דודאי גם מלכי ב"ד אין כבודם מחול וזה פשוט. ומיהו לעיקר תירוצו לא היה צריך לזה שהרי התוס' כשהקשו מת"ח דא"צ לעמוד תירצו דעשה דכבוד תורה עדיף מכבוד מלך. ומשום דקשה על זה כמו שהקדימו בקושיתם דהא כבוד מלך עדיף דאינו יכול למחול וחכם מוחל ע"ז כתבו דהא דרב מוחל משום דתורה דיליה וא"כ יש מקום לומר דכבוד מלכי ב"ד חמיר דהמלכות להם לעולם ושוה לעשה דכבוד תורה ואינם צריכים לעמוד אף דגם מב"ד אין כבודם מחול. ולעיקר הקושיא הפשוט הוא דמשום דכתיב ב"ד דינו לבקר משפט לא רצו לגזור על מלכי ב"ד. והרב מהר"ש אלגאזי בספר רצוף אהבה ובספר גופי הלכות כתב דהא דמלכי ישראל אינם דנים ונדונים מדברי קבלה הוא דכתיב בית דוד דינו לבקר משפט בית דוד ולא מלכי ישראל אלא דברישא הוו סברי דקרא דבית דוד דינו לא מעיט מלכי ישראל. ובראותם עובדא דינאי ראו מעשה ונזכרו קרא דכתיב בית דוד דינו והבינו דהוי למעוטי מלכי ישראל ועיין מ"ש בעניותנו בפרטים אלו ובמאי דקאמר לא מעיד ולא מעידין אותו בקונטרס הקטן שער יוסף דף פ' ובהגהותי להרמב"ם פ"ג דמלכים בס"ד:

ודוד סבר חזי לכלבי ושונרי. אין ראיה מהכא דמת גוי שרי בהנאה וכמ"ש הרב משנה למלך בסוף הלכות אבל דדילמא קודם שמתו עשה פעולתו ודלא כבן הרב צמח צדק סימן י"ג דמייתי ראיה מהכא וע"ש במש"ל שצדד לפי תרגום יונתן ע"ש וגם הרב בית דוד י"ד סימן ק"ע כתב ששמע ראיה זו ודחאה. גם בתשובת שאלת יעבץ ח"א סימן מ"א דחה ראיה זו בכמה דחיות. ובעיקר הדין דמת גוי אי שרי בהנאה נעלם ממנו מהרב יעב"ץ הירושלמי בשבת ודברי הרקח סימן תס"ד ושאר גדולים שהזכרתי בברכי יוסף י"ד סימן שמ"ט ובקונטרס שמחת הרגל רות דף נ"ה ע"ב. ומ"ש הרב עיון יעקב כאן ע"פ מ"ש בתשובתו ח"א סימן פ"ט כבר כתבתי בעניותי במקומות הנזכרים על דבריו בתשובה

הנזכר ומשם באר"ה שוב נזכרתי דהך ראיה משמעתין הביאה הרב ברכת הזבח זבחים על דף ע"א וע"ש מה שצדד ועיין בספר תפארת למשה בי"ד סימן שמ"ט שוב ראיתי להרב מהרח"א בישרש יעקב הכא שפירש דבמחלקת הרמב"ם והרשב"א אי מת גוי אסיר הוו פליגי דוד ושאול וכו' עש"ב והאי הרמב"ם דקאמר אי הוא הרמב"ם וכיוין עמ"ש פ"ה דערכין אין ראיה כמ"ש הרב משל"ל וכמ"ש בעניותינו בברכי יוסף ואם כיוין להרמב"ן לפי מ"ש הרב משל"ל הרמב"ן הוא מסתפק ואולי היו בידו חידושי הרמב"ן דבסוף מייתי הירושלמי ומשמע ליד. דהכי מסיק והיינו מ"ש בשמו הה"מ שהביא הרב משל"ל הגם דיש לדחות:

ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעה"כ כאלו ילדו. פירש מורינו הרב מהר"י הכהן זלה"ה בשום לב כי מאומרו מעה"כ מוכח דזה בחסדו יתברך דאלו משורת הדין לא היה הדין נותן כן והיינו דקי"ל שטף נהר זיתיו ונתנם בשדה אחר זה אומר זתי גדלו וזה אומר ארצי גדלה יחלוקו והאי מילתא דמגדל יתום מעין דוגמא כי אביו ילד וזה גידל והאב יאמר אני המוליד וזה יאמר אני המגדל ותצא דינא בחלקות ישית למו מחצית שכר לכל אחד האמנם ה' ברחמיו מעלה על המגדל כאלו ילדו מלבד אשר גדלו ודאי וכל השכר שלו בשגם אין הקב"ה מקפח שכר אביו עכ"ד:

ולא תעזוב נפשי להרגיש דבלימוד זה קאמר ללמדך שכל המגדל ובלימודים הבאים דמייתו מנעמי ובתיה ויוסף לא קאמר בשום חד ללמדך ואפשר דלהכי נקיט בהא ללמדך שהוא הלימוד העיקרי וזה בנה אב שגם אינך לימודים דכוותיה דאלו משארא יש לדחות דאי מיוסף נימא דלא הוי כאלו ילדו ממש רק הילד הזה נקרא על שם אביו ושמו דהכי כתיב בני יעקב ויוסף ואימור דנקראו על שם שניהם. ואי מבתיה שאני התם דמלבד כי גדלה שעשועי משה רבינו ע"ה הצילתו מהמות שהיה מעותד לטובעו בנהר ועל כן נקרא על שמה ואין ראיה למגדל יתום בעלמא. ואי מנעמי שאני התם דאמור רבנן חכמי האמת כי נפש מחלון מגלגל"ו תנן בעובד ושפיר אמר יולד בן לנעמי. אמנם מהאי קרא בני מיכל אשר ילדה הוא לימוד עצמיי דמעה"כ כאלו ילדו ומזה למדנו דאינך קראי לזה כיונו והנך דחויי ליתנהו ועל כן אמר ללמדך וכו' בלימוד זה:

אמר ר' יוחנן וכו' שפלטו אל מן העבירה. מ"ש הרב מופת הדור מהרח"א במקראי קדש דף ס"ה ובישרש יעקב מ"ב דף קל"ז כתיבנא בעניותין על דבריו ז"ל בספרי הקטן ברכי יוסף א"ה סימן ז' אות ח' וסימן טו"ב אות ך' ע"ש באורך. ועתה נזדמן לידי ספר ריח שדה וראיתי בדרושים דף י"ב שהביא תשובת הרשב"א סימן אלף קפ"ט שכתב בנדונו וז"ל וא"ת אנוסה היתה וכו' וא"ת מיכל איך הותרה לדוד אחר שנשאת לפלטי

וכו' התם אנוסה גמורה היתה או שאנסה שאול והשיאה לפלטי והיא על כרחה נבעלה א"נ התם טעות גמור של הוראה היא וכו' וכתב עליו בספר הנזכר וז"ל ונראה מדבריו שנבעלה מיכל לפלטי כר' יוסי דאמר דקדושי מיכל לפלטי בעבירה ולא כר' יוחנן דאמר שפלטו מהעבירה אבל ראיתי למהרש"א כתב וקדושי עבירה דקאמר גבי מיכל לאו דוקא דמה עבירה שייך בקדושין כיון שלא נשאה וכו' משמע שרוצה להשוות יחד ר' יוסי דקאמר בעבירה עם ר' יוחנן אבל ודאי הלשון אינו מורה כן וכו' אלא דכפ"ז קשה למה ליה להרשב"א להקשות ממיכל וכו' אחר מ"ש על נ"ד ומשום דלא דייקא ואינסיבא לא אמרינן אנוסה שהרי לפי סברת הרשב"א קדושי דוד קידושין גמורים ואין בקידושיה ספק והו"ל להקשות וכו' דא"א שזנתה אסורה לבעלה וא"כ איך מיכל הותרה לדוד ולא יקשה בדרך זה על נ"ד דבמיכל לא שייך דהוה לה למידק דאין כאן ספק ועל מה משיב שזו אינה דומה פשיטא ואם נאמר דכפי ריב"ק דקדושי טעות הי"ל במיכל דאפשר לומר דעתיה אמלוה א"כ לא הול"ל והיא ע"כ נבעלה אלא הול"ל דהיא אנוסה ולזה הותרה אחר שנתקדשה ולא הי"ל איך הותרה אחר שנשאת דאם נשאת תצא מזה ומזה וכו' ולריב"ק לא קשה איך הותרה לדוד דאיהו סבר שפלטו אל מהעבירה אמנם להרשב"א קשה וצ"ע עכ"ל ועמו הסליחה דודאי ליכא פלוגתא בהא דפלטי לא קרב אליה וכ"ע מודו בהכי ופלוגתא דריב"ק ור' יוסי היינו דלר' יוסי דוד הע"ה היו לו קדושין במירב כהלכת גוברין יהודאין ובעבירה עשה שאול שנתנה לעדריאל והכל היה בעבירה וגם קדושי מיכל היו בעבירה כלומר דשאול לא הי"ל טענה לפום דינא לתתה לפלטי וכמ"ש רש"י לר' יוסי דהא קי"ל דדעתיה אפרוטה. אבל ודאי מודה דפלטי לא נגע בה ואינו חולק על זה כלל ומ"ש מה קדושי מיכל לפלטי בעבירה הכונה דעבירה עשה שאול לתתה לפלטי כלומר דלא היה מחלקת בדין אלא בעבירה וכן קדושי מירב אבל ריב"ק סבר דלא עשה עבירה שאול דמירב לא היה נדנוד בדבר דהלכה רווחת המקדש במלוה אינה מקודשת וגם אדונינו דהע"ה אזיל ומודה אשר במאמרו מיכל אשתי ולא מירב ונשאת לעדריאל כדין. וגם מיכל לא עשה בעבירה דשאול ובית דינו סברי דדעתיה אמלוה או דערלות לא חזו מידי ואע"ג דטעו בדין מ"מ הוי שגגת הוראה ולא בעבירה והיינו פלוגתייהו דריב"ק ור' יוסי וגם הרשב"א מודה בזה. אלא דכונת הרשב"א דמשום דהא דלא נגע בה פלטי אינו נודע דכל שהיה עמה בסתר כמה זמן מי מפיס שלא נהג בה מנהג אישות לכן צריך לדון בה כאלו נבעלה ח"ו. ומשום דמסברא ידעינן דאנוסה היתה ונאמר דמשו"ה החזירה דוד משו"ה קשיא ליה להרשב"א על מאי דקאמר בנדונו דאע"ג דאנוסה נראית לא שריא מטעם אונס דהו"ל למידק אהא קשיא ליה ממה שהחזיר דוד הע"ה למיכל

כלומר דודאי אם זנתה אסורה לבעלה ובהא אין מקום להקשות ולתרץ ומוכרח דהטעם משום אונס ועל זה קשיא ממ"ש בנדונו ופריק שפיר דלא דמו האונסין ותירץ ב' תירוצים אחד לדעת ר' יוסי ואחד לדעת ריב"ק ובין כך ובין כך אנוסה גמורה היתה וזהו דכתב הרשב"א אינה דומה לזו דהתם אנוסה גמורה והדר מפרש או שאנסה שאול והשיאה לפלטי ועל כרחה נבעלה כלומר לדעת ר' יוסי דלא פליגי בדין רק בעבירה נתנה לפלטי וכשאנו דנים להחזירה לדוד הע"ה ליכא למימר שפלטו אל מעבירה דקמי שמיא גליא ולא מהני מאי דאמרי מיכל ופלטי דלא מהמני וצריכים אנו לבקש התר אף אם נבעלה ולדעת ר' יוסי אמרינן שאנסה שאול וכו'. או טעות גמור של הוראה לדעת ריב"ק דפליגי בדין ושאול היה מורה דאינם קדושין והסנהדרין הסכימו עמו וזו שגגת הוראה זהו כונת הש"ס והרשב"א ולא נאריך בפטפוטי דברים לדקדק בדברי ספר ריח שדה הנזכר רק לברר האמת כתבנו בעניותנו לתרוצי סוגיא והרשב"א והם דברים פשוטים בב"ר פרשה ל"ב ופרשה ל"ה אמרו דדואג התיר אשתו של דוד שהוא מורד במלכות ודינו כמת ע"ש:

ועוד נעלם מספר הנזכר תשובת הרשב"א סימן יו"ד שכתב וז"ל אולי נתקשה בעיניך וכו' ואחר שהיא נשאת לדוד האיך נתנה לפלטיאל וכו' ואם נשאת לפלטיאל בעבירה איך הותרה לחזור לדוד והלא אסורה לו דכתיב לא יוכל בעלה הראשון וכו' ואסורה בין לבעל בין לבועל וכו' כבר ידעת שאמרו בסנהדרין וכו' וזו כדעת ריב"ק וכו' ומ"מ לדעת ר' יוסי וכו' ומ"מ בין כדברי זה בין כדברי זה הדבר קשה איך דוד היה מחזירה שהרי נבעלה לאחר ונאסרה לו וכו' ולפיכך אם היתה מיכל סבורה שנשאת אצל פלטי בהתר מהמת שקדושי דוד אינן קדושין וכמו שהיה שאול סבור אף היא אנוסה היתה ולפיכך מותרת לחזור לו. ועוד ששאול היה מכריחה בכך והרי היא אנוסה גמורה וכו' ועוד אפשר לומר שלא בא עליה פלטי ן' ליש וכמ"ש חכמים וכו' וא"ת אם מחמת טענה זו מנין היה יודע שזה סרחת ערסותיהן היתה יש לנו לומר כי נביאים היו לנו בימי דוד ועפ"י נביא עשה ואף עפ"י שלא הוזכר זה בכתוב. ומ"מ אין צורך לכך וכמו שאמרתי אלא לדעת ר' יוסי שאמר שם שנשואיה אצל פלטי בעבירה היה נח לי יותר לומר כן שאם תאמר שדוד היה יודע שמיכל אשתו (כצ"ל)*?) כמו שמעיד הכתוב שלא תבעל לאחר מרצון זה אינו מסור אלא ללב ובמקום ערוה החמורה היאך היה דוד בוטח באומד לבבו ועושה מעשה לולי שהיה ע"פ נביא עכ"ל הראת לדעת שהרשב"א ברישא צידד דמאי דק"ל לשואל היינו דאסורה לבועל ולבעל כמ"ש בספר הנזכר שהי"ל להקשות ומסיק דלדעת ר' יוסי היה ע"פ נביא שלא נגע בה פלטיאל. וכונת הרשב"א מבוארת שהוא כתב כמ"ש בסימן אלף תקפ"ט דהיתה אנוסה עפ"י הוראת שאול וזה לדעת ריב"ק

או שהיתה אנוסה משאול וקרקע עולם היא וזה לדעת ר' יוסי ומשום דזה לדעת ר' יוסי יש להשיב דמי מפיס לכך כתב דנח לומר דע"פ נביא ידע שלא נבעלה זהו יושר כונת הרשב"א ודלא כספר הנזכר שכתב דלר' יוסי נבעלה ודאי. והגם שיש לדחות בכונת דברי הרשב"א כאשר יראה המעיין מ"מ כל ישר הולך יראה דמ"ש שפלטי לא בא כמאמרם ז"ל וידע עפ"י נביא לכ"ע אמרה:

ומה שהקשה עוד בספר הנזכר דלר' יוסי דקדושי מירב בעבירה מאי עבירה שייך וכו' לק"מ דיסבור דקדשה קדושין גמורים בכסף וכיוצא וכן ראיתי שכתב בספר רגל ישרה בשם מ"כ. ומה שהקשה עוד בספר ריח שדה דף י"א ע"ד עמ"ש מהרה"א דשאול סבר דדוד חושבו לטועה וכו' לק"מ וכבר גם הוא הרגיש וסיים ודוחק לומר וכו' וזהו האמת בכונת דברי הרב מהרח"א כאשר יראה הרואה ואין להאריך והרב תורת חיים נדחק בזה הרבה ע"ש:

תוקפו של יוסף ענותנותו של בועז וכו' אמר רב שנעשה בשרו וכו'. פירש"י ואעפ"כ כבש יצרו ואע"פ שפנויה היתה ועמו במטה אבל יוסף אשת איש היתה ואינה עמו במטה. הקשה הרב עיון יעקב דלפי מ"ש גדול המצוה ועושה לפי שיצרו תוקפו יותר א"כ ביוסף היה יצרו תוקפו יותר לפי שהיתה אשת איש משא"כ בפנויה וכה"ג קשה בגיטין דף נ"ז עכ"ל ויש לומר דנהי דמצווה היצר מתגרה בו אמנם איש צדיק גם שהגירוי הרבה אם האיסור חמור נקל לו לינצל כי ירא מאד מפשע רב אבל אם הוא איסור קל מצד אחד קרוב לחטוא וצריך להתגבר הרבה וק"ל:

דף כ.

יראת ה' היא תתהלל זה פלטי ן' ליש. שמעתי מעטרת ראשי אבא מארי זלה"ה שהיה אומר משם רבו הרב הגדול מהר"א יצחקי ז"ל שדקדק אמאי כינהו לפלטי בשם אשה דכתיב אשה יראת ה' היא תתהלל ופירש כי הנה שאול וב"ד בהסכמת כל הסנהדרין סברו דקדושי דוד טעות וכחד שינויא דהרשב"א בתשובות סימן אלף קפ"ט למה שהחזירה דוד הע"ה. ופלטי החמיר על עצמו אף שבהוראת ב"ד הגדול כדין נשאה וז"ש שקר החן זה יוסף והבל היופי זה בועז אמנם אחת היתה וגדולה היא ענין פלטי שהיתה אשתו לדעת סנהדרין ופירש והוא אומרו אשה כלומר בהיותה אשה הראויה לו ע"פ ב"ד הגדול ועכ"ז יראת ה' היה לו ונעץ הרב וכו'. היא תתהלל עכ"ד:

זה דורו של חזקיה. אפשר דכיון דדריש ליה בעסק התורה ניחא דנקט אשה יראת ה' על דרך שאמרו פרק בא לו (יומא דף ע"א) אליכם אישים אקרא א"ר ברכיה אלו תלמידי

חכמים שדומים לנשים ועושים גבורה כאנשים פירש"י שדומים לנשים ענותנים ותשושי כח ונקטיה גבי דורו של חזקיה שהיו עוסקים הרבה בתורה ואמר אשה שהיו דומים לנשים ענותנים ותשושי כח והיו לאחדים באהבה רבה ולכן נקט אשה בלשון יחיד וכיון שהי"ל ענוה לזה הי"ל יראת ה' כמ"ש פ"ק דע"ז לחד גירסא ענוה מביאה לידי יראת חטא והוו יראת חטאם קודמת לחכמתם ולכן נתגברו בתורה דכיון דהיו ענוים הלכה כמותם כמ"ש פ"ק דעירובין גבי בית הלל וא"כ היא תתהלל. ועוד רמז כי העניו השכינה שורה בו וידוע כי השכינה נקראת יראת ה' וז"ש אשה ע"י הענוה שדמו לאשה יראת ה' זכו לשכינה שתשרה בהם ועי"ז הצליחו בתורה היא תתהלל. ועוד רמז כי בכל תוקף עסק התורה שעסק חזקיה המלך היה צריך לישא אשה ואם לאו קרי עליה כי מת אתה ולא תחיה וזה רמז אשה צריך לישא אשה הגם שזכה שהוא ודורו קורא אני עליהם אשה יראת ה'. ולמאן דדריש זה דורו של ר' יהודה בר אלעאי נקט אשה שהיו ענותנין וחלשים ג"כ מחמת רוב העניות וכדקאמר שהיו מתכסים ששה בטלית אחד מרוב העניות. ואפשר דהיו מכונים להתכסות ששה בטלית אחד כי ששה הוא ו' הרומז לז"א וטלי"ת גימטריא עשר פעמים מ"ה כמ"ש מ"נ והוא סוד א"מ להמשיך א"מ לז"א בכל יוד ספירות ועוסקים בתורה להמשיך מוחין דאו"א ליחדו עם מלכות:

דף כ:

אמר רב יהודה אמר שמואל כל האמור בפרשת מלך וכו'. עיין מ"ש התוס' ומ"ש בעניותי על דבריהם בהגהת הרמב"ם פרק ד' דמלכים בס"ד. והרב עיון יעקב תירץ עוד לקושית התוס' דאמאי נענש אחאב דבפרשת מלך כתיב למען יאריך ימים על ממלכתו ואמרו רז"ל בילקוט אם יעשה כל האמור בענין ובענינו כתיב ליראה את ה' וא"כ אחאב היה רשע ולא הותר לו מה שאמור בפרשת מלך עכ"ד ולפ"ז יש לומר שזה רמז לו נבות חלילה מתתי את נחלת אבותי ל"ך כלומר ל"ך שאתה רשע ולא קיימת האמור בענין ואפשר דלזה אש תוקד בקרבו והיה סר וזעף כי נבות אמר לו שאינו מלך שאינו מקיים כל האמור בענין ולא יאריך ימים. והיינו דאמרה איזבל אתה עתה תעשה מלוכה על ישראל כיון שאתה סר וזעף ש"מ שאתה מסתפק בזה וא"כ איך תעשה מלוכה ודוק. ובזהר הקדוש פרשת וישב הקשה קושית התוס' ותירץ דנענש על הריגת נבות וכדא"ל הרצחת וגם ירשת ע"ש:

דף כא.

מתקיף לה רבינא אימא כהנה תרתי סרי וכהנה כ"ד. שמעתי מקשים מהא דאמרינן פ"ק דכריתות דף ו' גבי סמני הקטרת דדריש סמים קמא תרי וסמים בתרא חמש ופריך ואימא סמים בתרא תרין כסמים קמא ומשני א"כ נכתוב סמים סמים בהדי הדדי וסוף נכתוב נטף ושחלת וחלבנה. ולמדנו דכי כתיבי כי הדדי בתרא כקמא ואמטו להכי שדי בינייהו רחמנא נטף ושחלת וחלבנה להורות דבתרא לאו כקמא ומאחר שכן מאי אתקפתיה דרבינא אימא וכהנה כ"ד הא בהדי הדדי כתיבי ושקולים הם כמה דאמרן גבי סמים:

ואפשר לומר דבשלמא התם דאיכא נטף ושחלת וחלבנה שמעינן שפיר דמדרחקן להני סמים בתרא לאו כי קמא דאי ס"ד בתרא נמי תרי לקריבנהו והדר נכתוב נטף וכו' אלא ש"מ דבתרא ה'. אמנם הכא דאי אפשר למנות הנשים שיקח דהע"ה בבחירתו לרצונו ומוכרח לכתוב כהנה וכהנה סמוכים הדבר שקול ומצית אמרת דתרוייהו שיתא שיתא אי נמי קמא שיתא ובתרא תריסר. ועוד נראה דלק"מ דכי קאמר התם דכי כתיבי סמים בהדי הדדי הוה אמרינן כל חד תרי היינו דכתבי מקמי דלדכר נטף ושחלת וחלבנה דאז פשיטא דכל חד תרי וכדקאמר הש"ס בהדיא והדר לכתוב נטף ושחלת וחלבנה אבל אי הוה כתיב נטף ושחלת וחלבנה והדר כתיב תרי סמים אה"נ דמצית אמרת סמים קמא תלתא ובתרא שיתא וכדאתקיף רבינא דהכא קרא קאי אשש נשים הנשואות לו וכתיב ואוסיף לך כהנה וכהנה ושפיר מתקיף רבינא. ועוד אפשר לומיר כי הנה איכא לשנויי למאי דפריך התם דאימא סמים בתרא תרי דאי הכי לכתוב ולבונה זכה סמים אלא מוכרח דסמים בתרא חמש ואי כתיב סמים אחר לבונה הו"ל שית להכי כתיב סמים מקמי לבונה לומר דהם ה' לבד ויש לדקדק אמאי לא משני הש"ס הכי. והנה עיקר הקושיא דהוינן בה היא דרבינא דמתקיף הכי כיצד הוה דריש בקרא אחד עשר סמנים דמוכרח דלימא דאי סמים בתרא תרי נכתוב סמים בהדי הדדי וא"כ מאי אתקפתיה הכא. וכפי האמור ניחא דרבינא הוה סבר דהכרח דרשת סמים חמשה הוא מדאיחר לבונה כאמור ואי הוה כתיב בהדי הו"א כאתקפתיה אי כתיבי לבסוף ומשום הכי מתקיף הכא. אך סתמא דתלמודא מהא דקי"ל די"ח נשים למלך מוכרח דליתא לאתקפתיה ודריש כהנה שית וכהנה שית וכפי מסקנא דדינא הכא משני התם אי כתיב סמים סמים הו"א תרין אבל רבינא סבר כדאמרינן ומשו"ה לא משני הש"ס אאתקפתיה דידע סברת רבינא ואין לו כח לדחותה. אבל לקושטא דמילתא משום דהלכה רווחת דנשים למלך י"ח מוכח דליתא לדרבינא. ועוד יש לדקדק ולתרץ כאשר יראה המעיין ודוק:

והא הות מיכל אמר רב עגלה זו מיכל וכו'. כתב מהרש"א באגדתיה וז"ל אין לפרש דאהא דקאמר לא ירבה לו נשים פריך והא הואי מיכל דומיא דפריך בתר הכי והכתיב ויקח עוד נשים דהא ודאי באשה אחת במיכל ידע המקשה למימר למלויי י"ח אלא דלקמן גבי ויקח עוד פלגשים ונשים פריך לה דמשמע פלגשים ונשים הרבה הוו ולא סליק אדעתיה דלא הוו רק למלויי אלא נראה לפרש דאגופא דקרא פריך הכא דחשיב שש נשים הוו ליה בחברון והא הות מיכל דבאת אליו כבר בחברון ובהכי ניחא דלא פריך ליה מב"ש וכו' ע"ש. ופשטא דסוגיין מוכח דעל מנין י"ח נשים פריך ואילפותא דכהנה וכהנה דמהתם שמעינן לה. ומ"ש הרב דאגופה דקרא פריך דלא מני מיכל לאו קושיא היא דקרא לא מני נשי דהע"ה רק הבנים הנולדים לו בחברון ולפי מאי דס"ד השתא דלא הוו בני למיכל לק"מ אגופיה דקרא דכיון דלא הוו לה בני משו"ה לא מנה מיכל:

אמנם נראה דאילפותא די"ח נשים פריך דכיון דהנה מיכל באה עד שהמלך במסיבו בחברון א"כ הוו לה שבע שיתא דילדו לו בנים ומיכל דלא ילדה וא"כ כי קאמר ליה נביא כהנה וכהנה חד ועשרין הויין ושפיר קמותיב. ומ"ש הרב דלקמן פריך מנשים ופלגשים דמשמע ליה הרבה ולא ס"ד למלויי הדבר דחוק דמהיכא משמע ליה דנסיב טפי מתמניסר. אבל נראה דהש"ס הכי פריך דהך קרא ויקח עוד נשים ופלגשים בירושלם כתיב מקמי מעשה דב"ש ואמירת כהנה וכהנה. ומשמע דתכף בבואו לירושלים לקח עוד נשים מקמי דבת שבע וא"כ כי קאמר ליה נביא כהנה וכהנה הוו טפי מי"ח דבחברון לבד הוו להו שיתא ואכלהו קאמר כהנה וכהנה. ומשני למלויי י"ח כלומר דאין סדר למקרא ומקמי ב"ש לא הוו ליה טפי משיתא וכי היכי דסמיך להאי קרא דנשים ופלגשים מני שלמה ה"נ נשים ופלגשים דאמר קרא דנסיב בירושלם הוא מב"ש ואילך. ומ"ש הרב דלא פריך מב"ש וכו' דבריו קשים דהא נביא בתוכחתו על ב"ש הוא דאמר ואוסיפה לך כהנה וכהנה כלומר דלא הי"ל ליקח ב"ש וא"כ מאי קושיא מב"ש הרי קאמר לו דיוסיף לו ולא יקח ב"ש אלמא דכהנה וכהנה לבר מב"ש:

ואחר זמן רב ראיתי מ"ש הרב מהר"ש אלגאזי בספר גופי הלכות בביאורו להלכות מלכים פ"ג ע"ש שכיונתי לקצת דברי הרב ז"ל אבל בקצת דבריו ז"ל יש להשיב ועמ"ש בעניותי בהגהות הרמב"ם פ"ג דמלכים בס"ד. ואחרי כמה שנים בא לידי ספר תורת חיים וראיתי שכתב כדברי עלץ לבי שכיונתי לדעת גדולים:

דף כא:

אני ארבה ולא אסור. במדרש אמרו עלתה יו"ד שבירבה וכו' וכן אמרו בירושלמי יו"ד שבירבה קטרגו וכו' לעקור יוד וכו' ע"ש בירושלמי דפרקין. ומקשים העולם מאי אית לה ליו"ד טפי הו"ל לקטרג תיבה של לא דכתיב לא ירבה לו נשים ושמעתי אומרים דהא דכתיב לא ירבה הוה קאמר שלמה לי ארבה והחליף האותיות דהאות הראשון שנתחלף הוא יו"ד שעקרה מתיבת ירבה והניחה עם למ"ד של לא ומטעם זה עלתה יו"ד שבירבה דייקא דהסירה מתיבת ירבה. ועוד שמעתי כי דוד הע"ה ושלמה הע"ה וכל זרעם הותרו משום יוד דכתיב עמוני ומואבי והול"ל עמון ומואב ומ"ה בעבור יו"ד דכתיב עמוני מואבי דרוש עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית וא"כ נמצא דעל ידי אות יו"ד הותרו והיטב חרה לה ליו"ד טפי משאר אותיות כיון דעל ידו באת תשועה לו ולאבותיו ולזרעו ע"כ שמעתי:

ואפשר עוד לומר כי רוב לאוין שבתורה כתיבי בלא כמו לא תרצח לא תנאף לא תגנוב לא תחסום לא תכלה לא יראה וכהנה רבים ולהיות כי תיבת לא היא ברוב הלאוין לכן לא עלה תיבת לא דלא מנכר איזה לאו עבר אך כשאתה בא לפרט הלאו להודיע באיזה לאו מיירי צריך לומר התיבה שהיא אחר לא ולכן התיבה שאחר לא כאן היא ירבה ועלתה יו"ד שהיא ראשיתה לגלות באיזה לאו פגם:

ועוד אפשר שהוא היה חכם גדול ומשו"ה אמר אני ארבה ולא אסור וכן אמרו רז"ל שנתגאה ואמר אני ארבה ולא אסור. והחכמ"ה היא יו"ד כידוע לחכמי המדע והענוה רמוזה ביו"ד כמש"ה והאיש משה ענו וכתב בילקוט ראובני ענו וי"ו קטיעא לדרוש עני ע"ש והיא קטנה של כל האותיות. גם יו"ד על שם המחשבה כמו שפירש רש"י פרשת בשלח אז יבנה שלמה במה על שם המחשבה שבקש לבנות ולא בנה ע"ש. וא"כ נמצא דשלמה ח"ו פגם ביו"ד שהיא החכמה והמחשבה והענוה שכלן רמוזות ביו"ד. והוא בחכמתו רצה לעבור ח"ו על התורה וחשב בע"ז לבנות במה ונתגאה ולכך עלתה יוד שבירבה כי בה היה הפגם מצד החכמה והמחשבה והענוה:

ואפשר עוד לומר שיו"ד כבר צעקה על שניטלה משרי וזכתה בדינה שניתנה ליהושע ומאחר שהיו"ד כבר ידעה שלא תבטל אות גם בפעם הזו סמכה לעלות לתבוע עלבונם:

ויתכן עוד לומר כי שלמה אמר אני ארבה ולא אסור ודריש טעמא דקרא אפילו אחת ומסירה לבו ואינו תלוי ברבוי ועבד עובדא בנפשיה וא"כ העיקר הוא אם מסירות אפילו מעט ואם אינן מסירות אפילו הרבה ולפי דעתו נתבטל ירבה דאינו תלוי ברבוי ולכך עלתה יו"ד שבירבה דלסברתו נתבטל ירבה ולא תלי אם ירבה רק אם מסירות כאמור:

שנאמר והיתה עמו וקרא בו מקום הראוי לקרות בו. הרב עיון יעקב הקשה לפמ"ש הרמב"ם פ"י דס"ת וכן בי"ד סימן רפ"ב דין ד' משמע דמותר לאחוז ס"ת תוך ד' אמות של ב"ה אע"ג שאסור לקרות בו וכאן משמע דכל שאין ראוי לקרות בו אין ליכנס בו וצ"ע עכ"ל ואיברא דהכי מוכח מלשון הרמב"ם והטור וש"ע וכ"כ הרב ט"ז שם סימן רפ"ב ס"ק ג' וז"ל ומבואר כאן דאחיזה לחוד יש איסור בב"ה עצמו וקריאה לחוד אסור אפילו לתוך ד' אמות עכ"ל. אמנם הי"ל להרב עיון יעקב להקשות להרמב"ם דידיה אדידיה שכתב בהלכות מלכים פ"ג דס"ת השני שכותב המלך לא יזוז מלפניו אלא בעת שיכנס למרחץ או לבית הכסא או למקום שאין ראוי לקריאה. ומוכח דבתוך ד' אמות שאינו ראוי לקריאה לא יהיה לו הס"ת ויש להקשות דממ"ש פ"י דס"ת משמע איפכא והיא קושית הרב הנזכר. ונראה דלק"מ דאע"ג דבעלמא לא אסיר לאדם לאחוז הס"ת תוך ד' אמות. הכא דכתיב והיתה עמו וקרא בו אמרינן דכל שאינו מקום ראוי לקריאה אינה עמו:

אמר מר זוטרא ואי תימא מר עוקבא בתחלה נתנה תורה לישראל בכתב עברי וכו'. הוא כסברת ר' יוסי דבריתא דבסמוך וכתב הריטב"א הביאו הרב הכותב מהר"י ן' חביב בעין יעקב ריש מגילה דלכ"ע הלוחות וס"ת שבארון היו בכתב אשורי והאריך בזה והרב הכותב האריך הרבה לקיים דעת זה והשיג על דברי ספר עיקרים ע"ש באריכות גדול. והאמת שדברי הריטב"א תמוהים וכבר האריך הרב יפ"מ פ"ק דמגילה לתמוה על הריטב"א והרב הכותב. ופליאה נשגבה על הריטב"א מה שהקשה הרב יפ"מ דאמרו בירושלמי התם מ"ד בדעץ נתנה תורה עי"ן מעשה נסים אלמא דפלוגתייהו אף על כתב הלוחות עש"ב והיותר קשה בעיני דהריטב"א הזכיר בסוף דבריו תחילת הירושלמי הזה ע"ש ואתמהא מי ששנה זו לא שנה זו ועיין בחידושי הר"ן ומ"ש שם פ"ק דמגילה בס"ד. [ועמ"ש שם בהג"ה עמ"ש שם לפנים]:

דף כב.

רבי אומר בתחילה בכתב זה נתנה תורה וכו' רשב"א וכו' אלא מה אני מקיים משנה התורה לשתי תורות וכו'. כתב הר"ן בחידושיו וכן היא הלכה פסוקה ומתניתין הכי ס"ל הלכך הכתב לא נשתנה ולפום הכי אמרו מ"ם וסמ"ך שבלוחות וכו' וכן הוא האמת בעצמו עכ"ל וכ"כ הרמב"ם בפירוש המשנה פ"ד דידים. והחזיק בזה בשו"ת זקן אהרן סימן קמ"ח:

אמרה ננסבן א"ל אסירת לי וכו'. עיין מ"ש בעניותי בהגהות פ"ג דמלכים בס"ד באריכות:

אמר רב שמן בר אבא בא וראה כמה קשין גרושין וכו'. מכאן הוכיח מהר"י כולי בהגהת משנה למלך פ"י דגרושין דין כ"א דאיסור גרושין הוא מדרבנן דאי לא תימא דהוי מדרבנן אלא מדאוריתא היכי מוכח דקשים גרושין והרי איסור יחוד דרבנן ע"ש ויש לדחות דגירושין בלא סיבה אימא דאיכא איסור תורה אמנם הכא היה הדבר מוכרח דמשום לא יחם לו צריך לבתולה ותהי למלך סוכנת ואיסור יחוד דוחק ולזה אם היה מגרש לא הוה איסור והיו יכולים להתירו אלא דקשה גרושין. והרב עיון יעקב הוכיח דקשים גרושין אפילו מאשתו שניה ועמ"ש הר"ן בחידושיו. ועדיין יש לחקור היאך למד לעלמא דקשים גרושין שאני הכא דגרושת המלך אסיר לאחר משא"כ גרושין דעלמא דמותרת לשוק. ועמ"ש בהגהות הרמב"ם פ"ג דמלכים בס"ד:

הא בזיווג ראשון הא בזיווג שני. ראיתי בספר שבלי הלקט ח"ב כ"י שכתב דבזיווג ראשון נמי אפשר לו לאדם ללכת בדרך שישא ברכה מאת ה' וגם אפשר שילך בדרך שיטול מטרפסיה ועונשו כי הבת קול מכרזת ואינה גוזרת דבר כי אם מגדת מה שהיצור עתיד לעשות בין טוב לרע אבל ביד היצור לבחור בטוב ולמאוס ברע כדכתיב הנה נתתי לפניך את החיים וכו' על כן לא יאמר אדם כי הוא מוכרח על הרעה כי אם רוצה ללכת בדרך טובה מן השמים יסייעוהו ואם בדרך רעה יניחוהו ובא וראה משז"ל דבר זה כתוב בתורה וכו' בתורה מה' יצא הדבר והמחשבה ההיא מאין יצאת אלא מאברהם אע"ה שחשב בלבו שלא להתחתן עם הכנעניים כי אם רצה להתחתן במשפחתו בזרעו של שם ומן השמים הסכימו עמו להמציא לו כאשר עם לבבו ומן השמים הכריזו עליו תחילה מה שעתיד לעשות ושנוי בנביאים בענין שמשון דכתיב ואביו ואמו לא ידעו כי מה' הוא ואפשר להיות שהוא לקה שנקרו עיניו על אשר הלך אחר ראות עיניו ועוד כשצמא למים והתפלל לה' נבקע לו מים ממכתש לחי החמור יען נתאוה לדבר טמא ואם מן השמים נגזר לו להיות לו אותה אשה לאשה למה יענש בכל אלה. א"כ מהו שהוא אומר והם לא ידעו כי מהשם שלא מנעו על ידו מהשמים ואם ירדוף הצדק ונזדמן לו בת קול הכריזה עליו טרם בא הדבר ואם להפך עשה ג"כ בת קול הכריזה עליו כי על מה שיש ליצור לעשות בין טוב לרע הבת קול מכרזת אך אינה גוזרת עכ"ל בקצור. ופשט הש"ס הוי להפך וכן פ"ק דסוטה משמע דהא דאין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו הוא בזיווג שני דוקא וכמו שפירש"י התם. גם ענין הבת קול הוא קשה שמכרזת ואינה גוזרת דהא אמרו רז"ל צדיק ורשע לא קאמר. הגם דיש לחלק בין בת קול למאמר ה'. ועיין בסוטה דף ט' ע"ב ועמ"ש בפני דוד פרשת חיי שרה בס"ד:

דף כב:

כגון מאן כגון אמך. מתקף תקיפא וכו'. שמעתי מהרב הישיש כמה"ר חיים הכהן זלה"ה שדקדק מה שאל כגון מאן והלא לא שמע כמה נשי מרו"ת הצובאות רעות וחטאות. ותו מאי אהדר ליה כגון אמך. אמנם היה מפרש במשז"ל דיינו שמצילות אותנו מיצה"ר ומגדלות בנינו לתורה. ולזה שאל כגון מאן דכשהאשה אית לה תרתי מצילתו ומגדלת הני בי תרי מכפרים על כל גריעותה. והשיבו כגון אמך דאמרו פ"ב דנדה דשמואל קרי על רב יהודה אין זה ילוד אשה וא"כ אשתו לא נצרכא להצילו מן החטא וזאת שנית לגדל הבן כבר בנו גדל בתורה והשתא הני תרתי ליכא ומשו"ה אמר כגון אמך דשתי טובות הנמצאות באשה ליתנהו גבה וא"כ קרי בה ומוצא וכו':

דף כג.

כך היו נקיי הדעת שבירושלם עושין וכו'. יש לפרש הני תלתא בדרך לא זו אף זו. לא היו חותמין וכו' ולא זו משום דאיכא למימר דזמנין דמשכחת דגדול ממנו יחתום וצריך הוא לחתום ראשון. אלא אף זו לא היו יושבין בדין ולא זו דהוי מילי דשמיא כי המשפט לאלהים הוא אלא אף זו בסעודה והפשט כמו שפירש"י שמא ימצא עד פסול ונתבטל העדות והכי רהטא סוגיין ועמ"ש הרב עיון יעקב:

דף כד.

נעם אלו ת"ח שבא"י וכו'. אפשר דק"ל בכתוב דלאחד הכי קרי נעם לשון יחיד ולאחד חובלים לשון רבים ומוקי לה בת"ח שבא"י שמנעימים זה לזה בהלכה והיו לאחדים ולכך קאמר נעם לשון יחיד כי גדלה אהבתם אלו הן הנצרפי"ן ונראין כאיש אחד מתוך שמחבבין ומנעימין. כל קבל דנא ת"ח שבבבל חובלים זל"ז וזה גורם פירוד לכן קראם חובלים לשון רבים:

מאי בבל א"ר יוחנן בלולה במקרא וכו'. כתבו התוס' פירש ר"ת דבש"ס שלנו אנו פוטרין עצמנו ממ"ש ישלש אדם שנותיו שליש במקרא וכו' ע"ש. וכיוין רבינו תם לדברי תקוני זהר חדש דף י"ט ע"ג דאמרו שם וז"ל תקינו רבנן לשלש שנותנו במקרא במשנה בתלמוד וכו' ואוקמוה דמאן דמתעסק בתלמוד כאלו אתעסק בכלא בגין דאיהי כלילא במקרא במשנה בתלמוד עכ"ל ועמ"ש לקמן פ"ק דע"ז בס"ד:

במחשכים הושיבני כמתי עולם א"ר ירמיה זה תלמודה של בבל. פירוש הדורות הראשונים היו נשמות גדולות והיו יכולים לברר כנגד נשמתן מהקליפה בלי טורח ובלי

הרבה משא ומתן דהוו נהירין להו שמעתתייהו דהקושיות הם מצד הקליפה ולכן רבינו האריז"ל היה מקשה ומתרץ בכח גדול להכניע ולשבר הקליפה. ובימי האמוראים שהיו בבבל היו מבררין למטה והיו צריכים שקלא וטריא הרבה להוציא לאור ניצוצי תורה שכנגד נשמתם שהיו בחשך למטה וז"ש במחשכים הושיבני בבבל דקרו לה ארעא חשוכא שיש שם שליטת הסט"א ולכך הלכו שם רוב ישראל והאמוראים לברר וז"ש במחשכים תרתי בבל וגם בקליפה למטה בחשך כמתי עולם במקום המלכים דמיתו מתי עול"ם וע"י התלמו"ד גימטריא לילי"ת היו מכניעים ומשברים ומבררים. וכבר פירשו הרמ"ז ודעמיה בביאור רחב דבר זה הנה הוא בסוף ספר מאורות נתן ושם האריכו בסוד הדבר ע"ש באורך:

דף כה:

כי הוה חזי רבנן אמר לך עמי בא בחדריך וכו'. קרוא מקרא הלז על רבנן ניחא דעמי הם ת"ח כדאמרו פרק ב' דמציעא הגד לעמי פשעם אלו ת"ח. ואע"ג דרבנן לא צריכי נטירותא כדאמרינן פ"ק דבתרא. מ"מ אי הוו מתחזו בשוקא ריש נהרא ודעמיה סברי דאיכא אינשי טובא וקפדי אשפיכות דמי"ם טובא. להכי א"ל שלא יתראו בשוק. ובהכי ניחא דכי חזי רבנן א"ל לך עמי וכי חזי אינשי דמתא אמר נכיס אבא וכו' דלרבנן דעל עצמם ליכא למיחש א"ל בא בחדריך שלא יזיקו בסבתם דיסברו דאיכא אינשי טובא ודורש דמי"ם ויעל מס. אבל לשאר אינשי דעליהם יעבור כוס היה מגזים ולא הוה סגי שיהיו בחדרם רק מיגנזו ועמ"ש בקונטרס שמחת הרגל סוף לימוד ב' לפסח דף ט' ע"א:

דף כו.

רבי חייא בר זרנוקי ור' שמעון בר יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא. כתבו התוס' וא"ת היאך מעברין בעסיא דהיא ח"ל וי"ל דלעבר היינו לחשוב וכו' ע"ש. והרב עיון יעקב תירץ שהם הלכו לעבר שנה בא"י והא דקאמר בעסיא היינו דבעסיא פגע בהו ר"ל באם הדרך ואזל עמם לא"י ותדע שכן הוא דאם היו בעסיא תוך העיר איך ראה חורש בשדה וזומר וכו' ע"ש ואינו מחוור דאם כדבריו הול"ל פגע בהו ר"ל בעסיא. ועוד נעלם ממנו דבעסיא היו מעברין שנים כדאמרינן פ"ב דמגילה דף י"ח מעשה בר"מ שהלך לעבר שנה בעסיא ולא היה שם מגילה וכו' אלמא דבעסיא היו מעברין. אלא דעל ר"מ לא ק"ל איך עיבר בח"ל די"ל דלא הניח כמותו בארץ כדאמרינן בשילהי ברכות על ר' עקיבא. אמנם הכא קשיא להו דמשמע דר' יוחנן ור"ל גדולים מהם וכמו שביארו תוס'

דבריהם בבתרא דף נ"ו ע"א וביבמות דף קט"ו ע"א. גם ההכרח שכתב הרב הנזכר דאם היו בעסיא בתוך העיר איך ראו וכו' תימה עליו דהפשט הוא דהיו הולכין לעסיא ועד שהם הולכים בדרך המה ראו מעשה חר"ש ומינא דזמ"ר ואח"ך באו לעסיא:

קרי לן רועי בקר ולא אמר ליה מר מידי. אין ר"ש בן יהוצדק זה רביה דר' יוחנן וכמ"ש התוס' בנדה דף יו"ד דאי הוה רביה היה מוחה לר"ל לכבוד רבו אלא תרי הוו וכ"כ בשאר דוכתי. ומה שהוכיח בסדר הדורות הכי דף קנ"ו ע"ד מדאמרי לר' יוחנן מר אינה הוכחה דכתבו התוס' בשבועות דף מ"ז דהרב קרי לתלמידיו רבותנו וכן זכורני שכתב מרן מהר"י קארו בכללי הגמרא דאשכחן דאפילו לאיניש דעלמי קרי בש"ס מר. הן אמת דאיכא מ"ד דאין הרב קורא לתלמידו מר ועיין בספר קול בן לוי. אמנם נראה דהיכא שהתלמיד גדל מאד בתורה כי ר' יוחנן ובו בפרק דאפילו ר"ל תלמידו אמר עלייהו הכי לכ"ע הרב קורא מר למי שהיה תלמידו כיון דעתה גדול יתר מאד. ולהכי התוס' הוכיחו מדלא מיחה בכבוד רבו דקרו להו רועי בקר ואפילו מ"ש על קשר רשעים דא עקא אם היה רבו לא היה יוצא י"ח בזה ועמ"ש בשו"ת בית יעקב סימן ל"ח ואין להאריך. ועמ"ש הרב עיון יעקב ומ"ש בעניותי על זה בספרי הקטן ברכי יוסף ח"מ סימן כ"ב דף ע"ו סוף אות ב':

דריש בתליסר רבוואתא חזקיה דריש בחד סר רבוואתא. אפשר לומר רמז בסך זה דתליסר רבוואתא כנגד תליסר מכילן דרחמי. וחזקיה המלך ע"ה הוה דריש בחד סר לברר י"א בחינות סמני הקטרת כי תכלית התורה והמצוה לברר כנודע וליחד קב"ה ושכינתיה שהם רומזים ו"ה שבשם המיוחד גימטריא י"א ולהורות כי כל כונתו אינו אלא לש"ם שמי"ם קבה"ו והיו לאחדים על דרך מה שאמר והטוב בעיניך עשיתי שסמך גאול"ה לתפל"ה:

קשר רשעים אינו מן המנין. פירש מהרש"א דקאי על הקב"ה שאינו מן המנין של רשעים ואין לחוש בקשר מנינם שהוא הרוב כיון שהקב"ה אינו במנינם ע"ש. ובסמוך אמרינן אלו מחשבותיו של אותו רשע אינן נהרסות צדיק מה פעל. ויראה לפרש המשך הני קראי בה' חסיתי וכו' לנפשי נודי הרכם צפור כי הנה הרשעים ידרכון קשת כוננו חיצם על יתר לירות במו אופל לישרי לב כי השתות יהרסון צדיק מה פעל. וידוע דברי נרגן שהיו אומרים על דהע"ה. ואמרו רז"ל כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה דכתיב וה' עמו אפשר שכינה עמו וחטא בא על ידו. ונודע טענת המין לעבוד ע"ז כי הם הרבים ואחרי רבים להטות. ונסתרה דעתם מדאמרינן הכא קשר של רשעים אינו מן המנין ורוב שלהם מאפס ותהו נחשבו כי אין ה' בקרבם. וז"ש בה' חסיתי בו אדבק ואחסה כי ה'

בקרבי וזה מורה שלא חטאתי. וא"כ איך תאמרו לנפשי נודי הרכם צפור הר שלכם צפור נדדתו בענין בת שבע דאידמי ליה שטן כצפורתא כמ"ש בפרק חלק (דף ק"ז.) הרי בה' חסיתי ואם ה' עמי ודאי שלא חטאתי עד"ש וה' עמו אפשר שכינה עמו וכו'. ועתה מביא ראיה לדבריו דהיות ה' עמו הוא דבר גדול. כי הנה הרשעים שבנא וסיעתו ידרכון קשת לסנחריב כוננו חיצם תקנו וכיונו חיצם נגד חזקיה על יתר בטענה שהם רבים כמ"ש מהרש"א לירות במו אופל וכו' כי השתות אלו מחשבותיו של אותו רשע שבנא לא יהרסון צדיק מה פעל צדיקו של עולם מה פעל דאם ח"ו קשר רשעים עולה לחשבון א"כ ח"ו יעבדו ע"ז בטענת אחרי רבים. אך עתה נתפרסם דאף דשבנא וסיעתו רבים כיון שהקב"ה אינו עמהם כלא היו וימעטו וישוחו. וחזקיה הע"ה וסיעתו הם הרבים וכמ"ש מהרש"א ונמצא דמי שהקב"ה עמו הוא החשו' ומזה תדעו שלא חטאתי שה' עמי ובה' חסיתי ואין חטא בא ע"י וב"ש שלי היא ודברי האויבים לעו והיו כלא היו:

דף כו:

אמר רבי חנן למה נקראת תושיה שמתשת כחו של אדם. אמרו בזהר חדש דפוס ויניציא דף ח' ע"א ע"פ לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה ר' יצחק אמר בתחלה נקראת תושיה שמתשת כחו של אדם מפני שיש לו להלחם עם יצה"ר ולכתת עצמו כל גופו בבית המדרש עד שירגיל אותו בתורה כיון שהוא רגיל לעסוק בתורה אז יש לו שמחה וגבורה שנאמר אני בינה לי גבורה וכו' ע"ש ובהכי ניחא מאי דקמן דדריש ליה אקרא הפליא עצה הגדיל תושיה דבתחילה זאת העצה אז היא תושיה שמתשת אך כשיזכה בתורה והגיע לבינה אז היא גבורה:

ואפשר לומר בכתוב במאמר רחב"ע רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה וכו' וז"ש הפליא עצה הקב"ה לזכות את ישראל ה' צבאות יען הגדיל תושיה שנתן כח לישראל להמציא חדושים ופלפולים והיינו לזכותם וכמש"ה ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה:

דבר אחר תושיה שנתנה בחשאי מפני השטן. אפשר טעם פשוט במ"ש פרק קמא דקדושין אמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין וכמה טעמים כתבנו בעניותנו בספר הדרושים בס"ד [ובמסכת קדושין לפנים כתבתי בעניותי איזה טעמים עש"ב בס"ד] הצד השוה שבהם דע"י התורה סמא דחיי לסמא דמותא היצה"ר ולכן היה מקטרג שלא יתן התורה לישראל כי בעסק התורה מתבטל ולו ידע כי כלת"ו היא:

ד"א תושיה דברים של תוהו שהעולם משותת עליהם. כלומר לא מבעיא בגופי תורה וההלכות וסתריהם דהעולם בנוי עליהם ומתקיים בהם אלא אפילו יש בתורה דברים של תהו שנראה ח"ו ריקנים כמו ואחות לוטן תמנע וכמו פ' האתון וכו' הן הן הדברים ליסוד העולם כמ"ש בתנא דבי אליהו שאפילו קורא כל היום ואחות לוטן תמנע זוכה לעה"ב. וכן פ' האתון אמר בכללות רבינו האר"י זצ"ל שהיה צריך כמה שנים להגיד אשר קבל בפ' האתון וכמ"ש בזהר דאין לך אות ונקודה בתורה שאין בה רבבות סודות עמוקות והיינו דקאמר דברים של תהו שנראה בתוכה סיפור דברים בעלמא העולם משותת עליהם כי זהו לבוש התורה ועיין מ"ש בקונטרס דברים אחדים דרוש י"א בטעם מאמר תד"א הנזכר בקריאת ואחות לוטן בס"ד:

אמר עולא מחשבה מועלת וכו' אמר רבה אם עסוקין לשמה וכו' היא תקום. בזה אפשר לפרש פסוק אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני והוא דמפורש בשמעתין דהגם דמחשבה מועלת אם היא לשמה היא תקום. ודרך דרש אפשר דה"ד במחשבה אבל אם אומר אני הולך ללמוד או בכל יום אני רוצה ללמוד שעה פלונית אפשר דהגם דהוא לשמה אמירה מועלת. וז"ש אמרתי אחכמה אם אני אמרתי ללמוד אז נלכדתי דלא סגי אם הוא לשמה וז"ש והיא רחוקה ממני הי"א דכתיב ועצת ה' היא תקום רחוקה. ממני מסיבת אמירתי:

דף כז:

והכתיב פוקד עון אבות על בנים וכו'. כתבו גורי האר"י זצ"ל כשאדם עבר עבירה הבנים שהם בכחו ועדיין לא הולידם אח"ך כשילדו פוקד העון אבות עליהם לפי שהם בעת שעבר היו בכחו עדין. אבל אם כבר הבנים היו נולדים בעולם ואח"ך עבר עבירה אז כתיב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות עכ"ד. ועפ"ז יש לדייק פסוק ואף בעונות אבותם אתם ימקו דתיבת אתם יתירה וטפילה ח"ו אך כפי דבריו של גדול האר"י זצ"ל הנה אמת נכון דכשהם בכחו ולא נולדו אז סובלים עון אבותם והוא אומרו בעונות אבותם אתם כלומר שהיו אתם בכחו שלא נולדו אז ימקו בעון אבותם:

דף כט.

דברי הרב ודברי התלמיד וכו'. עמ"ש מהרח"א בישרש יעקב עמ"ש הרב שפתי כהן ח"מ סימן ל"ב ס"ק ג' וכן כתב מהר"ר צבי בתשובה סימן חל"ק. גם הרב עיון יעקב כתב והש"ך אשתמיטיתיה דברי תוס' אלו. ואינו הרב ש"ך רק הגהה כתובה שם בספר וכמדומה שהיא מחתנו וכן מהר"ץ הזכיר שהיא הגהה. ועיין באורים ותומים. ובספר חשק שלמה

שהגיע לידי מקרוב הביא שם סימן ל"ב מה שמצא [ועיין לפנים בקמא על דף נ"ו ע"ש] בדרשות מר אביו משם ספר ישרש יעקב על הש"ך ע"ש. והם דבריו במקראי קודש גם כן דף ס"ה ותשובות מהר"ץ כאמור. ונראה שלא היו בידו הני ספרי דבי רב. ועיין בספר זרע בירך ח"ג על ברכות דף ד' ע"ג מה שהקשה על התוס' ומה שתירץ ועמ"ש רגל ישרה בקמא דף נ"ו:

אמר חזקיה מנין שכל המוסיף גורע וכו' ולא תגעו בו. ראיתי באבות דר' נתן פ"א שאמרו אדה"ר עשה סייג לדבריו דהיינו שהוסיף לחוה הנגיעה ע"ש וכתוב בספר אהבת חסד פירוש על אדר"ן דף ב' בתוספות שלו וז"ל ותמוה על בעל נחלת יעקב שהשיג על מתנות כהונה ולא שם לבו אל גמרא דכאן ותוס' בסנהדרין דף כ"ט אמר זאת מסברא דנפשיה ונעלם ממנו הגמרא דכאן עכ"ל. והרב בנחלת יעקב כבר הזכיר אבות דר' נתן אלא שרצה לישב המדרש והגמרא והאריך ע"ש. ומה שהביא מתוספות בשמעתין אינו כלל בתוס'. רק ראיתי להרב תורת חיים שכתב כן ואפשר דעליו כיוין והיה כתוב ות"ח וט"ס הוא מ"ש ותוס'. והרב כלי יקר פרשת בראשית ג"כ כתב כן מדנפשיה ע"ש. [וכן דקדק הרב אספקלריא המאירה פירוש הזהר ממ"ש בזהר בראשית דף ל"ו ע"א ע"ש ודוק]:

דף לא:

לדזיו ליה כבר בתיה שלם. פירש"י כמשה רבינו שהוא בן בתיה. וכתב שמצא בהגדה שהיה בעל תשובה וכו' ע"ש ולפ"ז שהיה בעל תשובה אפשר לתת טעם להא דאמרי ליה כבר בתיה במ"ש הרב ספר חרדים דף ע"ט דרשע הבא ליטהר נותנין בו ניצוץ משה רבינו ע"ה ובהכי א"ש דאמרי לדזיו ליה כבר בתיה דודאי ניצוץ משה רבינו אתו עמו והיא שעמדה לו ועיין סדר הדורות דף קל"ו סוף אות נו"ן עש"ב:

דף לב:

תנא קול ריחים בבורני שבוע הבן וכו'. לולי פירוש רש"י ודברי התוס' היה מקום לומר דהאי דאמור בגמרין קול ריחיים שבוע הבן אור הנר משתה שם. ומ"ש בירושלמי קול מגרוס משתה שם אור הנר שבוע הבן לא פליגי והוה מתיישב נמי מה שהקשו התוס' דהני מילי קדימי לפנים בישראל וקרא קאמר קול ריחים ואור נר ולאו משום שמדא כדפירש"י ומשמע הכי נמי בירושלמי. והענין הוא דסימנים אלו נהיגי בישראל קול ריחים במילה לרבות השחקי"ם ואור הנר לחופה הוא הדבר אשר דיברו הנביא קול ריחיים ואור נר והיינו דאמרינן הכא קול ריחים שבוע הבן ותנא לפרושי קרא אתא מה

היו ממשמשין ובאין קול ריחים ואור הנר ותני תנא קול ריחים בא סימן כי הן מילה. ואור הנר עשאה סימן משתה שם. אכל כשגזרו שמד על המילה אפיכו להו קול ריחים בחופה ואור הנר למילה שלא ירגישו האויבים והיינו דאיתמר בירושלמי שגזרו שמד וקול מגרוס משתה ואור הנר מילה אלא דהתם בירושלמי וכמדומה דאשתמיט מיניה דברי יש לומר דאפיכו שלא יבינו דהם עושים חופה. אבל מפירוש רש"י ותוס' לא משמע הכי. וכן הערוך ערך אור כתב דמחלפא שיטת הירושלמי מתלמודין. וכן מוכח בספר תניא סימן צ"ו ע"ש:

ובדברי רש"י דשמעתין אתה תחזה מה שפירש הרב מהר"ש אלגאזי ז"ל בספר רצוף אהבה. ופירוש ראשון דחוק והעיקר חסר. ופירוש שני דקול ריחים סימן למילה ולא לסעודה ע"ש. רש"י בפירוש הכתוב פירש להפך דקול ריחים סימן לסעודת מילה:

אחר ימים נדפס ספר שדה יהושע וראיתי שם פ"ק דכתובות שעמד בזה ונדחק מאד בירושלמי וכמדומה דאשתמיט מיניה דברי הערוך. ואחר זמן רב נדפס ספר פני משה פירוש ירושלמי וראיתי שם שעמד בזה ופירש כדכתיבנא דמעיקרא היה קול ריחים למילה ואור הנר לחופה וכשגזרו שמד אפיכו וסיים דהיינו דקאמרי התוס' אור הנר מכאן נהגו להדליק אור הנר למילה והוא לפי המנהג שקבעו מחמת הגזרה וכו' ע"ש ואין דבריו מחוורים דהתוס' לא אזלי כשיטה זו כמבואר למעיין ופשוט וגם הוא לא זכר מדברי רבינו בעל הערוך. ועיין בחידושי הר"ן:

דף לה:

תוס' ד"ה מושבות וכו'. עד סוף דבריהם. ראיתי במכתב לא' קדוש שכתב דדברי התוס' הללו לא זכר הרא"ם פרשת ויקהל דנסתפק בדברי התוס' וכתב ושמא י"ל דהול"ל בכל מושבותכם בלאו דלא תעשה כל מלאכה ע"ש באורך והרי התוס' הכא כתבו כן בפה מלא וספיקות שלו ודאות הן כמבואר:

דף לז.

שררך זו סנהדרין וכו'. אפשר לרמוז בכתוב בדרך זה שררך כלומר סנהדרין בהיותם בלשכת הגזית שהיא טבורו של עולם ונקראים על שם זה שררך אז תורה יוצאה לכל ישראל בכל הדינים שבעולם וזהו אל יחסר המזג שלא יחסר שום דין כמו שפירש"י בפירוש המקרא. אמנם כאשר אינם בלשכת הגזית אז חסרים כמה דינים כמו זקן ממרא ודכותיה וכאומרם ז"ל המקום גורם. וזהו בטנך ערימת חטים כלומר כשאינם במקומם

בטבור רק נדחו ממקומם וקורא להם שם חדש בטנך הגם שחסרו לדון כמה ענינים. מ"מ דומים לעירמת חיטים שנהנים מהם ומזון לכלא בהו. ואף אם בטלו סנהדרין אף ב"ד פשוט שגוזר והוא גזרה קלה שאינם מסנהדרין ולא מומחים עכ"ז שומרים ישראל וזה רמז סוגה בשושנים שדי להם אף בגדר קל מב"ד כל דהוא:

נדה שרי ליחודי וכו' ר"ל אמר מהכא כפלח הרמון רקתך. מהרש"א ז"ל פירש כל הפסוק כחוט השני שפתותיך בענין נדה ע"ש. ואפשר לפרש בדין אמרה לו טמאה אני ואח"ך אמרה טהורה אינה נאמנת ואם נתנה אמתלא נאמנת וכתב מהר"ם איסרלאס בתשובה סימן ב' דאשה שהיתה מפלת והסכימה עם בעלה להסתיר עיבורה והוחזקה נדה בשכנותיה דשרי לבא אליה בחדרה ע"ש באורך. וז"ש כחוט השני כמו מראה דם שתראה כן הוא שפתותיך דאם אמרה טמאה נאסרה. אף שאח"ך ומדברך נאוה שאמרה טהורה אני צריך לפרוש כפלח רמון רקתך אפילו ריקנין מרחיקין מספק. ורמז עתה מבעד לצמתך ופירש רש"י מבפנים קישוריך רמז שאם יש אמתלא מותרת כגון מבפנים קשוריך שאינה רוצה שבחוץ ידעו שהיא טהורה מפני עין הרע ודוקא מבפנים עם בעלה רוצה להיות טהורה אז שרי ואפילו הוחזקה כמו שהאריך הרב הנזכר בתשובתו ע"ש:

השתא מאן בעי עלן רחמי הרהרו בלבייהו ועבדי תשובה. מקשים דהכתיב הן בעודני חי עמכם ממרים וכו' ואף כי אחרי מותי ומאי ק"ו הא חזינן דהנהו ברייוני בחיי ר' זירא סמכי עליה ובתר כי נח נפשיה עבוד תשובה וכן אפשר דדוקא בחיי משה רבינו סמכי עליה ואחר סילוקו יעשו תשובה. ונראה לישב דאחר ימי משה רבינו וכל ימי יהושע ישראל היו עובדים לה' ואחרי דור יהושע בעוה"ר עבדו ע"ז ולא דמי להא דהנהו ברייני דהכא תכף אחר מיתת ר' זירא הדרי בהו. ואי היה כונת משה רבינו על ישראל אחרי פטירתו סמוך ונראה ודאי לא היה ק"ו דיש לומר דדילמא יארע כבריוני דר' זירא. אבל כונת משה רבינו היה על דור שאחרי יהושע ויש מהם אשר לא זכרו ולא ראו משה רבינו והנסים והנפלאות דאינהו יעבדו ע"ז:

דף לז:

היודע מחשבות יפרע וכו'. אצטריך לתפלה דזימנין דזכות תולה כמ"ש התוס' ולעיל דף י"ט ע"ב קאמר נמי שמעון בן שטח כי האי לישנא יבא בעל מחשבות. ופירש רש"י בעל מחשבות הקב"ה. והכי מוכח בשמעתין ודלא כהרב עיון יעקב לעיל שפירש על גבריאל ושם כתבנו בעניותנו ע"ש:

שוב לא פתחה שנאמר מכנף הארץ וכו'. התוס' הביאו מתשובת הגאונים. ובספר הכלבו סוף סימן ל"ז וארחות חיים דף ס"ה ע"ג כתבוהו על שם מדרש. וכתב מהר"ר דוד גרשון הביאו בספר גן המלך סימן קל"ד די"ט הוי כשבת ומשו"ה כתוב בתוספות בששת ימי החול ולא כתבו בששת ימי השבוע ע"ש:

דף לח.

ד"א שאלתיאל שנשאל אל על שבועתו. פירש"י שהתירו לו פמליא של מעלה והקשה הרב תורת חיים דאם כן מאי קאמר פרק הספינה. ועכשיו שנשבעתי מי מפר לי והרב עצמו תירץ לקושיא כיוצא בה לקמן דף ק"י ועמ"ש שם פרק הספינה בס"ד ובפירוש אבות דר"ג דף ו' ע"א בתוספותיו הקשה זה מהתוס' דבתרא וליתא בתוס' כי אם בספר ת"ח הכא:

זרובבל שנזרע בבבל ומה שמו נחמיה בן חכליה שמו. כפ"ז קשה על הרמב"ם בהקדמתו ועל רע"ם פ"ק דאבות שמנאום לשנים. והכתוב בעזרא ב' זרובבל ונחמיה אפשר דאינו בן חכליה וצריך חיפוש:

אגברו חמרא אדרדקי כי היכי דלימרו מילתא. אפשר לרמוז כי חמרא עם הכולל גימטריא רמ"ח שנכנס לרמ"ח אברי הגוף כי זכה משמחו בכל גופו. ותיבת דרדק"י גימטריא רמ"ח סו"ד כי על ידי חמ"ר הנכנס ברמ"ח אברים יצא סוד ושניהם חמר סוד גימטריא שי"ח וזהו כי היכי דלימרו מילתא הוא שיח כגימטריא של דרדק"י:

ומפני מה אין פרצופיהן דומין זל"ז שלא יראה אדם אשה נאה וכו'. הרב עיון יעקב כתב מפי השמועה דאע"ג דאמר לעיל שגברא יחידי להגיד גדולתו של הקב"ה שהוא טובע בחותם אחד ואינן דומין אכתי מקשה דיטבע בכמה חותמות ויהיו דומים ותירץ שלא יראה אדם אשה וכו' ע"ש. וכן כתב הרב מגן אברהם בספרו זית רענן בקונטרס שמן ששון ריש פרק נח. ועדין יש להבין לשון מפני מה דרגילי לפרש דיש לו שני צדדים ולא ידע להכריע. ואפשר לפרש דיש צד לומר דאף דאם היה טובע בכמה חותמות והם דומין זל"ז נודע גדולתו של הקב"ה מ"מ יותר נודע באופן זה לבראתו יחידי לאיזה סיבה. או דילמא דיותר גדולה נודעת בכמה חותמות ודומין והטעם הוא מפני הערוה וכיוצא ולזה אמר בלשון מפני מה והכריע שלא יראה אדם וכו':

שנאמר חכמות בנתה וכו'. אפשר דבהאי קרא רמוז כל הג' טעמים דקאמר למה נברא בע"ש וטעם שלא יאמרו שותף הי"ל במעשה בראשית רמוז באומרו בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה שכבר שכלל ובנה העולם ומלואו ואח"ך נברא אדם כדי שלא יאמרו

שותף וכו' וטעם שאם תזוח וכו' רמוז באומרו טבחה טבחה מסכה יינה כי כבר נברא הכל ואם יזוח דעתו יאמרו לו יתוש וכו' וטעם כדי שיכנס לסעודה רמוז באומרו אף ערכה שלחנה:

וראיתי למהרש"א שהביא משם הרב יפה מראה דטבחה מלשון בישול דלשון זביחה אי אפשר שהרי לא הותר לאדה"ר להמית ב"ח וכו' וכתב עליו דאין צורך לזה דתחילת הבריאה קאמר שהיתה ע"ש כך לאכול בשר שחוטה אלו זכה אדם ולא חטא שהרי נח זכה והותר לו בשר עכ"ל:

ולפי דברי רבינו האר"י זצ"ל הטיב אשר דיבר הרב יפה מראה דלהיות הבעל חי מבורר לא הותר לאדה"ר קודם החטא ואחר החטא שנתקלקל הכל לא היה בו כח לברר מב"ח עד שבא נח ובצדקתו היה בו כח לברר והותר לו וא"כ צריך לפרש כהרב יפ"מ דטבחה לשון בישול ומתוקמא בבשר שהיו צולין לו מה"ש דהוא בחינה אחרת ודוק ועמ"ש לקמן דף נ"ט ע"ב בס"ד:

דף לח:

ואמר רב יהודה אמר רב אדה"ר בלשון ארמי סיפר וכו'. אפשר לומר דהטעם שסיפר לשון ארמי היינו כמ"ש האר"י ז"ל בסוד קריאת הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום דהיינו לברר מקליפת נוגה שהוא סוד תרדמ"ה גימטריא תרגו"ם עש"ב ועל דרך זה אפשר שהיה כונת אדה"ר לברר מבחינת התרגום ולפי כח נשמתו הבירור נהיה בדברו בלשון תרגום. וראיתי להרב שמלה חדשה ריש דף קכ"ב שרצה לומר דקודם שחטא לא ניתן רשות לדבר בלשון הקדש. ואינו מחוור דודאי עיקר דבורו בלשון הקדש ומקרא מלא ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת אלמא בלשון הקדש היה מדבר וקרי לה אשה כי מאיש לקחה והכי אמרו בב"ר על פסוק זה פרשה י"ח מכאן שנתנה תורה בלשון הקדש ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון אמר כשם שנתנה תורה בלה"ק כך נברא העולם בלה"ק וכו' וכתב שם הרב יפה תואר דמ"ד בלשון ארמי סיפר לא יכפור בראיה זו דכתיב יקרא אשה כי מאיש וכו' אלא כונתו דסיפר נמי בלשון ארמי ע"ש. ומכאן תשובה נמי למה שדרש הרב עיון יעקב במאמר זה דנראה ג"כ מדבריו דלא היה מספר אלא בלשון ארמי ולכך לא נתקבלה תפלתו ע"ש באורך דהא מוכח דסיפר בלשון הקדש כדאמרן ואולי יאמר הרב לקיים דבריו דאדה"ר לא ידע כח לה"ק והתפלל בלשון ארמי ואינו נח לי:

מה לך אצל אגדה כלך אצל נגעים ואהלות. עמ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד פרשת חקת דף קכ"א ע"א:

דף לט.

תא וניהוי לעמא חד וכו'. אפשר לפרש בטענת המין לעע"ז כי הם הרבים ואחרי רבים להטות ועוד כי בעוה"ר בגליות ויתערבו בגוים ובטל בס' כ"ש בשבעים. אך זה הבל כי אנחנו ניכרים במילה והא דקי"ל בטל בס' היינו כשאינו ניכר והמילה הוא דבר חשוב ודבר חשוב אפילו באלף לא בטיל. וז"ש תא וניהוי לעמא חד בטענת אחרי רבים וגם שנתערבו בגוים ובטילי לגבייהו. והשיבו אנן דמחלינן וכו' כלומר דאנחנו נכרים ודבר ניכר אין לו ביטול ועוד שאנו חשובים בהוד הברית חותמא דמלכא ודבר חשוב אפילו באלף לא בטיל. וא"ל מימר שפיר קאמרת רמז לו שתי אמירות שבדיבור אחד רמזת שתי תשובות:

אתא ההוא תלמידא א"ל מ"ט דשביעתא וכו'. עמ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד פרשת בהר ובקונטרס פני דוד שם בס"ד:

במאי טביל. עמ"ש התוס' ועמ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד פרשת בא דף מ"ט ע"ג בס"ד:

דף לט:

מאי קאמר א"ר יצחק הכי א"ל ביעקב כתיב וכו'. רש"י פירש דקשיא ליה מה ענין ועובדיה היה ירא לויקרא אחאב וכתב מהרש"א דאי מהא לא איריא דאימא הואיל והזכירו ספר בשבחו אלא הכוונה דבכל קריאה מצינו אמירה אחריה וכאן לא מצינו אמירה והא דכתיב ויאמר אחאב לך בארץ היא אמירה אחרת וכו' ע"ש ונראה דטעם רש"י דליכא למימר דהא דקאמר ועובדיה היינו לספר בשבחו משום דאי הכי תיסגי באומרו ירא ה' מאד ותו לא וחזינן דכתיב ויהי בהכרית איזבל וכו' ואין דרך להאריך בדבר שאינו עיקר אלא דהואיל והזכירו ספר בשבחו ומשו"ה מוכרח דקרא להכי הוא דאתא ולא בדרך אגב דהואיל והזכירו וכו'. ומ"ש הוא ז"ל לא ניחא ליה לרש"י דנימא ועובדיה היה ירא הואיל והזכירו והאמירה דכתיב אח"ך היא האמירה של הקריאה ומהיכא משמע דהיא אמירה אחרת ודוק:

אמר רבא גדול הנאמר בעובדיה יותר ממה שנאמר באברהם וכו'. פירש מהרש"א דודאי אברהם אע"ה גדלו מעלותיו אלא דבעובדיה מפרש קרא יותר מיהו טעמא אית ביה

דלאברהם לנוכח קאמר ליה ומקצת שבחו בפניו וכו' ע"ש וכונת הרב ז"ל דאע"ג דהם דברי הבת קול בפני עובדיהו מ"מ אינו לנוכח כאאע"ה דמדבר עמו. ואע"ג דשינוי זה הוא שינוי וכמשז"ל דכביכול גם כלפי מעלה כשמדברין לנכח הוא מקצת כדכתיב אמרו לאלהים מה נורא מעשיך וכשמדבר שלא לנכח קאמר הגדול הגבור והנורא אע"ג דלפניו הוי. מ"מ לגבי אדם נראה דגם שאינו מדבר לנכח ממש כל שהוא בפניו והוא שומע הוא בסוג אומרים מקצת שבחו בפניו:

ואפשר לקיים דברי הרב ז"ל בסגנון אחר והוא דיש יראת הרוממות ויש יראה יותר עליונה דתמיד ירא וחרד שמא לא קיים המצות כתקנן או שמא לא עשה רצונו יתברך כדחזי ובצר ליה איזה גרגיר והוא תכלית המעלות כמו שפירש הרב מהר"ש פרימו ז"ל בבריתא דר' פנחס ן' יאיר דאחר כמה מעלות רבות קאמר ענוה מביאה לידי יראת חטא ואי כפשטו תימא דאחר כל המעלות שזכה לא היה ירא שמים אלא דהכונה על יראה זו זהת"ד. והשתא עובדיה היה ירא את ה' מדת רחמים והיינו יראת הרוממות. ואברהם אע"ה זכה עוד לתכלית היראה שמא לא עשה כהוגן ולכן קאמר ירא אלהים מדה"ד כי תמיד היה מסתפק שמא לא עבד כדחזי וזהו נוסף על מדרגת אהבה ויראת הרוממות קנתה ימינו. ובאיוב דכתיב ירא אלהים היינו כפשטו ויגיד עליו רעו דכתיב וסר מרע והיינו מדרגה ראשונה של יראה. אמנם הנאמר בעובדיה הוא יותר דכתיב מאד. וכן באיוב כתיב וסר מרע. ונמצא שהכתוב הרבה בשבחם עד שנראה לכאורה שהוא יותר מאברהם. אבל מעלת אברהם אע"ה היא העולה אלא דנאמר בקרא יותר על דרך שכתב מהרש"א ז"ל ועיין מ"ש בבתרא דף ט"ו בס"ד. וגם לפי מה שכתבנו שם יתכן שהוא מיראת העונש ודוק היטב. [ועמ"ש בהגה"ה במסכת בבא בתרא בדף ט"ו ע"ב בד"ה אכן הדבר וכו']:

דף מב.

אמר ר' אחא בר חנינא אמר ר' יוחנן כל המברך על החדש בזמנו וכו'. אפשר לתת טעם לזה במ"ש הרב לב אריה בכונת הכתוב החדש הזה לכם ראש חדשים דר"ל תקחו לכם ראיה מן החדש הזה שנתמעטה לבנה על ידי קטרוגה כך אתם תראו להיות מהנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים עכ"ל וזה טעם שמצוה ראשונה שנצטוו ישראל היה החדש הזה לכם כי יסוד מוסד הדת היא הענוה. והיינו טעמא דישראל מונין ללבנה שיהא תמיד בין עינינו להיות מהנעלבים וכו' כי זה כל האדם. והיינו דקאמר ר' יוחנן כל המברך על החדש בזמנו כאלו מקבל פני שכינה דכיון דידע דישראל מונין

ללבנה שהיא מתמעטת ויקחו מוסר להיות ענוים א"כ הוי כאלו מקבל פני שכינה דהעניו נעשה מרכבה לשכינה והיינו דאמר כתיב הכא החדש הזה דמצוה ראשונה נצטוינו להיות ענוים וכתיב התם זה אלי ואנוהו לשון נוה שאהיה כביכול מדור שלו מרכבה לשכינה. ויומתק עוד כי העניו אינו מקפיד ולבו נשבר הגם שהוא אדם גדול והיינו שחושב תמיד שעומד לפני ממ"ה הקב"ה ואיך יקפיד ואיך יחשיב עצמו לכלום לפני מלך הכבוד וזהו הרמז זה אלי אם זכיתי להסתכל תמיד שאני לפניו יתברך ואומר זה אלי כי מלא כל הארץ כבודו וזה מורה באצבע. אז ודאי יכנע וישבר לבי ואז ואנוהו אהיה נוה שלו. ונמצא דהך קרא כפי רמז זה קרי בחיל מדת הענוה וקרא דהחדש הזה להכי הוא דאתא ושפיר יליף ר' יוחנן כתיב הכא החדש הזה וכתיב התם זה אלי. וכבר הארכנו בעניותנו בענין זה ואביזריה בקונטרס דברים אחדים דרוש ד' בס"ד:

אמר אביי הלכך נמרינהו מעומד. שאלני תלמיד אחד אמאי אביי קבע דבריו על תנא דבי ר' ישמעאל ולא על מימרת ר' יוחנן דמייתי לה הש"ס ברישא. והשבתי לו דאפשר לומר דאביי קאי אתרוויהו. א"נ קאי אתנא דבי ר' ישמעאל כי טפי ניחא ליה להסמיך דבריו על תוספתא ולא על מימרא. א"נ מימרא דר' יוחנן לא שמיע ליה לאביי א"נ דרש"י כתב הלכך הואיל ומקבל ולכך סמך דבריו על תנא דבי ר' ישמעאל דאמר להקביל פני אביהם שבשמים ואלו ר' יוחנן אמר כאלו מקבל בכ"ף הדמיון. א"נ ר' יוחנן אמר בזמנו והוה ס"ד דאתא לאפוקי אחר ז' דאי לאחר י"ו הוי ברכה לבטלה. אבל מר' ישמעאל משמע דבכל עת שיברך עד י"ו מקבל ומשו"ה סמיך מלתיה על תנא דבי ר' ישמעאל ולהורות נתן דהא דוקא ודר' יוחנן לאו דוקא:

ואפשר לומר לדקדק תיבת הלכך ולהבין בעצם דדבריו דוקא על תנא דבי ר' ישמעאל כי הנה אמרו בזהר דכל מילי שהם לתיקון השכינה נאמרים מיושב וכל מילי דהוו כלעומת קב"ה מעומד. והשתא היה ס"ד דברכת הלבנה הויא מילי דשכינה וכדאמר ר' יוחנן ולא מצא למימר הלכך מעומד דאדרבא טב למיתב. ומכי שמע אביי לתנא דר' ישמעאל דקאמר להקביל פני אביהם שבשמים בסוד ואתה תשמע השמי"ם א"כ חשיב מילי דקב"ה וזהו בעצם הלכך עתה שאמרת להקביל פני אביהם שבשמים נימרינהו מעומד:

האי נשי דידן מברכי. פירוש לאו דנשי מברכות ברכת הלבנה אלא לישנא בעלמא הוא כמו שכתב הרב מגן אברהם א"ח סימן תכ"ו ועמ"ש בספר מר וקציעה להרב יעבץ שם:

במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה. היינו כדשלחו מתם סיני ועוקר הרים סיני עדיף דהכל צריכין למארי חיטיא דמי שהוא עוקר הרים

זימנין דטעי כי אינו רואה אלא סוגיא דקמיה ואלו הוה ידע שאר סוגיי הוה תרצינהו בחדא מחתא באנפא אחרינא:

קרי רב יוסף אנפשיה ורב תבואות בכח שור. כי הוא הוה בקי טובא וכמ"ש בשילהי ברכות ושילהי הוריות דרב יוסף סיני ויש מי שכתב דהש"ס קרי ליה סיני סתמא. ודייק לומר קרי אנפשיה ולא אמר קרי עליה מסיבת ענותנותו שהיה עניו כדמוכח בשילהי סוטה ולכן תלה הדבר בנפשו כלומר דבגלגול הקודם טרח מי שטרח ועתה נפשו סמכתהו להגיע לזה:

דף מג:

אריב"ל כל הזובח יצרו ומתודה עליו וכו'. יש לדקדק תיבת כל ותיבת עליו יתירות ותו למה לא אמר כבדו להקב"ה בשני עולמות ואמר מעה"כ כאלו כבדו:

(**א**) ואפשר דכיוין ללמדנו סדר התשובה כמו שכתבו רבינו יונה בשעריו המסולאים ושאר בעלי המוסר דבתחילה צריך עזיבת החטא קודם כל דבר ואחר שיראה עצמו פרוש ויצרו נכנע אז יקבל עליו סיגופים ויחזיק במעוז התשובה וידויים ותקונים והיינו דקאמר כל הזובח יצרו לשון הוה דכבר כמה פעמים הכניע יצרו ופירש אז יתודה ויתחיל בסדר התשובה ובאופן זה שהוא זובח תדיר ומתודה אח"ך הוא דמעה"כ כאלו כיבדו וכו' אך אם לא יעשה כן לא שמר כדרך השומרין ואפשר לחזור לסורו:

(**ב**) יעלה מדרשו במ"ש סוף יומא ד' חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש וכו' וכתבו המפרשים דה"ד בשב מיראה אז איכא ד' חלוקי כפרה אמנם אם שב מאהבה אין צריך שום דבר ונסלח לו והיינו דקאמר כל הזובח יצרו בכל אופן בין ששב מיראה בין ששב מאהבה אף שחסר עדיין שאר כפרות ולא נתכפר לגמרי כששב מיראה עם כל זה מעלה עליו הכתוב כאלו כבדו ודייק מדאמר יכבדנני ולא אמר כיבדנני:

(**ג**) ויבא לדקדק תיבת עליו במה שפירשו המפרשים מה שאנו אומרים על חטא שחטאנו ביצר הרע שהכונה שדימינו דשאור שבעיסה הוא הגורם ולפי האמת הוא עושה מה שנצטוה ויש ויש כח באדם להכניעו ולכן מתודים שתלינו הקלקלה ביצה"ר ואינו אמת כי אנחנו הגורמים וז"ש כל הזובח יצרו ומתודה עליו שחטא לומר ארץ נתנה וכו' כמו שאמר איוב שהיה עולה בדעתו שהאדם אנוס ביד היצה"ר כמ"ש פ"ק דבתרא. אז מעלה עליו הכתוב כאלו כבדו וכו' מאחר דהכיר דהיצה"ר עשה מצותו ויכול להתגבר עליו ואינו אונס:

(**ד**) ויגיע ברוח בא"ר במ"ש חכמי המדע דעיקר העבודה לעשות היצה"ר טוב ולבררו

כמש"ה בכל לבבך ולעבדו בכל לבבכם דהיינו ביצה"ט ויצה"ר וזה ירמוז כל הזובח יצרו שנתגבר עליו כל כך עד שזבחו ע"ד שאמר דהע"ה ולבי חלל בקרבי ומתודה עליו על היצה"ר לתקנו היטב אין לך תשובה מזו ומעה"כ כאילו כבדו וכו':

(ה) ויראה במ"ש חכמי האמת דצריך לתקן אף מה שחטא על הנפש בגלגולים שעברו וצריך לכוין זה בוידוי ואם האיש הזה לא כיוין לזה רק מתודה עלי"ו כלומר על הגוף הזה בגלגול זה עם כל זה אלהינו מרחם ומעלה עליו כאלו כבדו וכו':

(ו) וישמע פירוש תיבת עליו כי הנה כל ישראל ערבים זה לזה ולא די לאדם צע"ר בנגע על אשר חטא על הנפש הוא עצמו והלך בצערו"ת על חטאות הצבור והיחיד שהיה בידו למחות וכיוצא וזה השב לא שם לבו אלא על חטאתו אשר עשה ולא פנה על הערבות בכל זאת כיון שזבח יצרו ומתודה עליו דיקא ולא על הערבות אפ"ה רחמי שמים לקבלו ומעלה עליו הכתוב כאלו כבדו וכו':

(ז) וירצה לבאר תיבת עליו במ"ש פרק ב' דקדושין האומר לאשה הרי את מקודשת ע"מ שאני צדיק גמור מקודשת שמא הרהר תשובה וכתב רבינו ירוחם דיש מפרשים דגם אי ידוע דגנב וגזל דצריך להחזיר נקרא צדיק גמור כיון שגמר להחזיר ע"ש וז"ש כל הזובח יצרו דכיון שזבחו ודאי דעתו לתקן הכל אך לפי שעה מתודה עליו כלומר שעדין לא החזיר רק גמר בלבו לתקן כבר הוא צדיק גמור משעת הזביחה והוידוי ומעה"כ כאלו כבדו וכו' אף שעדיין לא יצא ידי חובתו ודייק מאומרו יכבדנני ולא כיבדנני כמדובר:

(ח) ויפקד לפרש תיבת עליו במ"ש שעיקר התשובה בעודו בכחו לעשות העבירה וכמ"ש וזכור את בוראיך בימי בחורותיך שאם ימתין אחר שסר כחו מעליו אינה תשובה שלימה והיינו דקאמר זובח יצרו שהוא בתכלית הכח וזובחו ומתודה עליו הן בעוד שהוא בצביונו מרתח קרתח באש היצר אז מעה"כ כאלו כבדו וכו' ועליו ר"ל בעודו היצר במצבו ע"ד שאמרו היכי דמי בעל תשובה באותו פרק וכו':

(ט) ויזכר לטובה הא דאמור במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד ופירש מהרש"א כגון שחטא במחשבה לבד ולא חטא במעשה ועל המחשבה הוא שב זהו גדול מצדיק ע"ש ולפי שיטתו אפשר לפרש דבמציאות זה מיירי ריב"ל ולא שחטא במעשה ושב כדפירש"י אלא שחשב לעבור וזבח יצרו בעוד שמתגבר עליו ולא עשה מעשה ומתודה על המחשבה הרי זה מתעלה כאלו כבדו להקב"ה בשני עולמות וכו':

ואריב"ל בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח וכו'. עמ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד פרשת ויקרא בס"ד:

משנה. שכן דרך כל המומתין מתודין שכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב שכן מצינו וכו'. יש לדקדק אמאי הוצרך לומר שכן מצינו ואח"ך אמר ומנין שכיפר לו וידוייו וכו' לימא יש לו חלק לעה"ב שנאמר בני שים נא כבוד וכו' וכזאת וכזאת עשיתי ויאמר יהושע למה עכרתנו וכו'. ואפשר לומר דברישא מייתי למ"ש שכן דרך כל המומתין מתודין ואח"ך יליף שכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב ולחלוקת כל המומתין מתודין אין ראיה מכרחת מיהושע דא"ל לעכן שיתודה דהתם היינו כדי שיהרג ושחודיה שחדיה במיליה כדי שיודה כמו שאמרו בש"ס אבל בנגמר דינו שיתודה לא שמענו ולכן קתני שכן מצינו וכו' כלומר אינה ראיה החלטית אלא זכר לדבר. אמנם לחלוקת כל המתודה יש לו חלק היא ראיה מכרעת שא"ל היום הזה וכו' והיינו דקאמר ומנין שכיפר לו וידויו להורות שהוא לימוד ראוי אי נמי אפשר לומר להפך דלשון שכן מצינו היינו שאחר העיון תמצא שהיא ראיה כלומר לכי תדוק תשכח. והכונה דללמוד שכל המומתין מתודין לכאורה לא מצינן למילף מיהושע דשאני התם דשחודיה שחדיה במיליה כדי שיודה כאמור. אמנם אחר דלמדנו דכל המתודה יש לו חלק לעה"ב אתה תשמע שהמומתין יתודו כדי שיהא להם חלק לעה"ב. ומעתה גם מ"ש לו תן לו תודה כיוין לזה גם כן שיתודה כדי שיהיה לו חלק לעה"ב והדחיה דשחודיה וכו' אינה כלום דהא והא איתא. דיהושע אף הוא היה מכוין שיתודה כדי שיהא לו חלק לעה"ב והיינו דקאמר שכן מצינו כלומר דוק ותשכח שיש ראיה וביאר ומנין שכיפר לו וידויו כלומר הרי יש לנו לימוד דיש לו חלק לעוה"ב כשהתודה. ומאחר שכן ודאי לזה כיוין נמי יהושע שאמר לו שיתודה כדי שיהיה לו חלק לעה"ב וכמ"ש היום הזה אתה עכור וכו' בוידוי ולא אמיתה דאכתי לא היתה כמ"ש מהרש"א ועיין מ"ש בזה הרב יפ"מ בטעם למה צריך הוא להתודות ע"ש ובדברי מהרש"א כתוב דהמיתה עדין לא הוזהרה והוא ט"ס:

ואחר זמן רב ראיתי להרב דינא דחיי בעשין דף קי"ו ע"ב שעמד בזה שהקשה דמאי מוכח שכל המומתין וכו' והלא עכן התודה בבקשת יהושע וכו' ותירץ שמביא ראיה ממה שהתודה על חרמים אחרים וכתב דזה כיוין רש"י עש"ב וק"ק דאכתי מאי ראיה הלא עכן סבר שיפטר והוא לא היה דעתו למות כשהתודה ומאי ראיה מייתי למומתין. אימא דהרוגי ב"ד מיתתן כפרתן ואינם צריכים להתודות ומהיכא יליף דבוידוי הוא דמתכפר: **כתנאי וכו' שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן דברי ר' יהודה א"ל רבי נחמיא וכי ענש על הנסתרות לעולם וכו'.** לדעת ר' נחמיה דלא ענש על הנסתרות לעולם ועל עכן איענוש משום דידעו אשתו ובניו כדבסמוך. אפשר לומר דרך דרש דהן קדם יהושע ובית דינו הוו סברי כר' נחמיה דלא ענש על הנסתרות ועתה דהוה מה דהוה

במלחמת העי הבין יהושע דהיה איזה עון נסתר בישראל וכונת הכתוב והנקודה כדעת ר' יהודה דכשעברו הירדן הוא מעניש על הנסתרות ולזה אמר לפני ה' ולמה העברת העביר וכו' ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן עד שיתברר זה ולא נעבור אלא על תנאי שלא תענש על הנסתרות. ויאמר ה' אליו לא צדקת דמה שהייתם סבורים דעל הנסתרות לא אעניש לעולם הוא אמת ופירוש הכתוב כר' נחמיה אבל דע כי חטא ישראל יחיד וגם עברו גם גנבו לשון רבים דידעי ביה אשתו ובניו ומשו"ה יצא הקצף דחשיבי נגלות אמנם על הנסתרות לגמרי לעולם לא אעניש. ואחרי כותבי ראיתי להרב עיון יעקב שנכנס קצת בזה ופירש מ"ש למה העברת העביר דקודם שעברו לא היו נענשין על הנסתרות או על העלות לכל חד כדאית ליה ע"ש:

והנה במאמר זה הקושיא מפורסמת דהא אמרינן פרק שבועת הדיינין דישראל ערבים זה לזה דוקא כשיש בידם למחות אבל אין בידם למחות פטורים ואיך אמרינן דלר' יהודה משעברו הירדן חייבים אף על נסתרות והלא אפילו נגלות כשאין בידם למחות פטורין ק"ו נסתרות דשום אדם לא ידע וכיצד יתחייבו. וגם לר' נחמיה נהי דאינו מעניש על הנסתרות אבל לדידיה כשידעו אשתו ובניו חייבין הכל והלא ישראל לא ידעו וכיצד ימחו:

וחזה הוית להרב עיון יעקב על מבוכה זו ישב והקשה לדעת ר' יהודה ותירץ דגם ר' יהודה ס"ל ההקש נסתרות לנגלות לומר לך שאין עונשין על הנסתרות אא"כ שגם על הנגלות לא היו מוחין משא"כ אם מוחין על הנגלות אז אין הקב"ה מעניש על הנסתרות רק מגלה להם הנסתרות כדי שימחו בהם וראיה ברורה מבמדבר רבה סוף פ"ג עשיתם הגלויים אף אני אגלה לכם הנסתרות עכ"ל ואיני יודע כיצד רצה להשוות המדרש עם סברת ר' יהודה וסוגיין דהא מפורש בשמעתין דענין עכן נסתרות ונענשו דהוה משעברו הירדן לר' יהודה. ופשוט דבו בפרק לא היו נגלות שלא מיחה יהושע וא"כ לא הי"ל להעניש לישראל על נסתרות דעכן. ובפירוש אבות דר' נתן הנדפס מחדש פרק ל"ד נראה שמסכים המדרש עם סברת ר' יאודה כשיטת הרב עיון יעקב. ולדעתי הקצרה לא אתי עם סוגיין. וגם מ"ש שם דכונת רש"י בפירוש החומש כמדרש לא הבנתי דלפי מה שכתב הוא שם המדרש כר' יהודה ורש"י שם סיים דלא נענשו על הנגלות עד שעברו הירדן וזהו כר' נחמיא:

והרב יפה מראה סוף פרק אלו נאמרין עמד בקושיא זו וכתב ושמא מיירי בחשידי דעברי דאפשר לחקור אחריהם ע"ש. ומצאתי בחידושי התייר הגדול רבינו יונה זצ"ל כ"י שבתוך דבריו לפרש הנקודות ומייתי פירש"י ורבינו תם כתב וז"ל והוקשה לו לר' נחמיא

שלא נענשו על הנסתרות אף מאחר שעברו ואעפ"י שנעשו ערבים זל"ז לא נעשו ערבים אלא על הנגלות מפני שהי"ל למחות ולבער הרע מקרבם ולא עשו אבל הנסתרות לא נענשו אפילו שעברו כי מה שלא ידעו אין לחייבם אבל ר' יהודה סבר שאף על הנסתרות נעשו ערבים לפי שאי אפשר שלא יכירו שום פגם כשהוא עובר בסתר עכ"ל. וראיתי לראב"ן סימן מ"ה שכתב לדעת רבי נחמיה דלא ענש על הנגלות איש על אחיו עד שבאו להר גריזים וכו' וכ"ד אלפים שנפלו לא בעון איש אחיו נפלו אלא איש בעונו דכתיב ויחל העם לזנות והנופלים זנו וכן במעשה העגל החוטאים נפלו וכן בכל מקום במדבר עכ"ל וק"ק דבמעשה העגל דהומר כבודו יתברך ח"ו והיה בידם למחות לתוקף העון נתחייבו כלם כליה אלמלא משה רבינו ע"ה דברעות נפשיה לקטלא נפיק על ישראל ובמקום אחר הארכתי בזה בס"ד:

ודע דבירושלמי פרק אלו נאמרין אמרינן אמר רשב"ל בירדן קבלו הנסתרות וכו' אר"ל ביבנה הותרה הרצועה יצאת בת קול ואמרה אין לכם עסק בנסתרות ופירש הרב יפ"ת שהותרה רצועה זו שהיו חייבים על הנסתרות והקל ה' מעליהם דיצאת ב"ק. ואחריו נמשכו המפרשים האחרונים ע"ש. ועיין לרבינו בחיי פרשת נצבים שהביא גירסת הירושלמי באופן אחר ופירשה ע"ש:

וראיתי להרב מופת הדור מהרח"א בישרש יעקב שכתב במאי דאמרינן מ"ט איענוש משום דהוו ידעי אשתו ובניו דמוכח דנשים בכלל הערבות וקשה עמ"ש הרא"ש פרק מי שמתו דנשי ליתנהו בערבות ותירץ משם הרב המג"ן דבל"ת נשים נמי ערבות זהת"ד ודבר זה אם הנשים בכלל הערבות אין כאן מקומו דסובל אריכות לכל אשר יבטא איש איש ממקומו האחרונים זלה"ה. אמנם הא ל"ק דודאי ישראל הזכרים ערבים על הנשים כמ"ש מהרימ"ט והכא כשידעו אשתו ובניו מיקרו גלויות לר' נחמיה אפילו תימא דנשים לא חטאו מכח הערבות. הא מיהא הנשים מחייבו מצד עשה דתוכחה כשיש בידם למחות. אי נמי לא צריכנא למידי דהגם דגם אנשים לא הוו ערבים על הנשים לכל הדברות הכא טעמא דידעי אשתו ובניו חשיבי נגלות וישראל מחייבי על עכן ודוק היטב שאין רצוני להאריך:

דף מד.

אר"נ אמר רב מ"ד תחנונים ידבר רש וכו'. יש להרגיש מאי ק"ל בהאי קרא דתחנונים ידבר רש. ותו אמאי לא דריש ליה בפנחס דאיהו נמי הקשה לדבר ויעמוד פנחס ויפלל. ותו דקדוק הלשון דגבי פנחס אמר אטו פנחס לא עביד הכי בלשון תמיה וגבי משה רבינו

ע"ה קאמר משה נמי מימר אמר למה הרעותה. ואפשר לומר דהרגיש בכתוב דהול"ל תחנונים ידבר רש ועזות יענה עשיר. ולהכי דריש קרא במשה ויהושע דמה שדיבר משה תחנונים היה מצד ענותנותו ולא מצד דהיה רש ח"ו שלא כבש א"י כמו שפירש מהרש"א ויהושע לא ענה עזות מצד טבעו רק דסמך על שהוא עשיר שהובטח לכבוש א"י ולהכי הקדים עשיר יענה עזות דאינו כמשה ר' ע"ה דמה שדיבר תחנונים לאו מצד שהוא רש אלא מענותנותו. אלא הכא מחמת עושרו ענה עזות. וברישא קאמר בדרך תמיה אטו פנחס לא עביד הכי כלומר דהא לא מיקרי עזות אלא היה צורך בדבר בעידן רתחא מוכרח לדבר כך בתוקף להחליש מדה"ד ולצורך עשה וז"ש אטו פנחס לא עביד הכי והוא צורך ומשו"ה לא דרשת קרא בפנחס אלא ביהושע אלמא פנחס שפיר עבד וא"כ לא מצית אמרת דיהושע מאי דאמר הוי מילתא דמיא לפנחס. אבל כאשר צידד דהיינו מ"ש למה העברת שם הקשה דמשה קאמר הכי דודאי לא הוה מיבעי להו לומר כך לצד עילאה ולא אפשר לאוקמיה קרא במשה ויהושע כיון דמשה קאמר הכי ודוק ועוד כתבתי במקום אחר במאמר זה בס"ד:

גמירי דלא מפקי ש"ש לבטלה. אפשר דהיינו דוקא כי הכא דאתא מדיליה אמנם אם מכריחים ומטריחים בהשבעות וענינים וכל שכן אם ההשבעות שיאמרו בשם ה' מפקי [שיהא נראה לשומעים כן ולפי האמת אינו לבטלה] ובהכי נתישבו כמה ענינים אשר שמענו ונדעם מפום רבנן: [וכזאת וכזאת כתבתי לעיל במגילה ועיין שם לפנים ובהגה"ה שם ודוק היטב]:

דף מד:

א"ר שמואל בר אוניא משמיה דרב גדול ת"ת יותר מהקרבת תמידין וכו'. אפשר לדקדק תיבת יותר דאף שהיה מיכאל והוא כ"ג וממונה על הקרבנות לא בא אלא על תלמוד תורה וזהו שהגזים ואמר יותר מהקרבת תמידין ולא סגי ליה לומר גדול ת"ת מהקרבת תמידין ועיין במהרש"א:

רב ושמואל חד אמר עכן שמו וכו'. אפשר דפליגי בפלוגתא דלעיל דחד אמר שבא על נערה מאורסה והיינו סברת מ"ד דעכן שמו ונקרא זמרי שעשה מעשה זמרי ואידך סבר דיניה כנערה מאורסה וכותיה סבר מ"ד זמרי שמו ודוק:

כי ההוא דבעיא מיכסא. רש"י ז"ל מייתי האי עובדא ואיתיה בירושלמי בפרקין ופרק ב' דחגיגה ויש קצת חילוק בסגנון הכתוב בירושלמי למ"ש רש"י כאשר עיניך תחזינה

ובקצת מה שפירש בקרבן העדה בחגיגה יש להשיב ועיין במעריך למהר"ם די לונזאנו ובמקום אחר כתבתי בעניותי בזה בס"ד:

דף מו:

צדיקי לכפרה צריכי אין דכתיב אין צדיק וכו'. כד הוינא טליא דקדקתי מכאן למי שמפרש אין אדם צדיק בארץ דוקא בצדיק אבל חסיד משכחת לה בלא חטא דהא מסוגין משמע דהאי קרא כולל לכלהו צדיקי וחסידי. ושוב אחר זמן רב ראיתי למהראנ"ח פרשת בא שעמד בזה. ועמ"ש בעניותי בשבת דף נ"ה ע"ש:

דף מז.

ישראל גופיהו ניחא להו דמחלי יקרייהו. מכאן יש קצת ראיה דדבר שתקנו משום כבוד צבור דיכולים למחול על כבודם כי איכא טעמא למעבד הפך התקנה ועיין במוצל מאש סימן י"א ופר"ח א"ח סימן נ"ג וסימן קמ"ג ועמ"ש הרמב"ם פ"ג דממרים דין ד' דתלי טעמא שלא ירבו מחלוקות ודוק היטב:

דף מח:

ורבנן ההוא בנים הראוים לצאת וכו'. עמ"ש בעניותי בספרי הקטן פני דוד על התורה פרשת בראשית אות ט"ז בס"ד:

מחזיק בפלך מאסא וכו' ואמר"י אמר רב שאחזו פודגרא וכו'. יש להרגיש אמאי הוצרך לאתויי מימרת רב שאחזו פודגרא. ותו מה שאל היכי דמי פודגרא ומאי נפקא מינה. ואפשר לומר דקרא קאמר זב ומצורע ומחזיק בפלך ומשמע דמחזיק בפלך חמיר מזב ומצורע כי ההוא דדרוש בפסוק אשר לחרב וכו' דשבי קשה מכלם דכל המאוחר בכתוב קשה. ולפיכך כי מייתי לדאסא אייתי מימרת רב לאשמועינן הא דהכתוב אחרו למחזיק בפלך משום דחמיר מזב ומצורע. ועל כן אמוראי בתראי שאלו היכי דמי חולי זה שהוא חמיר מזב ומצורע:

דף מט.

דאר"י אמר רב ת' ילדים היו לו לדוד וכלן בני יפ"ת וכו'. עמ"ש בעניותי בהגהות הר"מ פ"ג דמלכים בס"ד:

שהן בפה ולא עשו וכו'. עמ"ש הרב גנת ורדים י"ד כלל ג' סימן ט' ומה שכתבתי בעניותי בדרשותי בס"ד:

דף נב.

דאר"ל מאי דכתיב בחנפי לעגי מעוג וכו' על עסקי לגימא וכו'. אפשר לרמוז מש"ה על הר"ן איש קריאי מוע"ד בגימטריא מעוג עם הכולל שם רמז שהיו קרואים על מעוג עסקי לגימא ובזה נלכדו שהיה כמו שוחד לעור עיניהם כמ"ש המפרשים:

ההיא שריפה ממש הואי. הקשו התוס' דהא אמרינן פרק הישן דמישאל ואלצפן היו שנדחו לפסח שני ואי שריפה ממש הואי לא נטמאו ותירצו ע"ש ומקשים דמאי קשיא להו אימא שנטמאו מבגדיהם שנגעו בגופם שנשרף ואדם הנוגע בכלים שנגעו במת טמא. ושמעתי לתרץ בזה דהרמב"ם פ"ה דטו"מ דין י"ג כתב דטמא דוקא במגע אבל לא במשא ונושאי נדב ואביהוא היו יכולים לעשות באופן שלא יגעו והדק"ל אמאי נטמאו ועיין בספר דעת זקנים שנדפס מחדש בפירוש שייחסו להתוס' פרשת שמיני מה שהקשו לר"ע אמאי לא נטמא המשכן עש"ב:

א"ל נדב לאביהוא אימתי ימותו שני זקנים הללו וכו'. שמעתי לפרש בזה מדרש תמוה כשראה איוב מיתת שני בני אהרן אמר לזאת יחרד לבי. דהכי פירושו דאמרו רז"ל דאיוב היה מיועצי פרעה ושתק ולכך נדון ביסורין ואיוב מקודם הוה סבר דלא מחייב אלא בלעם שיעץ אבל הוא ששתק לא עביד מידי אפילו דיבור והוא פטור. אך כשראה מיתת שני בני אהרן וסבר שהיה על אמירה זו דאימתי ימותו שני זקנים הללו אמר דא עקא שהרי נדב הוא דאמר לאביהוא ושתק אביהוא ולא דיבר כלום ואי איתא דהשתיקה אינה כלום כל דליכא דיבור או מעשה אמאי מת אביהוא שלא דיבר אלא שתק אלא מוכח דהשתיקה לפעמים מחייבת וא"כ הוא ששתק נענש לז"א כשראה מיתת שני בני אהרן כלומר שניהם דאחד דיבר ואחד שתק אז אמר לזאת יחרד לבי דגם הוא בשתיקה יתחייב ע"כ שמעתי:

דף נה.

א"ר ששת תניתוה מה אילנות שאין אוכלין ואין שותין וכו' השחת שרוף וכו'. מהרש"א בחידושי הלכות כתב דמגופיה דקרא הוה מצי לאתויה וכו' ואני בעוניי כתבתי בספרי הקטן ראש דוד פרשת וישב דמוכרח לאתויי הבריתא דאי לאו בריתא הוה אמינא דטעמא דקרא כדאמר ר' אלעזר בע"ז דף נ"ג ע"ש באורך ובפרשת קרח:

דף נח:

וארי"ל מ"ד עובד אדמתו וכו'. אפשר דכונתו לעבוד לשכינה הנקראת אדמה כמ"ש במ"נ ומשו"ה כתיב אדמתו לאפוקי הסט"א שנקראת אדמה אשר אררה ה' ואם הוא נעשה עבד לאדמה לשכינה אז ישבע לחם מזון רוחני ותתקיים בו התורה הנקראת לחם ישבע דיקא מכוין לאמיתה של תורה כמ"ש וה' עמו שהלכה כמותו. ודייק לומר נעשה עבד שיהיה לו יראה כמו שיש לעבד. ואל יבטח שהוא בן ובזה יתענג כבן. לא כי שצריך שיהיה עבד לאדמה לצורך השכינה ליחדה עם דודה ולא ע"מ לקבל פרס ויקבל עול מלכות שמים כעבד. ועמ"ש בזוהר ח"א דף קצ"ט ע"ב:

אמר רבינא לא נצרכא אלא אפילו בשני בשבת. לפי מ"ש רש"י דלא גרסינן פשיטא ולגירסת עין יעקב דגריס לא נצרכא הלשון דחוק. ואפשר במ"ש מהרש"א דגוי השומר שבת הוי כמי שבא על כלה של ישראל ולפ"ז דוקא כששומר ושובת יום שבת דהוי כלת ישראל אז גוי השומר חייב מיתה ולפ"ז לא אצטריכנא לקרא דיום ולילה לא ישבותו והיינו דקאמר רבינא דלא הוצרך ר"ל ללמוד מלא ישבותו אלא אפילו בשני בשבת דאלו ליום שבת מגוי הבא על כלה של ישראל נפקא. ומיהו לא פריך פשיטא דהא מיהא חידושא הוא. אמנם לשון הש"ר דנסתייע ממנו מהרש"א לפי האמור הוי עזר כנגדו. ומה שהביא מהרש"א מהרמב"ם והביא דברי מרן והקשה עליו וטעמא טעים להרמב"ם ע"ש באורך. הר"ן בחידושיו כתב דפשטא דשמעתין לא משמע הכי. ובין לדברי מרן בין לדברי מהרש"א לישנא דשמעתין דבסמוך דאמרינן דינו כנערה מאורסה דבסקילה לא אתי שפיר. ועמ"ש בעניותי בביצה דף ט"ז בס"ד:

דף נט.

מיתיבי היה ר"מ אומר מנין שאפילו עכו"ם וכו'. במדבר רבה פי"ג דף ק"ץ (דפוס חדש) ריש ע"ג אמרו אפילו גוי המתגייר ועוסק בתורה וכו' ולפ"ז ל"ק קושית הש"ס ומוכח לכאורה דנסחא מוטעת במדרש:

כהנים לויים וישראלים לא נאמר אלא האדם. עמ"ש התוס' הכא ופרק חזקת (בבא בתרא דף נ"ח) ועמ"ש הרב פר"ח במים חיים שם פרק חזקת ומה שהקשה מהכא הרב מהר"י אלגאזי בספר מענה לשון דף ב' ע"ד על דברי רבינו תם לק"מ וכמו שכתבתי בספרי הקטן פני דוד פרשת חקת. והוא פשוט ועמ"ש בספרי הקטן שער יוסף דף צ"ב ובשו"ת הרשב"ץ ח"ג סימן שכ"ג ע"ש באורך:

מ"ד מאורסה דינו כנערה מאורסה דהוא בסקילה. הקשה הרב עיון יעקב דלפ"ז היאך נהג משה טובת עין ונתן התורה לישראל כיון שמתחילה לו לבדו נתנה והוי לדידיה כנ"מ ואסור לישראל אחר ותירץ עש"ב ולק"מ דהא אמרינן בנדרים דף ל"ח דגוף התורה ניתנה לישראל ומ"ש דניתנה למשה ונהג טובת עין היינו לפלפולא ומאורסה היינו על גוף התורה. ופשוט:

דף נט:

ביצחק ולא כל יצחק. הקשה הרב מהרש"א בחידושי הלכות מדאמרינן ביבמות דף ק"ב ולענין חליצה עד שיהא אביו ואמו מישראל שנאמר ונקרא שמו בישראל דמשמע ליה כוליה מישראל ע"ש וקושית הרב היא על רש"י שכתב שם ביבמות וז"ל בישראל משמע שיהא ישראל מכל צדדיו ומוכח דממשמעותא דבישראל נפקא ולא מיתורא כמ"ש הרב הנמקי לדעת הרי"ף דרש"י ס"ל דגר גמור כשר לדיני ממונות ולא גריס כגירסת הרי"ף כמבואר בחידושי הרמב"ן והרשב"א שם ועל זה קשה דלפום הא דאמרינן ביצחק ולא כל יצחק אף התם נמי נימא בישראל ולא כל ישראל דלא בעינן אביו מישראל דהול"ל וקראו שמו ישראל בית חלוץ וגו' כמ"ש תוספות רי"ד בקדושין דף י"ד והשתא דכתיב ונקרא בישראל קשה דאיך כתב רש"י דמשמע כוליה ישראל אדרבא נימא איפכא דלהכי כתב רחמנא בישראל למדרש ולא כל ישראל. וכפי האמור נראה דלא סליק שפיר מה שתירצו הרב בתי כהונה בחלק בית אבות דף ל"ד והרב לשון למודים בי"ד סימן קכ"א עיין בדברי קדשם ואתה תחזה גם כפי האמור נסתר מה שתירץ מורינו הרב מהר"א יצחקי הביאו הרב מנחת בכורים ע"ש דמלשון רש"י דיבמות מוכח דמשמעות תיבת בישראל היינו מכל הצדדין ולא כמ"ש הרב הנזכר גם מה שתירץ הרב המחבר אינו מתישב כאשר המעיין עיניו יחזו [ועמ"ש אני הצעיר שם ביבמות בס"ד ודוק היטב] ועיין בספר מענה לשון אות ב' מה שהקשה על מ"ש הרא"ם פרשת אמור ע"ש:

ובירושלמי בריש פרק מצות חליצה אמרו בישראל פרט לגרים הכא את אמר פרט לגרים והכא את אמר לרבות את הגרים תמן האזרח פרט לגרים בישראל פרט לגרים מיעוט אחר מיעוט לרבות גרים ברם הכא בישראל לא גרים ודברי הירושלמי הללו כנראה דלא זכר הרא"ם פרשת אמור שכתב דבישראל משמע כל שהם בתוך ישראל והרי הירושלמי מפרשה דהוי מטעם מיעוט אחר מיעוט וגם הרב מענה לשון שהקשה עליו מפרק מ"ח וכו' אשתמיט מיניה דהירושלמי פריך מחליצה לסוכה ותריץ יתיב כמבואר ועמ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד פרשת בהר דף פ"ט ע"ג בס"ד:

אר"י אמר רב אדה"ר לא הותר לו בשר לאכילה. לעיל פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ח) דריש על אדה"ר מאי דכתיב טבחה טבחה וכתב מהרש"א משם הרב יפה מראה דפירש טבחה מלשון בישול מאליה כמ"ש התוס' לעיל דף נ"ו ע"ב ד"ה אכל תאכל וכתב עליו וז"ל דאין צורך לזה דתחילת הבריאה קאמר שהיתה ע"ש כך לאכול בשר שחוטה אלו זכה אדם ולא חטא שהרי נח זכה והותר לו לאכול בשר עכ"ל וכבר לעיל שם הבאתי דבריו. וק"ק על הרב ז"ל דהא מסוגיין דיליף לה מלכל חית הארץ וכו' משמע דאיירי אפילו קודם החטא דהא פריך ת"ש ובכל חיה הרומשת ומשני לאתויי נחש קודם החטא אלמא הני קראי קודם החטא. ואין לומר דקרא אבתריה אחר החטא דא"ה לישני ובכל חיה קודם החטא ומדמשני לאתויי נחש וקודם החטא אלמא אפילו קודם החטא לא הותר אלא למלאכה. ותו דאמאי משני בבשר היורד מן השמים לישני דקודם החטא הותר. אלא משמע דאפילו קודם החטא לא הותר לאדה"ר בשר. וכי תימא דגם למ"ש התוס' דמתה מאליה שריא לישני דההיא דמה"ש במתה מאליה. כבר תירץ הרב ישרש יעקב דאין כבודם של מה"ש לצלות בשר מתה. וקרוב לזה תירץ הר"ן בחידושיו משם התוס' שאינו דרך כבוד שיתנו לו בשר נבילה. וכן תירץ רבינו יונה בחידושיו כ"י דאין לומר שיהא יום ראשון מסב בשררה ויהא אוכל בשר בהמה שמתה מאליה שאין לך גנאי גדול מזה. ולא רצה לומר נמי דמה"ש שחטו לו בהמה ואכלה דמאחר דנאסר לו לשחוט אף מה"ש לא היו עושים מה שהיה אסור לו לעשות ואפשר דלהם לא ניתן רשות ליטול נשמה עכ"ל רבינו יונה ז"ל ומדברי התוס' ורבינו יונה והר"ן הראת לדעת דלא כמהרש"א אלא דאף קודם החטא לא הותר לו בשר לאדה"ר. וכבר לעיל דף ל"ח כתבתי דכן הוא לפי דעת רבינו האר"י זצ"ל דלא הותר לו לאדה"ר לאכול בשר משום דהב"ח כבר היו מתוקנים וכו' עש"ב בשער המצות שסידר מהר"ש ויטאל פרשת עקב ע"ש:

הנהיג בעיזא ושבוטא מאי. עמ"ש בעניותי בספר הקטן ברכי יוסף י"ד סימן רצ"ז דף ס"ה ע"ב בס"ד ובספרי הקטן מחזיק ברכה י"ד סימן פ"ג בס"ד:

ת"ש ובכל חיה הרומשת על הארץ ההוא מיבעי ליה לאתויי נחש וכו'. לפירוש רש"י יש להעיר דמאי פריך שפיר יכול לעשות מלאכה בחיות ארי סבל וצבי קיץ דקודם החטא היו הכל משועבדין לאדם ואשכחן דאמרו רז"ל דנבוכדנצר קשר תנין ורכב על אריה. ותו כפי פירוש רש"י האי בכל חיה לנחש דוקא אתא וק"ק לפרש ובכל חיה על נחש לחוד. ותו לשון הש"ס דקאמר לאתויי נחש לא א"ש. ולולי פירש רש"י אפשר לפרש דודאי יכולנו לומר בשופי דחיות למלאכה דראויים הם לזה אמנם קשיא ליה דאם הוא למלאכה הו"ל לכתוב להקדים החיה ברישא ולימא ורדו בכל חיה הרומשת ובדגת הים

ובעוף השמים והוי בדרך לא זו אף זו דאשכחן בכתוב נמי כידוע ומשני דודאי החיות נמי למלאכה והוא חידושא טפי דכל חיה הכל לאתויי נחש והוא חידוש גדול שהוא שמש גדול לשלחו במילתא דלא מצי עביד כמ"ש מהרש"א ומאחר דבכלל חיה איכא חידושא דנחש איחרו הכתוב:

ולא עוד אלא שמפשילין וכו'. יש להרגיש מאי רבותיה מילתא דעביד בשור וחמור ושמא הכי קאמר דכיון דנחש הוה לו דיבור ויתרון דעת לא היה צריך לטרוח ולהשים המשא אלא כשהיה נותן הרצועה הואי מעצמו מוציא תדי' זבל כי ידע שזה רצון אדוניו והיינו דקאמר ומוציא בו עפר כלומר מעצמו:

נחיתו תרתי אטמאתא וכו'. לפי מ"ש מהרש"א דהא' ירדה מן השמים לר"ש עש"ב אפשר לכוין הכתוב כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב הכונה רשו ורעבו ופגעו בצדיקים מלבד כי ה' עליהם יחיו אף זו דמורידין לו בשר טהור ולא יחסרו כל טוב:

דף סג.

א"ר יוחנן אלמלא וי"ו שבהעלוך וכו'. מקשים דהכתיב בנחמיה סימן ט' ויאמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים ועיין מה שתירץ בספר חלק בני יאודה דף י"ט:

דף סג:

אמר רבא האי זובחי אדם וכו'. פירוש דאין לומר דהכומרים הם זובחי אדם במאי דעבדי שהעגלים ישקון דקרא הכי כתיב להם הם אומרים זובחי אדם עגלים ישקון ואי כדדריש ר' יצחק הול"ל להם הם אומרים עגלים ישקון לזבוח אדם ופשוט:

דף סד.

הנצמדים לבעל פעור כצמיד פתיל וכו' במתניתא תנא וכו'. אפשר לפרש במ"ש פ"ק דע"ז מאן דפריש ממינות מיית ופירש רש"י גזרת מלך היא א"נ דלא מצי כייף יצריה ופירשו המפרשים דנפקא מינה בין התרי טעמי דלטעם גזרת מלך היא לא שנא יחיד לא שנא צבור מייתי. אך לטעם דלא מצי כייף יצריה דוקא ביחיד דברים אמורים דמאן דפריש מיית אבל צבור כי פרשי אלים זכותייהו למען יחיו. ומוכח בסוגיא התם דמינות אף דלא אביק ועבירה בדאביק. והשתא קרא דכתיב כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור וכו' ואתם הדבקים וכו' צריך ביאור למען דעת קשר"ן של דברים. ורב סבר דלא עע"ז אלא להתיר להם עריות. ואיהו דקאמר הך עובדא לאשמות דאפילו גויה זילא לה וא"כ ישראל תכליתם לעריות כמ"ש מהרש"א ודריש לקרא בתוכחות על עון כי כל האיש

אשר הלך אחרי בעל פעור אף כי ברבים היו השמידו ה' אלהיך דגזרת מלך היא. והיו נצמדים יפה להתיר להם עריות ואביקי בעבירה טובא. ואתם הדבקים כשני תמרות. אך מתניתא סברה דיש חילוק בין צבור ליחיד ועע"ז ממש היו ולא כיונו להתיר עריות ובע"ז לא בעי דאביק דהכי כתיב כל באיה לא ישובון אפילו דלא אביק והמתים על דבר פעור היינו שלא שבו ואתם ששבתם כיון דהויתו צבור אלים זכותייכו ומצו כפו יצריהו ואתם הדבקים בה' ולפיכך שאתם צבור חיים כלכם היום. שוב ראיתי להרב ישרש יעקב דפירש בהקדמה הנזכר באופן אחר ע"ש:

דף סה:

נהר סבטיון יוכיח וכו'. כתב הרמב"ן בפירוש התורה פרשת האזינו על פסוק אמרתי אפאיהם כי עשרה שבטים גלו לנהר גוזן הוא שהחכמים קורין נהר סבטיון כי נקרא גוזן מלשון ויגז שלוים אתה גוזי כי העומדים אחריו מוסרים מבני אדם וקורין אותו סמבטיון מפני שביתתו בשבת כי יום השבת בלשון ההוא סבט כאשר הוא בערבי ונהוג בלשונם להוסיף בתוארים יון כמו אזוביון חוריון מוליון וכן הרבה עכ"ל:

בזיתו ביישתו וקללתו. צריך ביאור הני תלתא כנגד מי. ואפשר לומר כי ידוע דהמלך הממנה שר בשרים על הרוב יהיה מסיבת חכמתו וגבורתו ועושרו יתר מאחרים אך לפעמים יהיה בלי טעם רק שזה רצונו ומאשפות ירים אחד מעיר והוא הצעיר. ומעין דוגמא האיכא צדדים מצד עיוני ופלוסופי ביום השבת דאפשר יאמרו דאין טעם בשביתתו רק כי כך רצה הקב"ה וגזרת מלך היא אבל האמת שהטעם ידוע כי בו שבת כביכול. והנה באומרו מה גבר בגוברין דהכונה מה לאיש כמוך להיות שר וגדול מכל האנשים כדפירש"י אין תפיסה בזה שר' עקיבא רצה לזלזלו בזה שאינו ראוי לכך רק יש לומר שכונתו כאשר לך יאתה להשתרר מכח מעלותיך גם שבת האיכא טוב טעם לנוח בו. וטורנוסרופוס רצה להבין מאי דעתיה דר' עקיבא בגדר חשיבותו. אף הוא ענה אנא מרי צבי כלומר גדולתי מחמת רצון המלך כי הוא אמר ויהי בלי טעם. ואז ר' עקיבא היה ראוי שיאמר לא כי אלא המלך טעמו ונימוקו עמו כי מכח מעלותיך לך נאה וכן השבת צריך לשבות בו כי היה מנוחה בבריאה. אכן ר' עקיבא השיב שבת נמי מרי צבי וקיים מאי דאמר דלא היה ראוי אלא חפץ בו המלך על מגן. וכנגד זה אמר בזיתו שביזהו במה שהסכים כי אינו ראוי לכבוד ומאחר עלות הביאו המלך לשררה זו בלי טעם. והוסיף לומר ביישתו. כלפי שאמר ר' עקיבא נהר סמבטיון יוכיח והורה בזה טעם השבת כי יום מנוחה הוא אף לדומם דלאו בני קבולי גזרת מלך אינהו ומעתה זהו ביושו שכדי לומר

שאינו ראוי העלים טעם שבת ואמר שבת נמי דמרי צבי אף שיש לו טעם כעיקר יכחידנו תחת לשונו כדי לבזותו ואמר קללתו כנגד מה שאמר לו על אביו:

דף סח.

נטל ב' זרועותיו וכו' כב' ס"ת שנגללין וכו'. אפשר דהיה מצטער על מעשה שהיה בתנורו של עכנאי שהיה סיבת רחוק תלמידיו שלא למדו ממנו וז"ש אוי לכם ב' זרועותי שהם כב' ס"ת שנגללין דייקא שהס"ת שנגלל הוא ע"י אחרים רמז דאחרים היו סיבה שנסתמו מעיינות חכמתו שלא ללמד ומ"ש הרבה תורה למדתי והרבה תורה לימדתי אפשר לפרש ממה שלמדתי לימדתי כמ"ש פרק הישן דלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם:

דף סט:

דל תרתי שני לתלתא עיבורי. פירש"י כלומר פחות מח' חדשים אין שהות לעובר ז' חדשים להריון וחדש לימי נדות וטהרה. מקשים דהא אמרו במדרש מפני מה ניתנה מילה בח' שלא יהיו העולם שמחים ואביו ואמו עצבין והשתא מחומרא הוא דבעי ז' נקיים ובימי הראשונים בח' שהוא יום המילה היו נזקקין. וכיוצא הקשה הרב נ"ר לדרך מהר"ם ן' חביב במ"ש עדין עושים אותה בשמחה וכמ"ש הרב שארית יעקב פרשת תזריע דף ל"א. ומה שתירץ שם הרב המחבר על דרך מ"ש התוס' פ"ק דברכות גבי הא לן והא להו דלענין טומאה היו נזהרין בא"י אף בזה"ז והוא הדין שבימי הראשונים היו נזהרים בחומרא זו עש"ב לא נהירא ולא דמי להההיא דתוס'. ותו דאמרו פרק ערבי פסחים (פסחים דף קי"ב) שציוה ר' ישמעאל בר' יוסי את רבי אשתך טבלה לא תזקק לה לילה הא' אמר רב ובנדה דאוריתא הואיל והוחזק מעין פתוח דילמא משכה זיבה ופירש רשב"ם קודם שהחמירו ז' נקיים אלמא אפילו בימי ר' ישמעאל לא נהגו ז' נקיים. ומ"ש שם הרב הנזכר שהוא תקנת רבי בש"ס דף ס"ו אמרו בשדות ופירש"י שאינן בני תורה. ולשון הרמב"ם פי"א דאסורי ביאה בימי חכמי הגמרא החמירו וכו' הן אמת דמרן שם הביא הא דהתקין ר' בשדות וכן הזכירה הה"מ אבל הרמב"ם קאמר בימי חכמי הגמרא גם יש גירסא אחרת בש"ס ויש בזה אריכות לא ע"ט האסף ועמש"ל בשבת דף ק"ל:

ואמר ר' יצחק יסכה זו שרה וכו' שהכל סוכין ביופיה. עמ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד פרשת מקץ דף ל"ג ע"א בס"ד:

וכי עבד בצלאל משכן כמה הוי בר תליסר דכתיב איש ממלאכתו. מוכח דאיש הוי בר תליסר וקשה על מה שפירש"י פרשת מקץ ויעש האיש כאשר אמר יוסף זה מנשה ומנשה קטן הוה וכן הקשה בספר דעת זקנים בתוס' פרשת מקץ מהא דמנשה למ"ש רש"י על בן י"ג למצות דיליף מדכתיב ויקחו איש חרבו והוו בני י"ג ועמ"ש בספרי הקטן פני דוד שם פרשת מקץ על זה:

דף ע.

דאמר רבא חמרא וריחני פקחין. אפשר לרמוז דהשותה יין בסדר וזכה משמחו מועיל לגוף לרמ"ח אבריו וכן חמ"ר גימטריא רמ"ח. וריחני הוא דבר שהנשמה נהנה ממנו. ועיקר הריח למתק הגבורות כמ"ש גורי האר"י ז"ל ולכן ריחנ"י גימטריא ר"ח סו"ד ר"ח גימטריא יצחק הרומז לגבורה וע"י המיתוק יצא סו"ד. וז"ש חמר"א גימטריא רמ"ח עם הכולל לרמ"ח איברי הגוף. וריחני לנשמה שהוא גימטריא ר"ח סוד. פקחין גימטריא רמ"ח שהיא גימטריא אוריא"ל שעל ידו מצליח בתורה. ויהיה לו זכירה גימטריא רמ"ח עם ה' אותיות והכולל וזה רמז אומרם ז"ל בכמה דוכתי בר"ם זכור אותו האיש לטוב בר"ם גימטריא זכירה:

ושמעתי משם הרב מהר"ר יוסף דיין דקק"א אשר באמשטרדם שהיה אומר דרך דרש במ"ש חמרא וריחני פקחין דביין אמרו זרק הגיד והקיש הקנה דהדיבור קשה ליין. כל קבל דנא בריחני אמרו שהקול יפה לבשמים. והוו תרתי דסתרן ומזה יש ללמוד בינה לעתים עת לחשות ועת לדבר דיש זמן שהדיבור טוב ויש זמן שהשתיקה טובה. וז"ש חמרא וריחני שרחוקים בטבעם זה מזה בענין הדבור פקחין האירו עיני לדקדק בדיבור ולהיות נזהר בזמן שיפה הדיבור וזמן שיפה השתיקה:

דרש עובר גלילאה י"ג ווי"ן נאמרו ביין וכו'. פירש"י לשון וי וי ובזה פירש עטרת ראשי אבא מארי זלה"ה מדרש פליאה כמים הפנים לפנים וכו' ולא הזכיר יין משום דאית ביה וי"ו. דכתב ששמע לפרש דמים במילוי הוא מים דב' ממי"ן מביאים כיוצא בהם ויו"ד מביא וד' שהוא גימטריא י' נמצא דמים מולידים מים אחרים וזהו כמים הפנים לפנים. אבל יין במילוי נון יש וי"ו ונמצא דאינו מוליד יין. והוא ז"ל פירש דהוקשה לבעל המאמר דגם היין מראה פנים ואדרבא הו"ל לדמות ליין דהוא חשוב ומשמח לב האדם ולזה תירץ דלא הזכיר יין דאית ביה וי"ו לשון וי עכ"ד. ואפשר כי וא"ו במילוי אלף גימטריא י"ג וז"ש במאמר הנזכר דאית ביה ו' ר"ל במילוי וא"ו שהוא י"ג. ומספר י"ג גימטריא אחד שעל ידי היין יבא לכפור בעיקר כאדה"ר:

דף ע:

מה ברי הכל יודעים שאביך ירא שמים היה עכשיו יאמרו אמו גרמה לו וכו'. פירוש וכי תימא הטיבו את אשר דיברו שאת גרמא וסיבה לזה וכמ"ש ז"ל שהעיקר הוא תלוי בכונת האם והולד נשאר במעיה כל ימי העיבור ואח"ך יונק מחלבה כל זמן היניקה. לכן אמר ומה בר בטני שדחקתי וכו' וכי תימא אכתי ערבא צריך שלא כיונת מלובן ומזורז בעניני העה"ז לז"א ומה בר נדרי שנדרתי שתהיה ממולא בתורה והגון לנביאות וא"כ אין אני גורמת. ועיין בספרי הקטן ראש דוד פרשת האזינו מ"ש במאמר זה בס"ד:

זריז ומלובן ממולא בתורה והגון לנביאות. אפשר במ"ש אין הנבואה שורה אלא על גבור חכם ועשיר לז"א זריז כמ"ש רש"י פרק המפלת בריא וחזק והכא נמי פירש בעל כח והיינו כנגד גבור. וממולא בתורה כנגד חכם. והעושר אתו עמו. א"כ הוא הגון לנביאות ופירשה הגון לנביאות שיהיה לו מדות טובות ודבקות בה' דע"י כן יזכה לנבואה:

מי שכל רזי עולם גלויים לו ישתה יין וישתכר. כלומר דהא דאמת חמרא וריחני פקחין היינו למי שצריך להתחכם ואתה לא כן שכל רזי עולם גלוים לך א"צ לשתות יין וכי תימא כ"ש לדידי דמחדד טפי מ"מ היינו מעט לא שכרות דמשממו וז"ש ישתה יין וישתכר דלדידי א"צ לשתות כל עיקר וגם אי נימא דכ"ש דמוסיף לא בשכרות דאז מזיק. ומ"ש מי שכל רוזני עולם וכו' דתנן יין ושינה רע לצדיקים ורע לעולם ובך ניכר ומתפרסם ביותר שהסנהדרין משכימין להתלמד יין ושינה רע לך ולהם:

כי בער אנכי מאיש מנח. דאמרו לעיל דאמר הקב"ה לנח הי"ל ללמוד מאדה"ר. ונמצא דהוא גרע מנח כי נח לא הי"ל ללמוד אלא מאדם והוא הי"ל ללמוד מאדם ונח ולז"א כי בער אנכי מאיש והוא נח ולא בינת אדם לי שלא נתבוננתי באדם גם כן:

דף עה.

באו ושאלו לרופאים וכו'. עמ"ש הרשב"א בתשובה סימן אלף קפ"ח ועיין במאמרם ז"ל בשמות רבה פרשה ט"ז ומה שרמזתי בספרי הקטן דברים אחדים דף קט"ן:

חד אמר אשת איש וכו'. עיין בסדר הדורות במעשה חנה עם נתן דף קל"ו סוף אות נו"ן ע"ש באורך:

אמר רב פפא משום פגם משפחה ורב אחא בריה דרב איקא אמר כדי שלא יהיו בנות ישראל פרוצות וכו'. כתב הרב ישרש יעקב איכא למידק דמאי בינייהו בשלמא אי לאו דר"י דאמר מים גנובים ה"א דנ"מ דבעי למסבא דליכא טעם דפרוצות ופגם איכא שלקחה ע"י חיבה וכתוב בת"ל דנ"מ היכא דהמשפחה פגומה כבר בעבירה דכוותה דמשום פגם

משפחה ליכא ומשום פרוצות איכא וליתא דגם פגם איכא דאינו דומה פגומה מפ"א לפגומה פעמים הרבה וכמ"ש מרן בכ"מ פ"ה דיסודי התורה עכ"ל ומ"ש דאי לאו דר"י הו"א דנ"מ דבעי למסבא וכו' נראה דאכתי יש מקום לומר דהא דלא מיתבא דעתיה בנשואין ולא יתרפא ה"ד כשהעלה על לבו טינא ומסוכן בחולי אז לא יוכל להרפא. אמנם אם לא ארכו לו הימים וכשנתן עיניו אמרו שהרופאים אומרים שהוא מעותד לחולי ולא נתנו חכמים רשות אז יועיל ומה שדחה דברי הרב ת"ל מכח דברי מרן בכ"מ והם דברי הירושלמי פ"ח דתרומות. יש לישב דאמר לך הרב תאוה לעינים התם לטמאה אתמר אבל הכא לספר עמו מאחרי הגדר שהפגם הוא דמשפחתה בושין בדבר כמ"ש רש"י בכה"ג אם בני משפחתה אינם בושים וכבר נהיגי נשי המשפחה לדבר עם האנשים ולא יתבוששו אז בפניה שרינן דליכא פגם לדידהו שאינם בושים ולא דמיא להיא לטמאה עוד אחרי אשר הוטמאה. ועיין בירושלמי דשבת ס"פ שמנה שרצים:

דף עו.

כדתניא אל תחלל את בתך להזנותה רא"א זה המשיא בתו לזקן. אפשר דדוקא בתו לזקן איכא משום להזנותה אבל משיא בתו לקטן אע"ג דאמר בסמוך למען ספות. מ"מ לא קרינן ביה להזנותה. ואחר זמן ראיתי שכ"כ הרב דינא דחיי בעשין דף ס"ד ע"ד לדעת התוס' דשמעתין. אבל הרמב"ם והטור כתבו דנשואי קטן כמו זנות:

דף עו:

והמשיא אשה לבנו קטן וכו' למען ספות וכו'. בספר יכין ובועז בשו"ת מהר"ר צמח סימן ע"ד צדד כמה צדדין אי שרי להשיא לקטן וק"ק דהרמב"ם פכ"א דאיסורי ביאה והטור ריש א"ה כתבו דאסור להשיא לקטן וכ"כ הרשב"א סימן תת"ג ובשלמא תשובת הרשב"א אפשר דאכתי לא היו ספרי ישראל בדפוס ולא שכיחי גביה אבל הרמב"ם והטור דהוו שכיחי בכ"י גביה הדבר קשה. וגם תשובות הרשב"א מר אביו ומז"ה מזכירין הרבה מהם:

והמחזיר אבידה וכו'. פירש"י השוה וחבר עכו"ם לישראל ומראה בעצמו שהשבת אבידה אינה חשובה לו מצות בוראו שאף לעכו"ם הוא עושה כן שלא נצטוה עליהם עכ"ל והושמט בדפוסים חדשים בש"ס ובעין ישראל והוא בדפוס אמשטרדם ישן. והרמב"ם פי"א מהלכות אבידה כתב מפני שהוא מחזיק ידי עוברי עבירה ונראה דאינו

מפרש כרש"י והרב דרישה בה"מ סימן רס"ו ביאר פירושו. וק"ק על הרב ב"ח שם שכתב בעד הרמב"ם כפירוש רש"י ע"ש:

והנושא בת אחותו וכו'. עמ"ש בספרי הקטן ברכי יוסף א"ה סימן ב' בס"ד:

דף פב.

אם ת"ח הוא לא יהיה לו ער וכו'. כתב מהר"י פינטו ה"ל תימא מי שאינו ת"ח ולא כהן וחטא בא' מהנה לא פירש עונשו ואפשר דענשיהו הוי כרת אבל הת"ח שהתורה מגינה עליו עונשו שלא יחזור התורה לאכסניא שלה ולא יהיה ער ועונה וכן כהן ענשו אעפ"י שהיא למשפח' בית אבות לא יהיה לו בן מגיש מנחה ואחרים עונשם כרת עכ"ל ודבריו קשים דהא מפורש בדף זה ע"ב דחייב כרת דאמר ר"ל במלקות של כריתות עסיקינן ופריך והא בועל כותית ומשני הא אקריוה לרב כהנא בחילמיה ואדכריה רב לגמריה ופירש"י הא אקריוה וכו' יכרת וגו' אלמא בר כרת הוא עכ"ל וכן מפורש בהרמב"ם וסמ"ג והטור וש"ע דעונשו כרת ואין חילוק בין ת"ח לע"ה. ועוד לא זכר דבשבת דף נ"ה הגירסא היא אם ישראל הוא לא יהיה לו ער וכו' וכן הביאו הנסחא הר"מ פי"ב דאיסורי ביאה והסמ"ג לאוין קי"ב והש"ע א"ה סימן ט"ז ע"ש:

ער בחכמים ועונה בתלמידים. אפשר לדקדק לשון זה דתנן חכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה וא"כ תלמיד בבית המדרש די שיהיה לו לב להבין דברי חכמים אמנם אינו דרך ארץ לפלפל עם החכמים וז"ש ער בחכמים דלפני חכמים בהיותו תלמיד כאן בתחילה כך היא המדה להיות ער חריף להבין דבריהם שומע ואינו מדבר אמנם ישלח דברו בין חביריו והיינו דקאמר ועונה בתלמידים. א"נ דכאשר הרב ישאל מתלמידים הוא ענ"ה יאה עניות"א. ומאי דסיים מאהלי יעקב יובן במ"ש פ"ק דע"ז דלמגרס מחד רבה עדיף ולמסבר מכמה רבוואתא וז"ש יכרת וכו' מאהלי יעקב אהלי דייקא הן רבים שלא יהיה לו ער ועונה דגרסה נפשו ואתי למסבר מכמה רבוואתא מאהלי דייקא:

תפשה בבלוריתא וכו'. במאמר זה וביתר המאמרים הבאים כתבתי בעניותי בספרי הקטן ראש דוד פרשת פנחס בס"ד:

דף פב:

אמרו הניחו לו לעשות צרכיו נכנס התירו פרושים וכו'. הרב מהר"ש פרימו ברמזי דרשותיו פרשת פנחס פירש פסוק הנני נותן לו את בריתי שלום וז"ל ברית כרותה

לשפתים כדאמר אביי פרק חלק בטעמא דכתיב ביהוא שלא שמר דרכי ה' שאמר יהוא יעבדנו הרבה וכאן פנחס אמר לשבט שמעון שאף הוא לעשות צרכיו כדאיתא בהנשרפין והבטיחו יתברך על ברית כרותה לשפתים מורא לא יעלה על ראשו ושלום יהיה לו תחת אשר קנא ולא הוה סגי בלא"ה שלא היו מניחין אותו ליכנס לא כן יהוא כי מלך היה ורבים אשר אתו להרוג לנביאי הבעל בלי אותה המצאה וכו' עכ"ל ועמו הסליחה דמסוגיין מוכח דפנחס לא אמר אלא היכן מצינו ששבט לוי גדול משבט שמעון ותו לא ומאמר זה סתום וחתום ויש לפרשו דגם הוא רוצה לעשות כמעשיהם בזה. אמנם אפשר לפרשו בפנים אחרות. ונמצא דהוא לא הוציא דיבור רע מפיו. אלא דהם אמרו הניחו לו לעשות צרכיו שהבינו בדבריו כן והוא לא אמר כמ"ש הרב והשוה אותו ליהוא וכתב הכי משמא דגמרא דקמן והוא אגב שיטפיה. וכי תימא אכתי איכא ברית כרותה כי שבט שמעון רבים אומרים לנפשו לעשות צרכיו נכנס ואשכחן בההיא דר' ינאי דאמר אלמלא יהודה קיים וכו'. לא דמי דהתם הדבר נוגע לו שהיה חתנו ונתאלמנה בתו. ותו אדם גדול שאני משא"כ הכא דהם חטאו בו בפרק ודבריהם לעו ואחר זמן ראיתי במדרש רבה שאמרו בפירוש דפנחס אמר אף אני באתי לעשות צרכי והרב הנזכר אגב שטפיה כתבה מפרק הנשרפין והוא במדרש רבה. ויראה דלק"מ דשפיר אמר פנחס דלעשות צרכיו להרגם נכנס ופיו ולבו שוין דזה צרכו לנקום נקמת ה' ואינהו קמטעו אנפשייהו אך ביהוא דבריו לעו ופתח פיו ודוק:

ששה נסים נעשו לפנחס. במדרשים איכא מ"ד עשרה נסים ואיכא מ"ד שנים עשר. וראיתי מכתב מהר"ר אברהם מדינה מרבני מצרים הקדמונים שכתב משם אחד קדוש שזה טעם לויו דשלום קטיעא ו לרמוז הנסים שנעשו לפנחס ככלהו תנאי דלמ"ד עשרה ראש הוי"ו נקרא יו"ד. ולמ"ד שנים עשר לכך קטיעא לרמוז שני ווין שהם י"ב. ולתלמודין שהם ששה הויו כמספרה ששה עכ"ד ואפשר דהיינו פלוגתא דאיכא בתמונת וי"ו זו דיש אומרים שהיא וי"ו זוטא כמו יו"ד והיינו מ"ד דעשרה נסים היו. ואיכא מ"ד דהוי"ו כרותה בנתים והיינו מ"ד שנים עשר נסים. ויש מי שסובר שהיא ככל הווין והיינו ש"ס דילן שסובר ששה נסים נעשו. ומדברי הרב הנזכר נראה דלכל הדברות הויו כמו שצייר בכ"י ורמוזים כל הסברות למר בראש ולמר בב' חצאיה ולמר במספרה אמנם לנו בעניותנו אפשר דמסברות אלו נולד המחלקת בתמונת וי"ו זו כדאמרן. ואם כנים אנחנו בזה אפשר דר' יוחנן פליג אשמואל דאמרו בקדושין דף ס"ו לדעתו דוי"ו קטיעא וקי"ל כר' יוחנן לגבי שמואל ואע"ג דר"נ מתרץ לדעתו התם לאו משום דסבר כותיה אלא לאסבורין דעת שמואל ור' יוחנן לא סבר ילפותא דשמואל דהתם ולכן ברוב ס"ת הוי"ו

כשאר ווי"ן דתפסו הלכה כר' יוחנן דהכי גמיר מרביה. וזהו משום יגדיל תורה:
אמנם לענין דינא קדמו שרים הרדב"ז בתשובה הובאה בריש ספר נאות יעקב ומהר"י אישקפא בתשובה הובאה בספר אגורה באהלך ריש י"ד. ומורינו הרב בתי כהונה בח"ב והרב דבר משה ח"ג והרב מכתם לדוד והרב נאות יעקב והרב בית יהודה האריכו מאד עש"ב ובהרשב"ץ ח"ב סימן רצ"ד בהגהה:
אמרי ה' שמות יש לו וכו'. שמעתי מקשים דלפי מ"ש סוף פרק חלק דהנשיאים היו במחלקותו של קרח מכלל הר"ן איש וכ"מ מרש"י ורא"ם פרשת קרח וכ"כ שם רבינו בחיי בפירוש וכן מפורש במדבר רבה פרשה י"ג ויהי המקריב שהיו הולכים במחלוקותו של קרח וכו' א"כ הרי שלומיאל שלימת עבידתיה חלף הלך במחלקת קרח. ויש להרגיש על מהרש"א שכתב דאף דיש לבע"ד לחלוק ולומר דאפשר אחר שמת שלומיאל נתמנה זמרי וכו' מ"מ כיון שלא נזכר בתורה וכו' ע"ש ולא העיר הרב בזה. ועמ"ש בפירוש המאמר בספרי הקטן ראש דוד ס"פ וישלח:

דף פח:

שלחו מתם איזהו ן' העה"ב ענותן ושפל ברך שייף עייל שייף נפיק וגריס באוריתא תדירא. הנה המדות הקדושות האלו מדו"ת שהיו במקד"ש וכדאות לזכות בהן לעה"ב זה יצא ראשונה:
ענותן אמר ריב"ל דמעה"כ כאלו הקריב כל הקרבנות כלם ואמרו ז"ל לא לן אדם בירושלם ובידו עון שתמיד של שחר וכו' ופירש הרב מהר"ש פרימו דיש סברא דלא בא לידי עון אם לא חטא בשוגג וכיון שהתמידים מכפרין על השוגג אין בידו עון עכ"ד וא"כ אדם זה שהוא ענותן הן לו יהי שחטא בשוגג חטאו וכפרתו באות כאחד דרוחו הנמוכה היא העולה כאלו הקריב כל הקרבנות וכיון שנתכפר השוגג אין עון מזיד בא על ידו ונמצא דהוא בן העה"ב נקי מחטא:
א"נ במ"ש הרב זרע בירך ח"ג על ברכות דף כ"ה ע"ג דמי שהוא עניו אינו מתגלגל וינוח עש"ב וזה אצלי רמז הכתוב ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב כי הנה פ"ק דסוטה אמרו אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים עצמו כבשר שנאמר יבא כל בשר ופירש"י בשר רך ולא גסי הרוח וכו' ע"ש אלמא בשר הוא כינוי לעניו וז"ש ויזכור כי בשר המה שהם ענוים לכן רוח הולך ולא ישוב בגלגול וזהו רמז בעלמא. א"כ שפיר קאמר איזהו בן העה"ב שינוח שם ולא יצטרך להתגלגל ענותן דבעבור ענותנותו שם ינוח. ומפרש עוד דכל מדות העניו אצלו אמון שפל ברך שייף עייל וכו' דהם מדות העניו. וגריס באוריתא

תדירא יום ולילה תדירא. דייקא וכתב הרב זרע ברך הנזכר שם דנקרא חסיד ואין אור של גהינם שולט בו. וגם מקיים המצות ע"י תלמוד תורה. והכל שלא ע"מ לקבל פרס וזהו ולא מחזיק טיבותא לנפשיה ומאחר עלות כל המדות הללו ודאי הוא בן העה"ב:

א"נ כתבו חכמי האמת וחכמי המוסר כי הן האדם פוגם בעינים ומעור ולשון ועל שלשה פשעי נכרת ברית ואלה הם שלשה עיקרים אשר כמעט רוב גופי תורה תלויים בם וסימן לדבר נפש כי תמעול מע"ל ר"ת מעור עינים לשון וזה רמזו שפל ברך כינוי למעור כי נתגבר על יצר הרע אשר עיקרו בערוה והשפילו והיינו שפל ברך שומר הברית. שייף עייל וכו' שח עינים משומר ובא ברית כרת לעיניו וגריס באוריתא תדירא ושומר ברית הלשון א"כ ראוי והגון להיות בן העה"ב:

ולא מחזיק טיבותא לנפשיה. אפשר לפרש במשז"ל וביארו המפרשים דאנו עם ה' יש לנו דין אשה עם בעלה. והלכה רווחת באשה כי מעשה ידיה תחת מזונותיה א"כ כל מה שמסגל התורה והמצות והם מעשה ידינו הכל הוא תחת מזונותינו וזש"ה כל עמל אדם לפיהו. אמנם איכא למ"ד דהעדפה ע"י הדחק היא לבעלה וכתב הרא"ש כגון שעושה מלאכה בלילות ע"ש פרק מציאת האשה והכא גריס באוריתא תדירא דייקא היינו יום ולילה והוא ע"י הדחק דהוי לעצמה ועם כל זה הכל לש"ש ולא מחזיק טיבותא לנפשיה לומר האי דעדיפנא אגב דוחקא לי לשמי כי גם את הכל לשם ה' מכוין:

א"נ במ"ש מהר"ש פרימו ארומיא דרמו קמאי דתנן הוו כעבדים וכו' שלע"מ לקבל פרס ותניא פ"ק דראש השנה האומר סלע זו וכו' הרי זה צדיק גמור דההיא דסלע זו בעושה יתר על חיובו אז באותו יתרון מצי ע"מ לקבל פרס והשתא האי דגריס באוריתא תדירא ודאי מוסיף יתר מאד על בני גילו והוה מצי באיזה תוספת שעושה שיהיה ע"מ לקבל פרס ונקרא צדיק גמור. אבל לפי העלות דבקותו בו ובתורתו לא מחזיק טיבותא לנפשיה שהתוספת יהיה שלו ושאל ישאל איזה פרס לא כי אלא הכל לה' לבדו. א"נ לא מחזיק טיבותא לנפשיה שהוסיף על חיובו כי הכל נראה בעיניו חיוב ועדיין סובר דלא השלים חיובו וזהו לא מחזיק טיבותא לומר דעשה חובתו אלא נראה בעיניו דבצר ליה טובא מחיובו וכ"ש שלא יעלה על לב שהוא תוספת ובודאי זהו בן העה"ב. ועוד כתבתי בעניותי בספרי הקטן ראש דוד פרשת משפטים בס"ד במאמר זה עש"ב:

דף פט:

וכל כך למה שלא תטרף דעתו. כתב מהרש"א משם הרא"ם דהול"ל קח את יצחק וכתב עליו ואין זה נכון דכמה יצחק איכא בשוקא ע"ש ואיני יודע מי גילה לו רז זה דכמה

יצחק איכא בשוקא דשפיר מצינן למימר כי אין בלתו והוא שם חדש דהוא נוטריקון משני חיי אברהם ושרה כמשז"ל ועל שם כל השומע יצחק וליכא אף תרי יצחק:

א"ל כך ענשו של בדאי. דברי הרב מהרש"א בזה דחוקים. ואפשר דמ"ש אפילו אומר אמת אין הכונה דידענו ודאי דאמת אומר אלא דניכרין דברי אמת ועל הרוב קושטא קאמר ואי הני מילי אחר אמרם מהימנינן ליה אמנם בצאת הדברים מפי בדאי אוקמינן ליה אחזקתיה דהוי שקר. וה"נ דברי אמת ניכרין דאין יצחק לעולה דרחמנא אמר כי ביצחק יקרא לך זרע אבל מאחר דיצאו הדברים מפיו דן אברהם אע"ה דמשקר:

דף צ.

כל ישראל יש להם חלק לעה"ב שנאמר ועמך כלם צדיקים וכו'. פירש הרב מהר"ר יהודה הכהן ז"ל איש ירושלם תובב"א דידוע דהחוטא נתקן ע"י גלגולים וז"ש כל ישראל יש להם חלק לעה"ב כלומר אחר גלגולים וגהינם שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ וכי תימא איך אפשר דכל ישראל כלם צדיקים והא חזינן דיש בכלל ישראל שאינם ראוים ואיך קרי לכלם צדיקים וגם קאמר ירשו ארץ. לז"א נצר מטעי רמז סוד הגלגול אחר שהוא נצר יפה ענף אני חוזר ליטע אותו הרבה פעמים וזהו מטעי לשון רבים. עכ"ד. ואפשר לסיים הכתוב במ"ש חכמי האמת דאם לא היה צד תקון בג' פעמים כלל אינו מתגלגל עוד והיינו דקאמר אימתי אני אומר נצר מטעי לשון רבים כשמעשה ידי להתפאר שיש צד תקון בכל פעם ולא קלקול ח"ו:

א"נ במ"ש מהרח"ו וזצ"ל דסדר העולמות עליונים היינו דמחצב הנשמות מלבישים להאורות בכל עולם ותפארת האדם הוא לבושו כביכול ולפ"ז אפשר דאחר שאמר נצר מטעי נתן טעם למה טורח ח"ו כל כך לזכך ולברר נשמות ישראל לז"א מעשה ידי להתפאר כביכול שהם מלבוש האורות כמ"ש ישראל אשר בך אתפאר:

ולפי דרך הרב הנזכר ומה שכתבנו יובן הקרי וכתיב דכתיב נצר מטעו וקרינן מטעי ואפשר דרמז מש"ה פעמים ג' עם גבר ולזה כתיב מטעו רמז לגלגול אחד שהיה נצר כמדובר ואח"ך מטעי תרתי לרמוז הג' פעמים שיבא בגלגול ואם יש צד תיקון עוד יוסיף כהנה וכהנה ואם לא יש תקון בהם אלא קלקול לבד אז אינו מתגלגל עוד ולרמז הג' פעמים כתיב מטעו וקרי מטעי כאמור. ואמר לעולם יירשו ארץ כי אחר שהם בג"ע יום יום החלו עולין מעלה על גב מעלה כי איזה ענינים קלים שיש לאדם בא חשבון ולפי טהרתו עלה יעלה וז"ש לעולם יירשו ארץ:

והרב באר שבע נבוך בתוספותיו לפרקין בהני לישני דקאמרי רבנן חלק לעה"ב וחיי

העה"ב ומזומן לחיי העה"ב והאריך בזה והרוצה לדעת נועם שיח רז"ל עיניו תחזינה משרים דברי אלהים חיים אשר דיבר בקדשו האר"י זצ"ל והמה באו בשער מאמרי רז"ל שסידר מהר"ש ויטאל זלה"ה ע"ש ויאורו עיניך:

דף צ:

מאי בשער על עסקי שער. צריך להבין דהכתיב וירמסוהו בשער וימת כאשר דיבר איש האלהים וכו' משמע דקללת אלישע גרמה דאי לא נראים יתרים כמעט ג' פסוקים וחצי והגם דלכל הדברות צריכין ישוב. מ"מ מוכח דקללת הנביא ארישיה קאי. ואפשר דאדרבא בזה נתישב כפל הכתובים דאי כונת הכתוב לאשמועינן דנתקיימה קללת אלישע היה די באומרו וירמסוהו בשער וימת כאשר דיבר איש האלהים ותו לא ומשתמע שפיר. אמנם בא ללמד דמה שאמר אלישע לא היה קללה וכמו שביאר מהר"ש אלגאזי הביאו הרב ישרש יעקב אלא הנביא מודיע דנדון מדה כנגד מדה. ולזה הכתוב לא הספיק לו באומרו כאשר דיבר איש האלהים משום דהיינו טועים דרצה לומר דנתקיימה קללתו. ויקשה עלינו אומרו בשער דתיבה זו מורה על עסקי שער ולאו מקללה והוו תרתי דסתרן. לזה האריך הכתוב וחזר הסיפור לומר דהיה משום מדה כנגד מדה כמו שרמז בתיבת בשער. ומ"ש כאשר דיבר איש האלהים היינו דאיש האלהים הודיעו על פי מדותי"ו ענש יענש. ולזה חזר הכתוב לפרש דבריו ויהי כדבר איש האלהים וכו' ויען השליש וכו' והנה ה' עושה ארובות וכו' והכחיש הנבואה שאמר מה שיהיה בשער. ויאמר הנך רואה וכו' עיניך תראינה שהנבואה אמת ויד ה' לא תקצר וכו' והיינו מדה כנגד מדה שהוא כפר בנבואה וביכולת ה' ויראה בעיניו והוא ימות במיתה מנוולת ויהי לו כן וכו' ומעתה תבין מה שאמרתי בשער מכ"מ כאשר דיבר איש האלהים:

מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות וכו'. פירשו המפרשים במ"ש הראשונים דאליהו היה יודע שיהיה בן הצרפית ולכך אף שהוא כהן נטפל בו דאין כאן טומאה שעתיד לחיות והוא הטעם שהקב"ה שהוא כהן מחיה מתים שיודע שיחיו והיינו מאי דשאלו מנין שה' מחיה מתים ויודע וכו' עכ"ד. ועדיין נשאר לדקדק דאכתי למה להו לשאול תרוייהו ישאלו מנין שמחיה מתים ובזה נכללת השאלה אחרת. ותו היכי קאמר תרוייהו ממקרא זה כיון דוקם אין בו הכרע. אמנם אפשר לומר דהתוס' לעיל דף ט"ל גבי ההיא דשאל מין כי קבריה למשה היכא טביל דלא שאל איך נטמא דישראל יש להם דין בנים. ולפ"ז איכא תרי שינויי על שה' מהיה מתים או משום בנים או משום דיודע שעתידים לחיות וז"ש מנין שמחיה מתים ואף אם תלמוד דמחיה מתים

אנן אמרין דטעמא משום בנים ואכתי מיבעיא מנין שיודע שעתידין להיות וז"ש ויודע מהשעתיד להיות ועיקר שאלתם מנין שיודע מה שעתיד להיות דלא נעלם מהם כמה קראי דילפינן לת"ה. וא"ל תרוייהו ממקרא זה דאף דאין לו הכרע כיון דשאלתם בעצם היא מנין שיודע העתיד וזה נלמד עכ"פ מהאי קרא לא חש והוא הדבר אשר דיברו בסוף נקוט מיהא פלגא:

והגאון מהר"ר העשיל זלה"ה פירש כי הנה קשה מאי בעו מנין שיודע מה שעתיד להיות הנה נא הנביאים פה אחד מתנבאים עתידות אך העתידות האלה הוא שיודע אם יחטא האדם דיש מבוכה בזה והיא חקירת הרמב"ם בענין הבחירה דכיון שיודע ה' שיחטא א"כ מוכרח הוא לחטוא וכו' והאמת הוא שיודע הכל ואין ידיעתו מכרחת לחטוא. ומאחר שיש עיון פילוסופי עצום ורב בזה. וכבר השיג הראב"ד על הרמב"ם שלא הי"ל ליכנס בזה וזו היא שאלתם מנין שיודע מה שעתיד להיות ומנין שהוא מחיה מתים. והשיבו מקרא הנך שוכב וקם וקם העם הזה וזנה אלמא יודע שיחטאו ומוכרח לומר שאין ידיעתו כידיעתנו ואין ידיעתו מכרחת לחטוא. ודחה דילמא וקם העם הזה וא"ל נקוט מיהא פלגא דכיון דלמד שיודע עתידות א"כ מקרא ונתתם את תרומת ה' לאהרן שמעינן דיש ת"ה דכיון שאמר' שיודע שיחטא א"כ ידע שיחטא אהרן ולא יכנס לא"י ומת"ל לאהרן אלא מוכרח ת"ה וא"כ איפשיטו תרתי אבל אם ח"ו אינו יודע כדעת המינים ליכא לימוד מאהרן דכתיב הכי במונח שיכנס לא"י אך עתה שחטא אה"נ דאהרן לא יזכה בתרומה ואין ללמוד מזה תחיית המתים. לא כן עתה דנפשט שיודע אם יחטא ממילא איפשיט גם ת"ה:

אמר ליה רב פפא לאביי ולימא להו תרוייהו וכו' דברה תורה כלשון בני אדם. פירש"י דאינהו אמרי ליה וכו' ויש להרגיש דמנ"ל לרש"י לפרש כן דילמא ר"א ברבי יוסי הכי סבר לאמת דברה תורה ולאו משום דאינהו אמרי ליה. ואפשר לישב בדוחק דקשיא ליה לרש"י דזה מחלקת ידוע אי דברה תורה כלשון בני אדם אי לא ודקארי לה מאי קארי לה ומאי פריך רב פפא ולימא להו תרוייהו וכו' מאחר דיש סברא דדברה תורה כלב"א אלא משמע דפשיטא להו דרבי אלעזר ברבי יוסי לא סבר דברה תורה ואזיל בשטת אביו דמסתמא קאי אדעתא דרביה ר"ע ואהדר ליה דאינהו אמרי וכו'. ועדין יש לדקדק מאי מוכח עונה בה לאימת לאו לעה"ב אימא הכרת תכרת דברה תורה עונה בה בזמן שעונה בה כמו שהוא האמת לפירש"י דאיהו לא סבר דברה תורה אלא הכרת בעה"ז תכרת לעה"ב ועונה בה מוכרח דדריש בזמן שעונה בה כדבסמוך. וי"ל דנהי דדריש עונה בה בזמן שעונה בה אבל מדלא אקדמיה קרא ואמר עונה בה הכרת תכרת ואיחרו הכתוב

בתר הכרת תכרת שמעינן נמי עונה בה לאימת לעה"ב:

והנה מבואר בשמעתין דר' ישמעאל סבר דברה תורה וכו' ורבי עקיבא דריש הכל. אמנם בספרי פרשת מטות במלחמת מדין שנינו אלף למטה אלף למטה כ"ד אלף דברי ר' ישמעאל ר' עקיבא אומר י"ב אלף הרי דר"י דריש הכפל ור' עקיבא לא דריש. ואולי מוחלפת השיטה בספרי וצ"ל כדאשכחן פלוגתייהו בסוגיין וה"נ אמרו בירושלמי פרק הערל כסוגיין. וגם בירושלמי פ"ז דסוטה גבי מרגלים פליגי בהאי פלוגתא ר' עקיבא סבר דהיו כ"ד מרגלים ורבי ישמעאל סבר י"ב:

דף צא.

ווי לכון חיביא דאמריתו מתי חיין וכו'. אפשר במ"ש לעיל דה' מחיה מתים ונטפל בהם להיותם בנים. ופ"ק דבתרא אמר טורנוסרופוס לר' עקיבא דדין הוא דלא נעשה צדקה משל למלך שכעס על עבדו וכו' ואיכא למ"ד פ"ק דקדושין דכשעושים רצונו של מקום נקראו בנים אבל אם אינם עושים רצונו של מקום אינם נקראים בנים וז"ש ווי לכון חייביא דאמריתו מתי חיין מטעם דנטמא לבנים והלא אין אתם עושים רצונו של מקום דחיין מתי כשהם רשעים אפילו בחייהם קרויים מתים וז"ש דחיין מתי הם כמתים ואפשר דמתי חיין והקב"ה מטפל בהם דנקראו בנים הא לא אפשר דכשאינם עושים רצונו לא נקראו בנים ואם כן ווי לכון חייביא דאינכם עושים רצונו של מקום ואתם עבדים. והשיבו ווי לכון חייביא דבטענת עבדים אתם נמנעים ורחוקים מצדקה ואין אתם זוכים כי אנו לעולם יש לנו דין בנים ואתם חייבים ורשעים שדנים אותנו כעבדים ואין אתם עושים צדקה דלא הוו חיין הנה הקב"ה יודע הכל וגם הרשעים נולדים בעולם והכל לברר ולתקן והם מפלאות תמים דעים וא"כ דלא הוו חיין אף שאינם עושים רצונו של מקום דחיין לא כל שכן כי אנחנו בנים וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח:

רופא אומן תקרא ושכר הרבה תטול. אפשר לומר כי הרופא באתרא דלא ידעין ליה נפשו אותה ויעש רפואה נפלאת להיות לו שם ובו בפרק לא יחוש כל כך לשכר לז"א רופא אומן תקרא שתזכה לשם ולא שיהיה בלי תועלת אך שכר הרבה תטול. אי נמי אפשר במ"ש מור"ם ח"מ סימן רס"ד דסתם העושה טובה עם חבירו צריך לשלם לו דודאי לכך עשה טובה לבא בשכרו. אמנם נראה דאם זה שעשה הטובה כיון לצערו אלא דהטובה באה ממילא אינו חייב לשלם כיון דידעינן דאיהו לצעוריה קמכוין והכא קאמר אי קאימנא בעיטנא וכו' וכונתו לצערו והגם דממילא באה טובה מרובה דפשיט ליה

לא יתחייב שכר כמדובר. והיינו דקאמר ליה אף שכונתך להרע לא יקרא שמך מצער לחבירו אלא רופא אומן תקרא ושכר הרבה תטול אף שאינו מן הדין וכאשר דברנו:

כשבאו בני אפריקא וכו'. תמה הרב באר שבע בתוספותיו שהרי בב"ר פרשה ל"ז איתא בני יפת גומר ומגוג א"ר שמואל בר אמי זו אפריקא וה"נ אשכחן בתרגום ירושלמי א"כ היאך יכלו לומר וכנען אבוהון דהנך אינשי ובב"ר פרשה ס"א מייתי הך עובדא ולא נזכר כלל בני אפריקא רק בני כנען ואולי ט"ס הוא עכ"ל וכתב עליו בספר רגל ישרה וז"ל אבל הריטב"א כתב דבני אפריקא הם בני גרגשי וכמ"ש במכילתא דבני גרגשי פנו עצמם מא"י ונתן להם הקב"ה ארץ כנען אפריקא ותבעו חלקם שהם מבני כנען ולעד"נ דאין המכילתא סותר לב"ר דמ"ש ארץ בארץ אפריקא ש"מ מקצת מאפריקא ונסתר קושית הב"ש הנזכר עכ"ל ונעלם ממנו שבמדרש רבה עצמו בויקרא רבה פרשה י"ז ובדברים רבה פרשת שופטים אמרו נמי דהגרגשי פנה ונתן להם אפריקא ע"ש והכי אמרו בירושלמי פ"ו דשביעית וא"כ מוכרח שבחלק א' מהאפריקא הלכו הגרגשי אף שהאפריקא בכללה היא ליפת וכמ"ש הרב הנזכר:

עוד הקשה הרב באר שבע דמה שאלו בני כנען והלא כל מאן דאלים גבר ואסכנדרוס עצמו כך כבש העולם ותירץ דישראל יש לנו דת אלהית ולא דת נמוסית עכ"ד ועדיין יש לפקפק דכבוש מלחמה גם על פי התורה קני וכמ"ש עמון ומואב טהרו בסיחון וכ"ש לישראל דבני כבוש נינהו כדאמרינן לעיל דף נ"ט וא"כ קנינו הארץ בחזקת כבוש מלחמה על פי התורה. ולפי האמור דבני האפריקא הטוענים הם הגרגשי שפנו מא"י ניחא דלא הוה מלחמה עם הגרגשי כי הוא פנה והלך ומ"ה באו בני אפריקא בטענה דארצם לא קנאה ישראל בכבוש מלחמה רק שהם פנו ואחר באו ישראל ונתישבו ומשו"ה דוקא הגרגשי בא לדין:

באו בני מצרים וכו' ומושב וכו'. עמ"ש בספרי הקטן ראש דוד פרשת שמות דף מ"ב:

אמר ר' ירמיה בר אבא מלמד שמסר להם שם טומאה. זה זמן רב שחקרתי לפי מ"ש חכמי האמת דהפסולת שהיה באברהם אע"ה מתרח ומה גם שתבע לאמתלאי בנדתה היה הוצרך לברר ולהפריד הסיגים ולכן הוליד ישמעאל בתחילה הגו סיגים מכסף ויוצא לצורף כלי יצחק אע"ה בהיותו בן ק' שנה זך ונקי. א"כ איך אחר עבור מ' שנה הוליד אברהם אע"ה מקטורה כל אותם הרשעים שהיו רעים מישמעאל. ועוד איך מסר להם שמות הטומאה ואדרבה הי"ל לגיירן כמו שהיה מגייר עע"ז ומשתדל על זה. ובודאי כי הן הנה מפלאות תמים דעים ועל פי ה' עשה:

ועתה ראיתי להרב באר שבע והביאו בספר רגל ישרה הכא בשמעתין שפירש דלמד להם

שם טומאה להציל עצמם דזה מותר לישראל כמ"ש מהרש"ל ובשו"ת מהר"ם סימן מ"ו וכו' ע"ש ולפי זה מדוקדק מ"ש מלמד שמסר להם שם טומאה דמאי מלמד דקאמר אלא רמז דשמעינן דין מהכא דלהציל עצמו שרי כמ"ש מהרש"ל ודעמיה. ומיהו עדיין מצאה החקירה מקום לנוח דמאחר דידע אברהם אע"ה דהם רשעים ויבדל אלהים את יצחק לקדושה דוקא איך מסר להם שם טומאה דעי"ז ליגררו בתרה וירשיעו יותר. וראיתי בזהר ח"ב דף קמ"ז ע"ב דקאמר כמה דעבדו נפשן בסטרא דקדושה ה"נ עבדו נפש בסט"א דאלמלא ההוא אתערו דאתער אברהם בסט"א לא אשכחו גיורין בעלמא כלל. ואפשר דגם לזה רמזו בריש חגיגה שאמרו בת נדיב בת אברהם אע"ה שהיה הוא תחילה לגרים ומלבד הפשט רמז שהוא הכין הכנה לגרים. וזה דבר ה' אליו והיה ברכה ואמרו רז"ל במדרש שהוא על הגרים שנתן לו רשות לעשות הכנה לגרים. ולכן הגרים נקראים זרע אברהם כמ"ש הרא"ש והטור שהוא היה סיבה שיהיו גרים:

א"ל אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן. אפשר במ"ש בשבת דף צ"ג זה אינו יכול וזה אינו יכול פטורין לר' שמעון ומזה יש ס"ד לפטור נשמה וגוף דזה אינו יכול וזה אינו יכול ועשאוה שניהם פטורים והגם דכל פטורי שבת פטור אבל אסור היינו מדבריהם אבל מדאורייתא איסורא ליכא. וז"ש יכולין לפטור עצמן ודינא קא משתעו. והשיב רבי למלך וכו' כלומר דהמלך היה מקפיד על הבכורות והושיבם שומרים וה"נ הקב"ה הרכיב החגר על הסומא וציום לשמור והוסיפו על חטאתם וחייבין אף דכל א' לבדו אינו יכול ושאני התם בשבת דאיכא מיעוטא לפטורא ושמעינן מדאצטריך מיעוטא אלמא דהסברא מבחוץ הוא דיהיו חייבין וה"נ הנשמה והגוף הם חייבין דהקב"ה מקפיד עליהם ולא פטרם כמלאכת שבת:

ואחר זמן רב מדמן לידי ספר ברית שלום וראיתי שם סוף פרשת וילך שפירש מאמר זה בסוגיא הנזכר. אך הוא פירש כפי סברת ר' יהודה התם שהם חייבים דארחיהו בהכי ולכך בתחילה מפריד הנשמה מהגוף ולבסוף זורקה בגוף להורות דארחייהו בהכי וחייבין כר"י דהכי הלכתא כמ"ש הרמב"ם פ"א דשבת זהו תורף דבריו. ואפשר עוד לומר דנשמה וגוף טועים משום דסברי כר"ש דזה אינו יכול וזה אינו יכול פטורין. והשי"ת מחייבן דלא צדקו בדין דהלכה כר' יהודה: [ואחר זמן רב נזדמן לי ספר קרבן מנחה להרב מהר"י חאגי"ז זלה"ה וראיתי שם סימן קכ"ג שפירש כן בקיצור נמרץ ע"ש]:

דף צא:

יקרא אל השמים מעל זו נשמה. פירוש כי הנשמה באה מן השמים וכן אז"ל דביום הששי כדי שלא יהיה קנאה במעשה בראשית נברא האדם מהעליונים והתחתונים נשמה מעליונים וגוף מתחתונים וכן תיבת השמים גימטריא נשמה:

מאימתי יצה"ר שולט באדם. לפי מה שביאר מהרח"ו זצ"ל במהות יצר הרע ויצר הטוב דהם מאור מחצב המלאכים ואור הדינין המלבישים על אור מחצב הנשמות וכו' נראה דתדיר היצה"ר והיצה"ט לא מתפרשן. ומה שאמרו רז"ל דעד י"ג שנה היצה"ר בנער ואור לי"ד בא היצה"ט וכיוצא מדרשים אחרים. אפשר דעד י"ג מתגבר היצה"ר. ויצה"ט כמאן דליתיה כלל. ואור לי"ד מתנוצץ היצה"ט מעט מעט. ולפ"ז מדוקדק האי לישנא דקאמר מאימתי יצה"ר שולט באדם דתדיר הוא באדם אלא אימתי שולט ומתגבר. ועוד הארכתי בעניותי בענין זה והבאתי דברי הרב באר שבע ושאר אחרונים בזה ובההיא דאמרו רז"ל עשו מפרכס לצאת וכמ"ש פרק יה"כ בעוברה דארחא בספר הקטן פני דוד פרשת תולדות בס"ד ונעלם מהאחרונים דברי ספר החסידים סימן אלף קל"ז שעמד בזה ותירץ דעשו ודכוותיה נבראו מתתקע"ד דורות ע"ש:

אפילו עוברין שבמעי אמן וכו'. כלומר אפילו עוברין דאין להם צורך ללמוד דבמעי אמן מלאך מלמדן כל התורה כמ"ש בנדה דף ל' וגם אי אפשר להם ללמוד שהם במעי אמן אפילו הכי מקללין אותו וכ"ש התלמידים והחברים ואפילו הגדולים דמקללין אותו דאפילו גדול זימנין דגמיר מילתא וכמ"ש איזהו חכם הלמד מכל אדם:

דף צב.

מנקבין אותו ככברה. פ"ב דתמורה על פסוק רש ואיש תככים אמרו בשעה שהתלמיד הולך אצל הרב ואומר לו למדני תורה אם מלמדו מאיר עיני שניהם ה' מחכים את שניהם ואם לאו מי שעשאו חכם לזה עושה אותו טפש וכו'. ונראה דהתם קאי על תלמיד דבעי למגמר סברא וכלפי זה אמר מחכים שניהם עושה אותו טפש דבצר לביה ולא ידע לאהדורי סברא. והכא איירי בתלמיד דבעי למגמר גמרא וז"ש מונע הלכה וכו' וזהו מנקבין וכו' ששוכח תלמוד' וכאוכלא דקצרי דרדיפי מיא למוצאיהם:

ואר"א כל הנותן פתו למי שאין בו דעת וכו'. אפשר דה"ט דרבי פ"ק דבתרא דאמר אוי לי שנתתי פתי לע"ה דאפשר דאין בו דעת ויסורין באין עליו לז"א אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ:

ואר"א לעולם הוי קבל וקיים. אפשר לדקדק תיבת לעולם כלומר אף דיודע בעצמו שהוא צדיק ולא חטא אכתי יהיה אפל ושפל שמא נפשו לא מטוהרה מגלגולים שעברו מכמה חטאים וכיוצא ולכן יהיה נכנע בדעתו ועי"ז יתקיים ויתקן אשר חטא על הנפש בכל הגלגולים דעדו עליה ועוד כתבנו בעניותנו בזה לעיל דף י"ד בס"ד:

תנא דבי אליהו. כתב הרב באר שבע אל תטעה לחשוב שזה אליהו הוא אליהו הנביא אלא הוא התנא הרשום בהקדמת זרעים להרמב"ם אצל חוני המעגל סוף פ"ז וכו' ע"ש והביאו בספר רגל ישרה. וכן כתב עוד הרב באר שבע בתשובותיו קרוב לסוף הספר. והביא דבריו הרב שיירי כנסת הגדולה א"ח אחר רמזי הסוגיות בביאור דברי חכמים ע"ש וזה לי למעלה משלשים שנה שתמהתי על זה דמה שהזכיר הרמב"ם בהקדמתו הוא אליהועיני בן הקף והוא שם אחד אליהועיני ואינו אליהו לחוד ועיני בן הקף לחוד וכן הוזכר שם בהקדמת הרמב"ם הנזכר פ"ב ופ"ד ופ"ג ועוד הדבר ברור מאד דתנא דבי אליהו הוא אליהו הנביא זכור לטוב והוא מאי דתני לרב ענן סדר אליהו רבא וסדר אליהו זוטא כדאמרינן בכתובות דף ק"ו ונדפס ספר זה בויניציא שנת ישמ"ח ואח"כ נדפס בפראג עם פירוש רחב הנקרא זקוקין דנורא. וזה נקרא תנא דבי אליהו ומתחיל ויגר"ש בגימטריא תנא דבי אליהו כמ"ש רבינו הרוקח בריש ספרו. ועוד נעלם מהם מ"ש רבינו הערוך ערך סדר וז"ל סדר אליהו רבא וסדר אליהו זוטא בריש גמרא דפ"ב דייני גזלות וכו' ודאמרי בגמרא תנא דבי אליהו כלהון בגווייהו עכ"ל וכן הוא האמת כי הרואה יראה דכל תנא דבי אליהו דמייתי הש"ס או רובם שם הם ובפרטות הני בי תרי דעלייהו קאי הרב ב"ש הא דשמעתין הוא בסוף סדר אליהו רבא אלא שיש שינוי בסוף ותד"א כל השונה הלכות דעל זה דיבר בתשובה הוא בספר אליהו זוטא פ"א ועיין משג"ב:

הגם הלום נדפס מחדש ספר סדר הדורות ובדף ע"ו עמוד ד' הביא דברי הרב באר שבע ונמשך אחריהם והביא מ"ש בפסחים צ"ד תנא דבי אליהו ר' נתן אומר ובע"פ תדב"א אעפ"י שאמר ר' עקיבא ואם כדברי הרמב"ם כי תנא דבי אליהו קדמון איך אומר בשם ר' נתן ור"ע וכו' ע"ש ותמהני על רוב בקיאותו איך שתק להרב ב"ש ולא דרך קשתו ועוד דמזכיר בסמוך זקוקין דנורא ואיך לא זכר דהוא סדר אליהו דמתני לרב ענן. ותו מאי קאמר ואם כדברי הרמב"ם וכו' אטו הרמב"ם הזכיר תנא דבי אליהו בהקדמה או דיבר על זה רק שהרב ב"ש חשב כי אליהו המוזכר שם הוא תנא וכן העתיק הוא לשון הרמב"ם והשאיר אחריו עיני בן הקף ופשוט שהוא שם א' אליהועיני בן הקף המוזכר פ"ג דפרה והוא בנסחתנו בה"א אליהועיני בן הקף אמנם הרב סדר הדורות הביאו זה על המשנה בסמוך ולעיל בדף זה ע"א בלא ה"א ולכן חשב דהוא אליהו. וכן נראה דחשב

דמ"ש בב"ר פרשת וירא דף נ"ז אליהו עיני הם שתי תיבות וכן הביאו שם. ופשוט כי הוא תיבה אחת ושם א' אליהועיני ועמ"ש הרב תי"ט פ"ג דפרה. ותימה עוד על הרבנים הרי הרמב"ם שם אינו מזכיר כי אם התנאים שהוזכרו במשנה והיכן מצאו במשנה שם אליהו בתנאים. וכן מוכח מספר התרומה סימן קל"ה כי תנא דבי אליהו הוא מה שלמד אליהו זכור לטוב לרב ענן ע"ש:

צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותן אינן חוזרין לעפרן וכו'. אפשר לומר דרך דרש במשז"ל בב"ר קומץ עפר של אדמה שנבראת ממנו לא גזולה בידך עד שובך אל האדמה וכתבו התוס' בקמא דף צ"ו דאם גזל נסכא ועשה כלי כסף קני מתוך חשיבותו אף דמצי לאהדורי נסכא. ולפ"ז צדיקים שעתיד הקב"ה להחיות שהם בהירים ומנוקים חשיבי טובא ככלי כסף ומשו"ה קנו עצמם ואינם חוזרים לעפרם:

דף צב:

ת"ר בשעה שהפיל נבוכדנצר חנניה מישאל ועזריה וכו'. עמ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד פרשת שופטים בס"ד:

יוצק זהב רותח וכו'. אפשר דנקט כי האי לישנא משום דמלכות נבוכדנצר נמשל לזהב כמ"ש אנת הוא רישא דדהבא וכנגד זה אמר יוצק זהב רותח:

דף צג.

מ"ט אינש אר"ף שהיו בניו וכו'. רש"י פירש דה"ק מ"ט אהני נורא לאחרוכי למאניה ומהרש"א פירש מ"ט אינש להיות מושלך עם רשעים הללו. ומסתמות הש"ס דלא קאמר דמאי דהשיב לנ"נ היה דחיה בעלמא משמע כמהרש"א ושפיר בעי מ"ט אינש על יהושע כ"ג דבשלמא אברהם אבינו ע"ה וחנניה מישאל ועזריה ליתנהו בשאלה מ"ט אינשו דהיינו מצות קדוש ה' וה' צדיק יבחן אבל יהושע כה"ג נלכד בשחיתותם דהנך ושפיר בעי מ"ט אינש וכפירוש מהרש"א. ובפשטיה דקרא והשטן עומד על ימינו שמעתי דהכי פירושו והשטן עומד על ימינו כלומר מראה דהוא סניגורו אבל כונתו היה לשטנו והיינו דשאל שאל השטן דגברא רבא כיהושע כ"ג לא נופל הוא מחמ"ו ולא לשלוט ביה נורא ולא ליחרך איחרוכי וזהו לימינו אבל כונתו היה לשטנו כדי שמדת הדין תקטרג דראוי לכך דלא מיחה בבניו בנשאו בעבירה ואז יקטרג דכדאי חטא זה לישרף בהדי הנך. ויאמר ה' יגער וכו' הלא זה אוד וכו' כלומר האי דאיחרך היינו שנתנה רשות לאש וז"ש הלא זה אוד מוצל מאש והיינו כמו שהשיב הוא לנ"נ ע"כ שמעתי.

ולפירוש מהרש"א אפשר לפרש בסגנון אחר עומד על ימינו נעשה סניגור דמ"ט איענש להיותו נופל באש בהדי הנך רשיעי כי צדיק גמור הוא וכונתו לשטנו כדי להזכיר עון שלא מיחה בבניו אולי מדה"ד נותנת שישרף. ויאמר ה' יגער וכו' הלא זה שיש בלבך מזכרת עון דלא מיחה בבניו זה ענשו שיהא אוד מוצל מאש וילכד עם רשעים אלו אך הוא ינצל ולא כמו שעלתה על דעתך לאפושי רתחא עליה והדר מפרש קרא מה זה היה לשטן שרצה לקטרג ואמר ויהושע היה לבוש בגדים וכו':

מאי שש השעורים וכו'. כתבתי בעניותי במאמר זה בקונטרס שמחת הרגל על רות דף ל"ג בס"ד:

דף צג:

יודע נגן וכו'. לכאורה מה שפירש בתוארים אלו נראין הדברים כפולים. ואפשר דהתוארים הללו הם על דרך שאמרו פרק מי שמת עתיר נכסין עתיר פומבי זה בעל הגדות עתיר סלעין עתיר תקוע זה בעל פלפול עתיר משח עתיר כמס זה בעל שמועות ע"ש ובפירוש רשב"ם והיינו דקאמר יודע לשאול ברומיא דקראי ומדייק דיוקים להטעים דרשתו ויודע להשיב לדורשן יפה יפה וגבור חיל שנראין גבורתו לעיני ההמון וז"ש גבור שיודע להשיב והוא עתיר נכסין עתיר פומבי זה בעל הגדות. איש מלחמה שיודע לישא וליתן ונבון דבר זהו עתיר סלעין עתיר תקוע בעל פלפול. איש תואר שמראה פנים בהלכה שמביא ראיה לדבריו כמ"ש רש"י בעל שמועות עתיר משח עתיר כמס והוא כיוין ללשון הרע להכניס קנאה בלב שאול עליו:

ועוד אפשר לפרש בתוארים אלו דהכי קאמר יודע לישאל ויודע להשיב כלומר הוא חריף ויש בו כח להקשות ולתרץ מעצמו. ולא עוד אלא אף אם חכמים אחרים עמדו על השמועה ופלפלו בהלכה הוא יודע לישא וליתן במלחמתה של תורה כלומר בפלפול שכבר היה ערוך מאתמול שכבר חכמים יצאו ידי חובת עיונם הוא נושא ונותן בפלפול זה עצמו שכבר היה. איש תואר מראה פנים בהלכה מינה ובה מכח הסברא ועיונו הזך. ונבון דבר שמבין דבר מתוך דבר שמביא ראיות מהלכות אחרות דא לדא נקשן ומוציא לאור תעלומה:

וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום. אפשר לומר במ"ש חכמי האמת דהקושיות שיש בהלכה הוא מכח הסט"א ולכן צריך להקשות ולתרץ בכח לשבר הקליפות וכן היה עושה רבינו האר"י זצ"ל בלומדו הלכה. וגם אם יטעה האדם איזה טעות בדין בא לו מכח חטא והתרשלות שלא עיין יפה ואמרו ז"ל כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו וזו מעלת דוד

הע"ה שמתוך דבקותו ולימודו לשמה אפילו מדת הדין היתה עמו וזהו וה' דהיינו הוא ובית דינו עמו וזה מורה היותו נקי ובר מכל חטא ועי"ז הלכה כמותו בכל מקום. ועמ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד פרשת שמיני דף ע"ה עמוד א' בס"ד:

כיון דא"ל מילתא דבדידיה נמי וכו'. עמ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד שם דף ע"ה עמוד ג' בס"ד. ויש לעמוד דפסוק זה הוה עד שלא בא דוד לפני שאול וסמוך לזה כתיב ויאהבהו מאד. ויש לישב:

רבא אמר דמורח ודאין וכו'. פירש"י לא למראה עיניו וכו' ואפ"ה שופט צדק. וכתב מהרש"א ויותר נראה לפרש להפך דלא למראה עיניו ישפוט אף שאמרו אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות ואפשר שטעה בשוגג ולא למשמע אזניו דאפשר שיטעה וכו' אלא בחוש הריח ידין דאין בו טעות כחוש הראיה והשמיעה כי חוש הריח רוחני מחלק הנשמה כמ"ש כל הנשמה וכו' אבל שאר החושים יותר גופניים והטעות מצוי בהם עכ"ד ולי ההדיוט נראה דחוש הראיה והשמיעה יותר רוחניים מחוש הריח והנאת הריח יותר ממשיית מהנאת הראיה והשמיעה. ומ"ש שהנשמה נהנית מהריח היינו לאפוקי חוש הטעם. וזה מפורסם. ואם אל סודם תדרוש קח לך בשמים ראש כמבואר בספר עץ החיים למהרח"ו וצ"ל בסוד ראיה שמיעה וריחא ודיבור בסוד טנת"א ועסמ"ב. ולהיות הראיה והשמיעה רוחניים עליונים למעלה יש בהם השגה את שיש בהן ידיעה ענינים רבים לצרכי הגוף וידיעת נסתרות ונגלות. אבל חוש הריח למטה מהם גם בני אדם רובם אינם משתמשים בו כי אם לריח גשמי ותו לא משום ידיעה משא"כ הראיה והשמיעה הן בם מועיל למען דעת חכמות למודיות טבעיות אלהיות ועניני העולם. ונראה לקיים פירוש רש"י דודאי אם שאר הדיינים משיגים על ידי ראיה ושמיעה דברים אמיתיים על הרוב ק"ו למשיח שישיג בראיה ושמיעה הרבה ויכוין תמיד אל האמת כי עיניו הרואות ישר יחזו ואזניו תשמענה קשט אמרי אמת יותר ויותר משאר דיינים. ותקטן עוד זאת במעלתו כי אם על ידי הריח ששום דיין אינו משתמש בו כלל להיותו יותר גשמי הנה המשיח לרוב מעלתו בעל החוטם וחוט"מו אמת מורח ודאין והיינו דקאמר קרא לא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח כלומר אין לו צורך מפני מראית העין ומשמע אזן לכוין אל האמת דודאי עיניו תחזינה ראי"ה מהימנא ושמועה אמיתית ולא יטעה כשאר דיינים דזמנין עינו הטעתו וטעה בשמועתו אלא עוד זאת יתירה מעלתו דמורח ודאין ובחוש שכל הדיינים לא יכלו להשתמש בו כלל ד"ן ידין עמו והיינו דדייק לכתוב מראה עיניו ומשמע אזניו דלפירוש מהרש"א הול"ל לא למראה עין ולא למשמע אזן דע"י יטעה. אמנם לדרכנו א"ש דכתיב עיניו ואזניו דודאי גבהו מאד ולא יטעה כי

בעיניו יראה האמת ובאזניו ישמע הצדק ונוסף עוד מורח ודאין ושפט בצדק. ועמ"ש הרשב"ץ במאמר חמץ דף ל"ד ריש ע"ד שדבריו מסכימים למ"ש:

בשלמא למ"ד שנסתרסה ע"ז היינו דכתיב לסריסים וכו' אלא למ"ד סריסים ממש משתעי קרא בגנותן של צדיקים הא והא הוה. הקשה הרב ישרש יעקב משם הרב מהרש"א בזהב שיבה אימא דה"ק אף שגרם עון חזקיה להיותם סריסים אינו גרעון להם דטוב מבנים ובנות יד ושם ואי הוה משני הכי ה"מ לשנויי באידך פירכא הא והא הוה והשתא לא מצי לשנויי הכי דא"כ במאי פליגי כמ"ש רש"י עכ"ד ונראה לישב ולא דמי שינויא דהא והא למ"ד סריסים ממש כמו למ"ד שנסתרסה ע"ז דלמ"ד סריסים ממש ודאי מודה דנסתרסה ע"ז בימיהם דזה מפורסם מעשה דניאל לבל ומעשה חמ"ו דלא השתחוו וניצולו מכבשן האש אלא דהא חדית במאי דמשני הא והא הוה דגם למ"ד סריסים ממש קרי להו סריסים על שנסתרסה ע"ז ולאו גנותן. אמנם אי למ"ד שנסתרסה אמרינן הא והא הוה והיו סריסים ממש א"כ ליכא ביניהו מידי דגם מ"ד סריסים ממש לית ביה משום אכחוש"י דנסתרסה ע"ז. ודוחק לומר דאיכא ביניהו על מה נתכוון הכתוב לקרותן סריסים דאעיקרא כיון שמודה דהוו סריסים ממש טפי הו"ל לפרש סריסים דאמר ליה לחזקיה סריסים ממש. ומשו"ה משני השתא למ"ד סריסים הא והא הוה דודאי מודה דנסתרסה ואידך לא סבר דהוו סריסים:

מאי שם עולם אתן לו אשר לא יכרת אמר ר' תנחום דרש בר קפרא בצפורי זה ספר דניאל שנקרא על שמו. אפשר במשז"ל בב"ר ע"פ ונעשה לנו שם אין שם אלא ע"ז. ודניאל נ"נ ח"ו השתחוה לו ועשאו ע"ז וכדי שלא נטעה דיהיה גרעון לדניאל על זה לכך נקרא הספר על שמו להורות דנקי הוא משם אחר דהיינו ע"ז. ואפשר לרמוז כי ש"ם גימטריא ספ"ר וס"ת עולם אתן לו גימטריא דניאל עם הכולל: ?)

דף צד.

בקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וכו'. יש לדקדק במאמר זה דאטו משום שלא אמר שירה יתבטל מלהיות משיח ועי"ז נחרב הבית ב' פעמים ויהיה כל הצער הגדול בשמים ובארץ כמה מאות שנים והלא טוב למחול על השירה ולא ימשך הרבה אבות נזיקין מזה. ואפשר במ"ש בזהר הקדוש דבשירת הים נמחלו עונותיהם של ישראל. והשתא אפשר דחזקיה מצד עצמו היה מתוקן והנה נכון להיות משיח. אך בישראל היו כמה וכמה חטאות הצבור והיחיד והן הם המעכבין גאולת ישראל בעוה"ר ואם חזקיה היה אומר שירה ומשתף ישראל עמו והיו נמחלין עונותיהם ואז היתה שעת הכושר להביא

משיח בהיות חזקיה נכון ומתוקן אבל כיון שלא אמר שירה עונות ישראל עכבו הגאולה. וכתיב למרבה המשרה והמם סתומה באמצע תיבה לרמוז דמשיח שהי"ל לבא באמצע הזמן נסתם ואות מ' רומז למשיח. ונסתם בתיבה רמז שלא אמר שירה תיב"ה ומגד"ל עז. והכי פירושא דקרא למרבה המשרה שהוא חזקיה ולשלום כשהיה לו שלום שניצול מסנחריב. אין קץ. כלומר על ידי שלא אמר שירה הרמוז במ"ם סתומה אין קץ שלא היה משיח. והטעם על כסא דוד ועל ממלכתו שאמר כמה שירות להכין אותה ולסעדה ועכ"ז לא היה משיח ואיך חזקיה שלא אמר שירה יזכה לכך והם דברי מדת הדין כמ"ש בסוגיין. וענין לעשותו משיח היינו שתבא אליו יחידה מבחינת א"א ויתוקנו כל העולמות. וענין סנחריב שיהיה גוג ומגוג היינו דמחנה סנחריב גדול יתר מאד ומעין דוגמא יהיה בגוג ומגוג כמ"ש בשמעתין ומסתמא היו כל האומות שם וסנחריב היה מושל בכל העולם והיה ראש לסט"א. ולפי מרדם כמ"ש מי בכל אלהי הארצות עוד יתקצף וירגיז כמו גוג ומגוג על ה' ועל משיחו. ואז יתגלו הרחמים מבחינת א"א ויתבטלו כל הקליפות וחזקיה יהיה משיח ותהיה גאולת עולם:

ועוד לאלוה מלים בכונת מאמר זה והפסוקים לפי עניותי הנה הנם בספרי הקטן דברים אחדים בדרוש י"א בס"ד ע"ש באורך וברוחב:

רב אמר שהעביר חרב חדה על בשרו. פירש"י שמל ועיין מה שהקשה עליו מהרש"א ועמ"ש בעניותי בספרי הקטן ברכי יוסף י"ד סימן ר"ס ע"ש:

דף צד:

מה גבים הללו וכו' אף ממונם של ישראל כיון שנפל ליד א"ה מיד טהר. אפשר דלכך דימהו למקוה דקי"ל לחולין לא בעו כונה ואפילו נפלה אשה למקוה טהורה וגם הכא אם נפל ממון ישראל ביד א"ה שלא בכונה טהר. אמנם יש לעמוד בזה דמאי חששו ישראל לממון עשרת שבטים הרי היה יאוש ושינוי רשות ואין לך יאוש גדול מזה. ודוחק לומר דממון עשרת שבטים היה בו גזל ולכך דימהו למקוה דמטהר הטמאים דהממון היה טמא חדא דכעת איני זוכר שנחשדו השבטים בגזל. ותו דאכתי קשה דקנאו סנחריב בחזקת כיבוש מלחמה דקני אף בגוי כמו שמוכח בשמעתא דהשולח דף ל"ח ע"ש ובתוס'. ואפשר היה לומר דהיו עע"ז והיה בתוך ממון ע"ז של ישראל ואין לה ביטול וע"ז שנתערבה באלף כלן אסורות ולהכי דימהו למקוה שמטהר נדה דע"ז כנדה והיינו רבותא וגדולה היא דממון זה הוטהר מאיסור ע"ז:

וכפי האמור ק"ק על הרב ב"ש בתוספותיו דמייתי ראיה מהכא למ"ש המרדכי פרק

הכונס דגוי שנטל ממון ישראל וכו' דהרי המרדכי מדין יאוש נגע בה. והכא בלתא דע"ז עסיקינן. ויש לישב. אך ק"ק דשאני הכא דאיכא כבוש מלחמה. ולפ"ז הוה ניחא נסחת הש"ס שלפנינו דגריס כדאמר ר"פ עמון ומואב וכו' כלומר דגם ר"ף מטעם כבוש מלחמה נגע בה. אמנם למה שצדדנו דהוי משום לתא דע"ז העיקר כנסחא דלא גריס כדאמר ר"פ. אבל יותר נכון נראה דלאו משום לתא דע"ז וכמו שנראה מפשט הלשון דקאמר אף ממונם של ישראל וכו' ומאי דהוה קשיא לן דמאי חשו ישראל האיכא יאוש ושינוי רשות. אפשר לישב דנסתפקו ישראל דאף דאיכא יאוש ושינוי רשות אפשר דבדיני שמים צריך להחזירו ואמר להו נביא דנטהר וא"צ להחזיר אף בדיני שמים. וגם מפשט הלשון מוכח קצת דלאו משום כבוש מלחמה נגעו בה דכללא כייל לכל ממון ישראל שנפל ביד או"ה באיזה אופן שיהיה ולכן נראה עיקר הנוסחא דל"ג כדאמר ר"פ וכו':

דף צה.

אמר הקב"ה לדוד עד מתי עון זה וכו'. כתב הרב ב"ש מכאן פסקתי על יהודי ששלח חבירו בשכירות חוץ לעיר ובלכתו בדרך נהרג השליח שהמשלח יקבל עליו תשובה עכ"ל והביאו הרב ישרש יעקב ונעלם ממנו שכך למד מאגדה זו והורה הרב מהר"י וייל בתשובות סימן קכ"ה. ואחר זמן בא לידי שו"ת צמח צדק וראיתי שם סימן ו' שהשיג כן על הרב ב"ש. ושם פקפק הרב צמח צדק בדין זה דאם השליח בא בשכרו אליו הוא נושא את נפשו. הגם הלום ראיתי בשו"ת יד אליהו סימן כ"ח שהאריך לקיים דברי מהר"י וייל. ועתה נדפס ספר נודע ביהודה והם שו"ת להגאון מהר"ר יחזקאל נר"ו וראיתי לו בא"ח סימן ל"ד שדקדק אמאי לא א"ל הקב"ה לדוד על אבנר אלא מוכרח דכיון דדוד לא בקש מאבנר שיבא אלא הוא מעצמו בא אין לדהע"ה שום סרך חטא וגרמא בזה ומכאן מעלת הרב הנזכר פסק בזקן שהפציר מאד בעשיר לתת לו סחורה ללכת ליריד ונתרצה לו ושם נהרג דאין העשיר צריך לקבל עליו תשובה. ודברים נכונים בטעמן הם:

ונימא ליה איהו אין חבוש וכו'. פירש"י שאין דעתו מכוונת לומר השם וכתב עליו הרב באר שבע וק"ל על פירושו שהרי פ"ק דברכות נמי אמר לשון זה גבי ר' יוחנן חלש וכו' ולוקים ר' יוחנן אנפשיה אמרי אין חבוש מתיר וכו' והתם אי אפשר לפרש שאין דעתו מכונת כי למה צריך שיהא דעתו מכונת לכן נ"ל לפרש הטעם משום דאיתרע מזליה ומדת הדין מתוחה כנגדו עכ"ל ולפי מ"ש רבינו האר"י זצ"ל בסוד מ"ש שם פ"ק דברכות יהב ליה ידיה ואוקמיה שהיו מכונים בשם ניחא פירש"י דהתם נמי פירושו אין דעתו מכוונת לומר השם ולכוין בו. ואותה שאמרו יפה תפלת החולה על עצמו יותר מתפלת

אחרים עליו אינה ענין לזה דהתם לענין תפלה הוא מכוין על עצמו להתפלל בלב נשבר יותר מתפלת אחרים עליו:

דף צה:

בעי אביי חסר חד רבוא וכו'. הקשה הרב ב"ש מאי קמיבעיא ליה דמאי דהוה הוה כמ"ש פ"ק דיומא כיצד הלבישן מאי דהוה הוה ומשני לאסבורי קראי אלמא דוקא למסבר קראי אבל לקבוע בעיא בגמרא בדבר שאין בו צורך לא אשכחן וצ"ע והביאו הרב ישרש יעקב וכן העיר הרב חוות יאיר סוף סימן קכ"ד. ואפשר לומר דנפקא מינה לשטרות כאשר יהיה אופן שחייב כך וכך אלפים וכך וכך מאות וכך וכך עשרות חסר חד דקי"ל דדרשינן לשון הדיוט מספקא לן חסר חד אהיכא קאי ואם יד בעל השטר על התחתונה. באופן דמבעיא זו נפיק לשטרות אם כתוב בשטר כדאמרן או לשון כיוצא בו:

דף צו.

א"ר זירא אע"ג דשלח ריב"ב מנציבין וכו'. הרב ב"ש מחק זה כי ריב"ב קדם הרבה לר' יהודה ואיך יאמר הזהרו בורידין כר' יהודה ותו הפוסקים איך לא אשתמיט חד לאתויי הא להוכיח דהלכה כר' יהודה וכו' עש"ב והרב סדר הדורות דף ק"ה ע"א תמה עליו דאין צורך למחוק דתרי הוו והאריך עוד ע"ש ועדין נשאר מה שהקשה הרב ב"ש איך התוס' והרא"ש והמרדכי והרשב"א והר"ן לא נסתייעו דהלכה כר' יהודה מהך דהכא:

דף צו:

מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלם. הרמ"ע בספר המאמרות מאמר חיקור דין חלק ה' פרק יו"ד וי"א כתב דר' עקיבא יצא מיעל שבא עליה סיסרא. וראיתי להרב זית רענן בספר יהושע שהקשה משם הגאון מהר"ר ישראל אב"ד דק"ק קאליש דר"ע ס"ל דגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר ולפי מ"ש בילקוט יהושע שהיתה גיורת י"ל שנתגיירה אח"ך עכ"ד ולא נהירא דבעודה בגיותה איך תאמר עליה בנבואה דבורה תבורך מנשים. ואמרו רז"ל מהאמהות. ועוד חבר הקני איך נשא גויה. ואפשר דנתגיירה ולכך נשאה חבר הקני אך היה חסר תנאי בגירות באופן שלפי הדין נחשבת גויה וחבר הקני לא ידע שלא היתה גיורת כדין. ושוב נתגיירה כהוגן על פי הדין. והיותר נכון כי הן הן מפלאות תמים דעים כתמר ורות ונעמה. ואמרו דטובתן של רשעים רעה לצדיקים

וכתיב שמיכה וארז"ל שמי כה שלא כיונה. ושנא ושנא מגוי הבא על בת ישראל דעלמא. והוכשר ע"פ דבורה הנביאה:

מבני סנחריב למדו תורה ברבים ומאן נינהו שמעיא ואבטליון. דייק לומר ברבים לרבותא דהוו נשיא ואב"ד ואף על גב דבעינן לנשיאות שיהיו אביו ואמו מישראל שאני הכא שלא היה דוגמתן בישראל. כ"כ הרשב"ץ בספר מגן אבות פ"א. ומדבריו נסתרו דברי הרב כנה"ג בח"מ סימן ז' כמ"ש בעניותי בספרי הקטן ברכי יוסף ח"מ שם דף כ"ד. ועתה נדפס ספר דעת זקנים והראו לי שכן כתב סמ"ג הביאו מנחת יהודה ריש פרשת משפטים ע"ש. [איברא דשם כתיב הר"מ מקוצי וחשבתי שהוא סמ"ג וכמדומה שאחר זמן מידי עוברי במנחת יהודה ראיתי איזה לשון שמשם הבנתי שהר"מ מקוצי שמזכיר אינו הסמ"ג]:

מבני בניו של המן למדו תורה וכו'. לכאורה קשה שהרי אמרו במכילתא סוף בשלח דאין מקבלים גרים מעמלק ואחר זמן ראיתי שכן הקשה הרב עיון יעקב והניח בצ"ע. איברא דמדברי הרמב"ם פי"ב דאסורי ביאה דין י"ז שכתב כל הגוים כלם כשיתגיירו ויקבלו עליהם כל המצות שבתורה וכו' הרי הן כישראל לכל דבר משמע דגם מעמלק מקבלים גרים דהא קפסיק ותני כל הגויים כלם. וכן פ"ו דמלכים משמע דמקבלים ז' מצות ומשלימים. והיה אפשר לומר דהרמב"ם לא חש למכילתא משום דסבר דהא דאמרו בש"ס מבני בניו של המן למדו תורה הוא הפך המכילתא ופסק כגמרין. ונמשך מזה דבמכילתא הנזכר אמרו דמה שהרג דוד גר עמלקי היה שזכר שאין מקבלים גרים מעמלק ואלו הרמב"ם ספי"ח דסנהדרין כתב דמה שהרג דהע"ה לגר עמלקי הוראת שעה היתה משמע דסבר הרמב"ם דהיה גר אלא דהרגו בהוראת שעה וכבר כתבתי כן בעניותי בספרי הקטן ראש דוד ריש פרשת יתרו בס"ד:

וראיתי להרב מגילת ספר לאוין קט"ו דהקשה הא דאמרינן מבני בניו של המן וכו' עם המכילתא הנזכר וכתב דבספר ח"י הקשה זה וכן איך קבלו בימי מרדכי גרים מעמלק וכתב דמעצמם נתגיירו כמ"ש התוס' הני גרי אריות הם דייקא נמי מ"ש במכילתא ומביתו של עמלק לא יקבלו ולא אמר לא יתגיירו וכתב על זה ואין זה מספיק דא"כ אמאי הרגו דוד לאותו גר עמלקי דילמא מעצמו נתגייר ועוד כיון שכל ישראל מצווין שלא לקבלם היכי משכחת בהו גרות והא קי"ל דאם נתגייר בינו לבין עצמו אף בדיעבד עדיין הוא גוי וכו' ובדיעבד בעי ג' וכו' שיקבל המצות בפני ג' עכ"ל. ואני בעניי אומר דדברי ספר הנזכר מאיש לוקחו הוא הרב החסיד מהר"ש בן אלקבץ זלה"ה בספר מנות הלוי דף קי"ב ע"ש באורך. ומה שהקשה הרב מגילת ספר דהיכי משכחת בהו גרות. לא עליו תלונותיו

אלא על התוס' שכתבו ביבמות דף כ"ד ע"ב דהקשו דבימי דוד נתוספו גרים ק"ן אלף ותירצו דמעצמן נתגיירו כדאשכחן גבי מרדכי ואסתר ורבים מעמי הארץ מתיהדים ושם אמרו בש"ס על גרים דבימי מרדכי ואינך כלם גרים הם. ותו דקושיתו לק"מ דכבר כתב הרמב"ם פי"ג דאסורי ביאה דין ט"ו וז"ל לפיכך לא קבלו ב"ד גרים כל ימי דוד ושלמה וכו' ואעפ"כ היו גרים הרבה מתגיירים בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות דהיו ב"ד הגדול חוששין להם לא דוחין אותם אחר שטבלו מכל מקום ולא מקריבין אותם עד שתראה אחריתם עכ"ל וכתב הה"מ דאמרי פרק הערל לא קבלו גרים בימי דוד ושלמה ואמרו דנתוספו ק"ן אלף גרים ומתוך כך ביאר רבינו שב"ד הדיוטות מגיירים אותם ובדיעבד כלם גרים וכ"כ מן המפרשים עכ"ל הרי דמשכחת גרות ומעצמן נתגיירו היינו שלא היה ע"פ ב"ד הגדול אלא נתגיירו לפני ב"ד הדיוטות ומה שהקשה דאמאי הרג דוד המע"ה לגר עמלקי יש לומר דכיון דלא היה כי אם עפ"י ב"ד הדיוטות דוד הע"ה מיחה ולא קבל גרותו ולדעת המכילתא נזכר מה שגזר הקב"ה שלא יקבלו מעמלק ומוכרח שהוא מעצמו לפני ב"ד הדיוטות והוא מיחה שלא יהיה גר והרגו ואה"נ שאם נראה לב"ד הגדול להעלים עין רשאין:

ואף מבני בניו של אותו רשע בקש הקב"ה וכו'. היינו דכתיב רפינו וכו' פירש"י שהיה הקב"ה מבקש לרפאתו להכניס מבני בניו תחת כנפי השכינה ויש להרגיש קצת דעדין לשון ריפינו אינו מתישב על המחשבה. ואפשר לומר דודאי הא דיצאו מסיסרא וסנחריב והמן לומדי תורה הם מניצוצי הקדושה אשר בתוכם דכתיב ואתה מחיה את כלם ואין דבר בעולם מתקיים בלתי ניצוץ קדוש שיש בו כמ"ש חכמי המדע. ומאלו ניצוצי הקדושה אשר בקרבם יצאו אשלי רברבי כי נתבררו מהם והיו למאורות. ואין ספק כי גם בנבוכדנצר היה בו ניצוץ עליון וקדוש המקביל לסט"א שלו רישא דדהבא והקב"ה היה רוצה להוציאם לאור כי מבני בניו יתגיירו וילמדו. ומדה"ד לא הניחה. אמנם ע"כ פנים לא ידח ממנו נדח וניצוצי הקדושה שהיו באותו רשע יצאו לאור. רק שבתחלה באו בגוי מאומה אחרת וכיוצא ומבני בניו של אותו גוי נתגיירו אבל לא ניכר כלל שהם מאותו רשע ואבד זכרו. וז"ש ריפינו לבבל כי באמת ניצוצי הקדושה לא נאבדו ויצאו לאור אך לא נרפתה שלא ניכר שבאו מאותו רשע רק באו ע"י גוי אחר בקצוי ארץ אשר לא יזכר ולא יפקד שם בכל ונ"נ כלל:

דף צז.

ופני הדור כפני הכלב. שמעתי דסוגיא דעלמא כי העשיר יש לו עזות והעני שפל ואפל והכי כתיב תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות. והנה הכלב מזונותיו מועטין וכמ"ש לית דעני מכלבא ועם כל זה הם עזים כדכתיב והכלבים עזי נפש. ובעוה"ר בעקבות משיחא הם עניים ועזים כמו הכלב וז"ש פני הדור עזים ועניים כפני הכלב:

דאי יהבי ליה כל חלליה דעלמא לא הוה משני בדיבוריה. כתב הרב עיון יעקב כלומר אם אמר למכור דבר זה בסך מה ואח"ך בא אחר ונותן לו יותר אע"ג דקי"ל דברים אין בו משום מחוסרי אמנה אפ"ה הוא נהג בעצמו דאפילו יהבי ליה כל חלליה דעלמא לא הוה משני בדבוריה עכ"ל ועמו הסליחה דהדין הוא דברים יש בהם מחוסרי אמנה ואין רוח חכמים נוחה הימנו כמבואר בח"מ סימן ר"ד. אמנם נראה דהכא מיירי אף בדברים שאינם של משא ומתן דזימנין כי הוא אמר לעשות זה או לדבר זה בזמן פלוני וכיוצא בדברים שדרך ב"א לחזור וליכא איסורא וכך היא המדה ובן אדם ויתנהם איהו לא משני בדיבוריה אף שהי"ל טעם מספיק לשנות והיינו רבותיה:

ולא הוה מיית איניש התם בלא זימניה. הוא מדה כנגד מדה כי האמת הוא גורם חיים על פי מדת"ו וכמ"ש בזהר הקדוש ע"פ ונתתם לי אות אמת ואהניא להו דלא שכיב בלא זימניה כי היו דבקים בחיים. ואחר זמן רב ראיתי שכ"כ הרב כתנות אור פרשת שמיני ע"ש:

תנא דבי אליהו שיתא אלפי שנה הוי עלמא וכו'. עמ"ש ספר התרומה סימן קל"ה:

דף צז:

ושמואל אמר דיו לאבל שיעמוד באבלו. אפשר במ"ש רש"י פ"ק דברכות שהאבילות מכפרת עונות. ולפ"ז אם ישראל יכירו בגלות ויתאבלו על ירושלם ולא יעשו המצאות לעשות להם שם ולהדמות לגויים להתגדל במלבושי שרים ולרעות בגנים וכמ"ש בזהר דמיום שחרב בית המקדש אסור לראות דבר שמחה וכמ"ש בח"ג דף מ"ה ע"ב. אז אם כה יעשו האבלות מכפרת עונות ויהיו זוכים ליגאל בעה"י וז"ש דיו לאבל ישראל שיעמוד באבלו אבילות ירושלים וצער הגלות ויעמוד באבלו ולא יפרוק עול הגלות זהו די לכפר חטאות הצבור והיחיד ונזכה ליגאל בב"א:

דף צח.

א"ל שלום עליך רבי ומורי. מכאן משמע דהא דתניא בברכות דף ז"ך דאין ליתן שלום לרבו היינו כמו שפירש"י דלא אסר אלא כשנותן לו שלום כאשר ידבר אל רעהו לשלום אבל יכול לומר שלום עליך רבי. והא דקאמר ריב"ל בשאלת שלום רבי ומורי כתב הרב פר"ח במים חיים בהגהות הרמב"ם פ"ה [דת"ת] דעשה כבוד למשיח טפי מרבו:

לאימת אתי מר א"ל היום. אפשר לומר ונקדים חקירה אחת רבים שאלו דבימי חסידים הראשונים ור' שמעון ן' יוחאי וכל קדושים אשר היו דבקים בו יתברך והיו נשמות עליונות איך בימיהם לא אתא משיח. והתשובה לזה כי גזר ה' שיהיו אלף שנים שהוא יומו של הקב"ה בגלות כדכתיב נתנני שוממה כל היום דוה וכן אמרו בזהר ובמדרש איכה בכמה דוכתי וכל התנאים ואמוראים היו סמוך לחרבן בתוך האלף שהרי רב אשי שסידר התלמוד היה בשנת שנ"ח לחרבן. ולכן לא הועיל כל קדושתם להביא המשיח:

וממוצא דבר אמרתי אעלה אשר השבתי למשכיל אחד אשר שאלני דהרי התלמוד הקדוש נעשה ונגמר מרבבות אלפי רבנן אשר בכל דור ודור מימות רבי ועד רב אשי אשר היו לומדים פמליות פמליות ועד אחרון בימי רב אשי אוספו אסיפה ממעונות אריות כלהו רבנן בכלה דאדר וכלה דאלול והיו לומדים מסכתא בכל כלה באסיפה גדולה וכבודו עליהם יראה בעמוד אש כמ"ש התוס' בברכות דף י"ז ע"ב והיה נכתב התלמוד על יד על יד בהסכמת כל האמוראים ולכן חייבים כל ישראל לשמוע ולשמור כל הכתוב בתלמוד כמצות ה' ע"פ התורה אשר יורוך ואם כן אפה זוהי שקשה שראינו כמה חומרות ועונשין בספר הזהר בדינים מדינים שונים אשר לא נראו בש"ס. וגם בענינים שיש בש"ס לא נכתבו כל העונשים הקשים שיש בזהר הקדוש. והשבתי לו אפשר לומר כשנחקור עוד חקירה אחת מדוע ספר הזהר לא נתגלה לאמוראים ולגאונים ולגדולי הרבנים הרי"ף והרמב"ם ורש"י ורבותנו בעלי התוספות ואפילו להרמב"ן והרשב"א והרא"ש לא נתגלה עם היותם קדושים. ואיך נתגלה אח"ך בדורות הגרועים מהם. ואפשר כי הכל בשקול אל דעות ובהיות שהגזרה היתה לאלף שנים חרבן וכל הקדושים היו בתוך האלף שנים לא רצה הקב"ה שיגלה ספר הזהר שיש בו כמה חומרות ועונשים כרחם אב על בנים דמוטב שיהיו שוגגים המון ישראל ועוד שלא היתה קליפה בתגבורת כל כך בצד מה אבל מצד אחר היו שמדות וצרות והיו ישראל בצער גדול. אבל אחר שעברו האלף שנים מהחרבן שנשלמו שנת ד' אלפים תתכ"ח אז היה יכול לבא משיח ובעונות אשתהויי אשתהי וזה חטא נוסף לכלל ופרט על כל חטאים וחילול שמו ותורתו ונתגברה הקליפה מאד יען נתברר הרבה ועתה הברירה ברגלים וע"כ מתגברת מאד כי כלתה אליה הרעה

ולכן סמוך לדורות שאחר אלף שנה מהחרבן נתגלה אור הזהר להגין על הדורות ונתגלו החומרות והעונשין למען ישמעו ויראו כי השעה צריכה בתגבורת הקליפה ובחטא נוסף מעכוב המשיח. ובודאי דגדולי דורות הראשונים היו נוהגים כל חומרות וקדושות אך המון העם לא ידעו את כל תוקף החומרות והעונשים ומוטב שיהיו שוגגים ולא היתה הקליפה מתגברת כ"כ אבל עתה בדורות אחרונים כי גבר אויב הסט"א אנו צריכים לכל החומרות שיתגלו השומע ישמע ואשר לא שומע יענש כי עונותיו צרו"ף יצרפ"ו לעכב המשיח ושהסט"א גברה והוא קצת על דרך מ"ש בטעם חומרת איסור סתם יינם לגדור גדר נגד הסט"א הגוברת יותר מדורות ראשונים:

אתאן לדידן דאפשר דזה כיון המשיח בתשובתו היום כלומר מה שאלתך אימת אתי מר הלא היום כלומר הן עוד היום גדול יומו של הקב"ה לא עת האסף המקנה. ואליהו הנביא זכור לטוב לא פירש לו כי אם רמז לו היום אם בקולו תשמעו כלומר יעבור היום שהוא אלף שנים ואז אם בקולו תשמעו רמז שיתגלו אחר היום חומרות ועונשים כפי תוקף תגבורת הסט"א וצריך לשמוע בקול ה' כי כך רצונו לטוב לנו להגן עלינו מצרינו ולהחיש גאולתנו שתהיה בב"א. ועמ"ש בשו"ת דברי יוסף סימן כ"ה: [ועיין בקונטרס שם הגדולים ח"ב ומ"ש שם בהשמטות ע"ש ודוק]:

אבטחך לך ולאבוך לעלמא דאתי. כלומר לא תסבור שהוא לגריעותא שלא רצה להזכיר שמך על דרך שהיה אומר שאול בן ישי וכן אמרו במדרש במדבר רבה פי"ח שהיה אומר דהע"ה דואג ואחיתופל אין מזכירין שמי ע"ש ואמרו כי השונא אינו יכול להזכיר שם אדם שונאו אלא תולה באביו או בכינוי. לז"א לא כי אלא אדרבא הבטיחך לך ולאביך לעלמא דאתי:

שקורי שקר בי דאמר היום אתינא. מכאן משמע קצת כדעת הרמב"ם פי"ב ממלכים דנראה דהיותר מוסכם לו דאין אליהו בא קודם המשיח כסוגית עירובין דף מ"ג דהא ריב"ל סבר דהמשיח יבא באותו יום ואליהו לא בא אמש ואחרי כותבי ראיתי מ"ש הרב ישרש יעקב דף קל"ט ע"ש:

דף צח:

וכן אמר רבה ייתי ולא אחמיניה. רבה בה"א גרסינן כמ"ש הרב באר שבע דהכי מוכח מהתוס' ושם כתוב בב"ש פרק הערל וצ"ל פרק מצות חליצה (יבמות דף ק"ה.) וכן כתבו בראש השנה דף י"ח ומ"ש שם לישב הא דשמעתין דאביי עסק טפי בג"ח כונתם כמו שביארו פרק מצות חליצה ע"ש ופשוט. והרי"ף כתב אע"ג דאיתא בתוס' ר"ה דף י"ח

דרבה לא עסק טובא בג"ח מ"מ א"ל שפיר כיון שיש בידך לעשות ג"ח הרבה וכו' ע"ש ויש לגמגם דמשמע דעל התוס' קשה ומתרץ והדבר ברור דהתוס' באו לתרץ וכמ"ש פרק מ"ח כמדובר ואם הוא רוצה לתרץ תירוץ אחר לא הי"ל לכתוב בלשון זה:

דף צט.

והמבזה את המועדות. פירש רש"י חולו של מועד והיינו משום דהוא סובר דאיסור מלאכת חש"מ דאורייתא וכמ"ש הרב באר שבע וק"ק על הרב מגן אברהם א"ח סימן תק"ל שכתב ועכ"פ ענשו גדול דאמרינן המחלל המועדות ופירש"י דהיינו חה"מ וק"ק דמאי מייתי מרש"י למ"ד דמלאכה בחש"מ אסור מדרבנן הא רש"י סבר שהוא מדאוריתא והוא סיים להביא מ"ד שהוא מדרבנן וכתב ועכ"פ ענשו גדול וכו' ומוכח דכונתו בין שהוא מדאוריתא בין שהוא מדרבנן ענשו גדול. וא"כ אין ראיה מרש"י כדאמרן. ורש"י גריס המבזה ולא המחלל כמ"ש הרב באר שבע. ומ"ד שמלאכה בחש"מ אסור מדרבנן גריס המחלל ומפרש על י"ט. ועיין מ"ש הרשב"ץ בפירושו אבות פ"ג. ועמ"ש בעניותי בקונטרס שמחת הרגל רות דף מ"ט בס"ד:

דף צט:

אר"י בר אבדימי מאי קראה שנאמר נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו הוא עמל במקום זה וכו'. אפשר לרמוז כי אכ"ף גימטריא ק"א רמז שישנה פרקו מאה ואחד פעמים כי בזה יהיה זוכרו וזהו עמלה של תורה והתורה עומלת לו:

אמר ר"ל זה הלומד תורה לפרקים. על דרך שאמרו ריש מדרש משלי עת לעשות לה' הפרו תורתך ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון העושה תורתו עתים מפר ברית מ"ט הפרו תורתך. ואפשר דהיינו דקאמר עושה תורתו עתים שהוא לומד לפרקים והוא מפר ברית ולכן דימהו ר"ל לנואף אשה. ואמר חסר לב דאמרו בירושלמי פ"ט דברכות כתוב במגילה אם יום תעזבני ימים אעזבך שהתורה מתרחקת ממנו ולכן הוא חסר לב שאינו מבין. וכלפי ליה העוסק בתורה תדיר התורה מבקשת מהקב"ה למסור לו טעמי תורה כדפירש"י בסמוך:

רב אמר כאלו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה. עיין בהקדמת הזהר הקדוש:

אמר ר"ל כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאו. אפשר דמן הדין הי"ל לחלוק עם אביו ע"ד דקי"ל שטף נהר זתיו וכו' זה אומר זתי גדלו וזה אומר ארצי גדלה יחלוקו וה"נ הבן אביו הולידו והוא למדו. אבל הכתוב מעלה עליו כאלו

עשאו ונותן לו כל השכר. והוא על דרך מה שפירש מורינו הרב כמהר"י הכהן זלה"ה במ"ש כל המגדל יתום וכו' והבאתיו לעיל דף י"ט ע"ש:

דף ק.

לא שרו לן עורבא וכו'. עמ"ש הרב באר שבע וקצת מזה כתב מהר"ם שיף בליקוטים שבסוף דף ט"ו ע"א מדפוס דיהרן פארט ע"ש:

אשתלי ואמר כגון הני רבנן וכו'. כתב הרב עיון יעקב אשתלי וכו' ואותיב בתעניתא דשכחה לא הוי אונס עכ"ל ולאו מילתא פסיקתא היא וכבר הרב גופיה ביאר ענין זה באורך בתשובתו בחלק ב' סימן קמ"ח והכא נראה דנחשב לשוגג וצריך לכפרה כמ"ש הרב ז"ל ולכך יתיב בתעניתא לכפר על שגגתו:

רב נחמן אמר זה הקורא לרבו בשמו. פירש"י שאינו אומר מורי ורבי פלוני. והר"ב ש"ך כתב דוקא שלא בפניו. ודבריו קשים שהרי מרן בכ"מ פ"ה דת"ת כתב על דברי רש"י ומקרא מסייעו אדוני משה והתם בפניו הוה וכן השיגו הרב פר"ח מדכתיב אדוני משה וכמו שהבאתי בעניותי בספרי הקטן ברכי יוסף י"ד סימן רמ"ב אות י"ז. ורב אחד רצה לישב דברי הרב ש"ך וכתבתי עליו בעניותי בקונטרס מחזיק ברכה שם בס"ד:

דאמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וכו'. קשה דמשנה שלימה בסיום הש"ס אריב"ל עתיד הקב"ה וכו' ואמאי תלאה ברבא בר מרי ועמ"ש בעניותנו שם במסכת עוקצין בס"ד:

דף ק:

תנא בספרי מינין וכו'. הרב באר שבע האריך הרבה בזה איך התירו לעצמם כמה גדולים להגות בספריהם עש"ב ועיין מ"ש הרשב"ץ בספר מגן אבות בפירוש מסכת אבות דף ל"ג ע"א וע"ב ועמ"ש הריב"ש בתשובה סימן מ"ה. ועתה נדפס קונטריס קשת ומגן להרשב"ץ ובנו ז"ל:

אלא משום דכתיב זלדקן קורטמן וכו'. הקשה החכם השלם כמה"ר נסים הכהן זלה"ה דבתקוני זהר הקדש רומז סודות עליונים בזה וכן במ"ש מאן דאית מעברתא וכו' ואיך רב יוסף והש"ס קאמר דמשום הני מילי אין קורין בספר ן' סירא. ואפשר לישב דמשום דהני מילי הם כבשי דרחמנא ורזא דרזין ולימים ראשונים היו סתרי תורה מאד מאד נעלמים ואם אחד בעיר נגלה אליו סוד ה' עושה משמרת למשמרת. הגם שבאמוראים היה מי שיודע מ"מ פשט דברים לרוב המון ישראל כמו זר נחשבו ולכך אסרוהו. ועמ"ש

הרב באר שבע דספר בן סירא ל"ד לספרי מינים דמילי מעליתא דרשינן כדאמר רב יוסף ויישב להרי"ף והרא"ש דלא מייתו הא דרב יוסף אבל בספר מעדני מלך בהרא"ש ובקצור פסקי הרא"ש סלקיה בקשיא:

אשה טובה מתנה טובה בחיק ירא [אלהים] תנתן. פירוש אשה טובה במעשיה היא מתנה וגם טובה דברכת הבית מרובה מחמת"ה כמ"ש פרק הזהב מקרא ולאברם הטיב בעבורה. ומי שהוא ירא ה' א"צ לטרוח אחריה רק משמיא מיהב יהבו ליה וז"ש בחיק ירא אלהים תנתן מעצמה:

אשה יפה אשרי בעלה. פירוש שהיא יראת ה' שאם לאו אין להללה ביופי כמ"ש שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל ופירש הרמ"א היא דוקא תתהלל ולא יפה בלי יראת ה' והכא נמי האי אשה יפה ביראת ה' מיירי ואז אשרי בעלה:

כל ימי עני רעים זה מי שיש לו אשה רעה וטוב לב משתה תמיד זה שיש לו אשה טובה. פירוש כל ימי עני רעים מי שיש לו אשה רעה דאין הברכה שורה בביתו כיון דאשתו רעה במעשיה ובלי יראת ה' מתמעטת פרנסתו וקורא אני כל ימי עני רעים כל ימיו בעניות ועוד דפ"ג דסוטה אמרו לא זכו אש אוכלתן. והיינו כל ימי עני ימי חייו אמנם אחרי מותו ניצול מגיהנם כמשז"ל. וטוב לב מי שיש [לו] אשה טובה וכמ"ש פרק שואל שמחת לב אשה. וכמו שספרו שפועלים נשכרו לשר אחד לעבוד אדמה והממונה נתן לכל א' מקום לעבוד ובחור א' בשתי שעות גמר פעולתו אשר הגיע לחלקו וחביריו היו טורחים עד הערב. והשר שאל לזה הבחור מה היה לו והשיב כי נשא אשה שעושה לו נחת רוח ולבו שמח ועי"ז שלימת עבידתיה בשתי שעות. וז"ש וטוב לב זה שיש לו אשה טובה. וגם היינו דאמר מספר ימיו כפלים דכיון שיש לו נחת רוח מאשתו מה שאחרים עושים באונס ועבודתם עדי ערב הוא עושה בחצי היום ונראה שמספר ימיו כפלים. ומ"ש משתה תמיד דבשמחת לבו תרום קרנו ומזלו וגם מתברך בעבורה ויש לו עושר ויכול לעשות משתה תמיד וכל שבידו לאו כמחוסר מעשה:

דף קא.

א"ר יוחנן וברוקק בה וכו'. ובלי רקיקה איסורא איכא כמ"ש פ"ב דשבועות ועל ענין הקמיעות עמ"ש הרשב"א בשו"ת תולדות אדם סימן רפ"א:

מותרין לשאול בהן אלא מפני שמכזבין. פירש רש"י לכך נמנעו לשאול בהן וכתב הרב באר שבע זהו גירסת רש"י אבל הרי"ף והרא"ש ושאר פוסקים גורסין מותרין לשאול בהן מפני שמכזבין עכ"ל ויש מי שהשיג עליו דהרי הרי"ף כתב כגירסת רש"י והרב

הנמקי פירש כרש"י דלכך נמנעו לשאול בהן ע"ש. ואני ראיתי במעדני מלך שהגיה בהרא"ש וכתב ה"ג בהן אלא מפני אלמא לדעתו ז"ל גם הרא"ש אתי כהרי"ף ורש"י. וראיתי בקיצור פסקי הרא"ש דכתב מותר לשאול בשרי שמן ושרי ביצים ולכאורה מוכרח דגריס בהרא"ש כמ"ש הרב ב"ש ולא כהרב מעד"מ ושם בקצור פסקי הרא"ש לא כתב הרב מעד"מ כלום. אמנם נראה דאין מזה ראיה דגם לגירסת רש"י נמנעו מעצמם וליכא איסורא. ולכן כתב ההתר לבד ודוק:

דף קא:

אבא שאול אומר אף ההוגה וכו' תנא ובגבולין וכו'. רש"י פירש אסור לפרש שם בן מ"ב וכו' והתוס' פ"ק דע"ז פירשו שהוא שם בן ד' והרב קול הרמ"ז סייעיה לרש"י מדאמרו התם בע"ז להתלמד עבד ואם הוא שם בן מ"ב היינו דקאמר להתלמד אבל אם הוא שם בן ד' מה לימוד שייך בקריאת שם בן ד' ככתיבתו בג' נקודות לבד אפילו תינוק יודע להגותו עכ"ד וראיתי בשער המצות למהרח"ו זצ"ל פרשת שמות שכתב דרבינו האר"י זצ"ל אמר דפירוש הוגה את השם היינו שם בן ד' ככתיבתו בלי מילוי וגם אם יקראוהו במילויו הוא בכלל הוגה את ה' באותיותיו עכ"ד. וצ"ל דמאי דאמרו להתלמד היינו דיש כמה מיני נקודות בשם בן ד' וכמ"ש בתיקוני הזהר ויש בכל מין נקוד רזא דרזין והיה מתלמד הסודות כפי כל ניקוד והוגה את ה' ומכוין הסודות ומדקדק בקריאת השם וניקודו לתעלומות חכמה. והרמב"ם השמיט בהלכות תשובה דין הוגה את ה' שאין לו חלק לעוה"ב והרב כנסת הגדולה א"ח בלשונות הרמב"ם שם פ"ג דתשובה תמה עליו והאריך בתמיהתו וכתב וז"ל ואולי הרמב"ם יחלוק על זה ויסבור דאין הלכה כאבא שאול ובפ"ק דע"ז שהקשו והיכי עביד הכי הכונה לומר דהיאך ר' חנינא בן תרדיון עבר אדברי אבא שאול אף שאינה להלכה לענין אין לו חלק לעה"ב אבל איסורא איכא אלא שאין זה נכון דהי"ל להרמב"ם להשמיענו דאיכא איסורא עכ"ל ונראה דודאי דעת הרמב"ם הוא זה דאין הלכה כאבא שאול לענין שאין לו חלק לעה"ב אבל ודאי איסורא איכא והיינו דפריך ארחב"ת דאיסורא ודאי איכא. והרמב"ם כבר כתב פי"ד מהלכות תפלה דין יו"ד שאין מזכירין את השם ככתבו אלא במקדש בלבד ומשמת שמעון הצדיק פסקו הכהנים מלברך בשם המפורש אפילו במקדש כדי שלא ילמוד אותו אדם שאינו חשוב ושאינו הגון ולא היו חכמים הראשונים מלמדין שם זה לתלמידיהם ובניהם ההגונים אלא פעם א' לשבע שנים כל זה גדולה לשמו הנכבד והנורא עכ"ל ועל זה סמך ולא הוצרך לפרש עוד דאיכא איסורא. ומלשון הרמב"ם הלז תשובה מוצאת לדברי הרב קול הרמ"ז שכתב

דלשון להתלמד לא א"ש לשם בן ד' והרי הרמב"ם שכתב ולא היו חכמים מלמדין וכו' ומקור דבריו מקידושין דף ע"א ושם פירש"י שם בן ד' אותיות קריאתו וכתיבתו ופירושו חכמים מוסרין וכו' אלמא שייך להתלמד בשם בן ד'. ובקיצור פסקי הרא"ש כתב בכלל אין להם הלק הוגה את ה' והרב מעדני מלך בהגהותיו על קפ"ה כתב שסמך על ההיא דפ"ק דע"ז והרמב"ם סבר דפריך דלכ"ע איסורא איכא וכדאמרן:

שחלץ תפילין בפניו. כתב הרב באר שבע תימה רבתא בעיני אמאי לא אשכחן בשום דוכתא לא בגמרא ולא בהרמב"ם פ"ב דמלכים שיאמר דין זה שלא יחלוץ אדם תפילין לפני המלך כשם שכתב הרמב"ם וכל הפוסקים דין זה בהלכות כבוד רבו הלא מה שאסור לתלמיד לחלוץ תפילין לפני רבו לא ידעינן ליה אלא מהא דאמרינן כאן וירם יד במלך שחלץ תפילין בפניו וצ"ע עכ"ל גם הרב שירי כנסת הגדולה בהגהותיו על הרמב"ם פ"ב דמלכים תמה על הרמב"ם והסמ"ג שלא כתבוהו ולא זכר דכבר קדמו הרב ב"ש בתמיהא זו והרב ישרש יעקב מייתי תמיהת הרב ב"ש ולא פריק לה:

אמנם אין כאן תימא לא רבתא ולא זוטרתא דמה שתמה הרב ב"ש דאמאי הגמרא לא השמיענו כזאת לק"מ דכיון דידעינן דכבוד גדול נוהגין במלך ורחמנא אמר שתהא אימתו עליך כל מידי דזלזול קטן אפילו כל שהוא ודאי אסור ואטו כי רוכלא ליתני וליזיל פרטי ופרטי דפרטי הכבוד וכיוצא שצריך לכבד והדברים הפרטיים שאינם כבוד אלא דהשמיעונו הרמת יד ירבעם במלך מאי היא שחלץ וכו' וזה מפי הקבלה. ומעתה הדבר מבואר שלא הוצרך הרמב"ם לכתוב שלא יחלוץ אדם תפיליו לפני המלך דאיסור זה לא הוזכר בש"ס ומאי אמרה דאין צורך להזכיר כל הפרטים ולהכי לא נאמר בש"ס א"כ גם הוא ז"ל לא כתבו מטעם זה. ומאי דכתב בהלכות ת"ת פ"ה דין ו' שלא יחלוץ לפני רבו היינו משום דהכי אתמר בשמושא רבא אמר רבא אסור למחלץ תפילין קמיה (רבה) [רביה] והביאו בטור א"ח סימן ל"ח וידוע דהרמב"ם כותב מדברי הגאונים והוי קצת חידוש ברבו:

גמירי דאין ישיבה בעזרה וכו'. עמ"ש הרב באר שבע ומ"ש עליו הרב החסיד מהר"י אלגאזי זלה"ה בספר ארעא דרבנן אות ג' ממערכת אלף במ"ק:

דף קב.

ואף אחיה השילוני טעה וחתם וכו'. כתב בספר כלי יקר מלכים ב' סימן י"ב דלכך רשב"י היה במערה י"ג שנים לכפר על מה שחתם אחיה השלוני ע"ש באורך:

מה שלמה חדשה אין בה שום דופי וכו' שלא שמעה אזן מעולם. אפשר במה שפירש הרב הגדול מהר"י זאבי זלה"ה במ"ש יראתו חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת דיש להעיר אמאי לא אמר כלישנא דקרא ראשית חכמה יראת ה' וה"נ הול"ל יראה קודמת לחכמה וכו' ופירש דהכא מיירי להוציא לאור חלקו שקבל בסיני ולזה צריך יראת חטא. אבל משכחת לה דיהיו חכמים ולפום חורפא קולטים מהאויר חידושי תורה שחידשו אחרים ואינם ממה שקיבל מסיני וז"ש כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו דייקא המתיחסת אליו כי היא חלקו מסיני ודואג ואחיתופל בחורפתם היו קולטים מהאויר מחידושי אחרים עכ"ד ועל פי זה אפשר דהא דריש שאין בה דופי ושלא שמעתן אזן מעולם תרוייהו איתנהו דדימה תורתו לשמלה חדשה שאין בה דופי וכפ"ז היה תורה לשמה שקדמה לה יראה ועל ידי זה חידשו דברים שלא שמעה אזן מעולם דהיה מנת חלקם מסיני ולא שקלטו הדברים מהאויר ממה שחידשו אחרים וז"ש ושניהם לבדם בשדה ששום א' לא חידש חידושים אלו: [וכפ"ז קשה קושית רבא על רב יוסף פרק היה נוטל דסבר רב יוסף דתורה בין בעדנא דעסיק בה בין בעדנא דלא עסיק אגוני מגנא ואצולי מצלא ואיך לא הגינה על דואג ואחיתופל. והרב המופלא חסידא קדישא כמהר"ח בן עטר זלה"ה תריץ יתיב דאמר לך רב יוסף דהוו דואג ואחיתופל עסקי שלא לשמה. ואפילו לדבריו קשה על רב יוסף מירבעם דנראה דלמד לשמה כמ"ש שלא היה בתורתו דופי ועמ"ש אני בעניי שם פרק היה נוטל:

ולכל הדברות יש להעיר על רבא אמאי לא פריך על רב יוסף מירבעם דלמד לשמה. ואפשר דגם לרב יוסף הא דקאמר דתורה מגנא ומצלא הוא מהחטא עצמו אבל אפשר דיחשוב לחטוא והתורה מצלת אותו שלא יבא לחטוא בפועל. אבל ירבעם דהיה מחשבת ע"ז דהמחשבה כמעשה התורה אינה מגינה דמיד דחשב נלכד דמחשבת ע"ז כמעשה. אי נמי דרב יוסף לא ידרוש כדרשת רב נחמן דשמעתין שתורתיו לא היה בה דופי. ועוד יש לצדד ודוק היטב]:

א"ר חנינא בר פפא יצאתה ב"ק ואמרה מי שהרג הפלשתי וכו'. הקשה הרב באר שבע הלא מאת ה' היתה זאת ששלח אחיה להמליך ירבעם ע"ש ונראה דאם ישראל היה כונתם לקיים דבר ה' אין עליהם תלונותיו אך בוחן לבות הוא ידע שמאסו את בית דוד ולכן המליכו את ירבעם ולא זכרו חסדי דוד הנאמנים. ועוד שאמרו מה לנו חלק בדוד וכו' ראה ביתך דוד וכו' ולא הי"ל לזלזל בדוד ובית ה':

מי בראש א"ל בן ישי בראש וכו'. עיין מ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד פרשת האזינו דף קנ"ח ע"ב בס"ד. ובמ"ש במאמרנו תפסו הקב"ה בבגדו פירש הרב מהרח"ו זצ"ל

דמלבד נר"ן שיש לאדם יש לו עוד לבוש אחד אל נפשו שהוא אמצעי בין הנפש ובין הגוף ובלבוש הזה הרוחני ומעולה תפס הקב"ה כביכול זהו תורף דבריו בקצור:

דף קב:

אתא מנשה איתחזי ליה בחלמיה אמר חברך וכו' מהיכא בעית למשרי המוציא וכו'. עמ"ש בעניותי במאמר זה באורך בספרי הקטן דברים אחדים בדרוש י"ד דרוש לשבת הגדול בס"ד:

אמר ר' יוחנן מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה מפני שכבד את התורה שנתנה בכ"ב אותיות. אע"ג דאמרינן בסמוך דאחאב היה מהנה ת"ח מנכסיו ואמרינן פ"ק דבתרא דבנימין הצדיק בזכות הצדקה הוסיפו לו כ"ב שנה. לא ניחא ליה לומר דבשביל הצדקה שעשה עם ת"ח זכה למלכות כ"ב שנה דנהי דצדקה מכפרת ומוספת חיים אבל לזכות למלכות או להאריך מלכותו סבר דלא סגי בצדקה לולי זכות גדול כי האי שמסר עצמו ונשיו וכל אשר לו לכבוד התורה ומשום שנתנה בכ"ב אותיות זכה למלכות כ"ב שנה כמ"ש בי מלכים ימלוכו:

שקול היה. פירש"י מדמהדרי כולי האי מי יפתה וכו' וראיתי בהרי"ף ח"ב דפוס פרופס שכתב וז"ל רש"י מדמהדרי כולי האי נראה שכיפר לו מחצה בשביל שכבד התורה כדאמרינן לעיל עכ"ל ולפום ריהטא לא הבנתי דבריו דהא פריך הש"ס דהיכי קאמר שקול היה ומשני לפי שהיה מהנה ת"ח מנכסיו ומאי קאמר שכפר לו מחצה בשביל שכבד התורה כמש"ל. ותו מאי אית ליה עם רש"י דקאמר מדמהדרי וכו' אלא דלזה אפשר דט"ס הוא ולא קאי ארש"י אלא על הש"ס דאמר שקול היה ומ"מ אינו מובן דהש"ס מפרק לה שהיה מהנה וכו'. וטעמא דאצטריך להכי משום שבשכר שכבד התורה פרעו לו בעה"ז שמלכותו יהיה כ"ב שנה וזה לא יועיל לכפר מחצה דהזכות פרעו לו בעה"ז ונשאר לו כל העון ולזה תירץ דנתכפר מחצה במה שהיה מהנה ת"ח דאמרו רז"ל דצדקה מכפרת על המזיד ועיקר הצדקה היא עם עמלי תורה ובדוחק יש ליישב דהרי"ף קשיא ליה מאי דאמר אלא אחאב ותרן היה וכו' דממ"ש אלא משמע דעוקר מאי דקאמר עד השתא. ומשו"ה פירש דס"ד היה דשקול לפי שכיבד התורה ואהא מתקיף רב יוסף דלא אפשר שיספיק זה להיותו שקול וכדאמרן וע"ז קאמר אלא ועוקר הס"ד ומסיק אלא אחאב ותרן וכו' והוא דוחק אם מצד הש"ס ואי מצד שאם זה כונת הרב הי"ל לפרש וגם הלשון שכתב אינו מורה דהוא ס"ד:

מאי צא אמר רבינא צא ממחיצתי וכו'. יש להרגיש דהא קאמר ליה ועשה כן והשתא הוא מצווה לעשות ואמאי נענש וי"ל דהוא קאמר אצא והייתי רוח שקר ובאמירתו אצא על דעת כן אמרו ונתחייב לצאת דהתם אינו מועיל תשובה וחרטה בעה"ב ולזה אחר שאמר תפתה וגם תוכל אמר צא ממחיצתי שכבר נתחייבת ועשה כן דבדרך שאדם רוצה לילך וכו' ולגרמיה הוא דעבד:

דף קג.

ואר"ח אריב"א מ"ד לא תאונה אליך רעה וכו'. אפשר דק"ל דבאומרו לא תאונה אליך רעה שם נכלל הכל דבברכה יש לנו לומר דאליך כולל בין לגופו בין לממונו ע"ד שאמרו דבברכה לא דייקינן ימים אין שנים לא. ומשו"ה דריש לא תאונה אליך רעה דלא ישלוט בך יצה"ר וכיון דאינו שולט ממילא שלא יהיה לו שום נזק. אך עדיין אפשר דבבואו מדרכו והיא ספק הוא דבר חמור שהיצה"ר מראה התר וגם דלא שלט יצה"ר לעבור איסור ודאי מ"מ כיון שהוא ספק ובא מן הדרך יש מקום למצוא טענה ולהחטיאו:

והנה רש"י פירש הכא כשהוא ספק מודאי דהוא מצר ויצרו תוקפו וכו' וק"ק דבמציעא דף ק"ז אמרו ברוך אתה בבאך שלא תמצא אשתך ספק נדה בביאתך מן הדרך ופירש"י וכ"ש ודאי. ונראה דהתם דהוא מברכו ברוך אתה בבאך מסתברא דלא ימצא אשתו לא ספק וכ"ש ודאי דזוהי ברכה שלא יהיה שום מניעה. אבל הכא דהוא הבטחה שלא ישלוט בו יצה"ר מוכרח דאתא להוסיף כשהוא ספק ומוכרח דחמיר מודאי ולכן הוסיף להבטיח שלא ימצא אשתו ספק נדה דאי ודאי כבר נכלל בהבטחה שהבטיחו שלא ישלוט בו יצה"ר. וכל תורפיה דהאי קרא שינצל מחטא. משא"כ התם דקרא אתא לברכה ופשוט:

ומיהו דעת ר"ת והרא"ש דגם בההיא הברכה אחת היא להנצל מספק דודאי יפרוש מעצמו כמ"ש בשיטה מקובצת (שה) [שם] ועמ"ש הרב המפולפל מהר"ר אד"א זלה"ה בספר מגן גבורים הנדפס עתה שם במציעא:

דף קג:

מי שכתוב כנס כנד מי הים תעשה לו המסכה צרה. יש מי שפירש במ"ש בירושלמי דאסכנדרוס נתן כדור ביד ע"ז לומר שהוא מושל ביבשה ופריך ויתן בידו קערת מים שהוא מושל בים ומשני הכל מודים שהקב"ה לבדו מושל בים נמצא שמהים אנו יודעים שהע"ז היא הבל דהא מודו בים וא"כ סברא אלימתא היא דמושל בים מושל גם ביבשה

וז"ש מי שכתוב כנס כנד מי הים והכל מודים שהוא מושל בים ואין זולתו תעשה לו המסכה צרה הלא מהים נשמע ליבשה:

א"ר יוחנן משום ר' יוסי בן קסמא גדולה לגימא וכו'. הרב באר שבע הקשה מכאן על הסמ"ג שכתב לאוין קי"ד משם הר' יוסף מקרטרש דאשר לא קדמו קאי אעמון לבד. וכן הקשה ממ"ש פרק הערל ע"ש ולא זכר דרש"ל בביאוריו לסמ"ג שם תריץ יתיב להההיא דהערל ע"ש וכדבריו כתב בספר מנחת יהודה הנדפס עתה מחדש פרשת דברים ע"ש והטיב אשר דיבר רבינו מהר"י רוזאניס בספר פרשת דרכים דלא קשיתיה אלא משמעתין ודלא כספר ריח שדה שהשיגו אמאי לא הקשה עליו מפרק הערל ע"ש בדרושים סוף ויגש דף י"ט: [ועמ"ש בעניותי לפנים שם ביבמות בס"ד ע"ש]:

דף קד.

אבא לא מזכי ברא. והא דהתפלל דהע"ה על אבשלום והצילו תירצו התוס' פ"ק דסוטה דף יו"ד דע"י תפלה שאני וכי אמרו אבא לא מזכי ברא היינו דתיהני ליה זכותיה בלא תפלה. והא דאמרו פ"ק דמגילה דף ו' דאמר יצחק לפני הקב"ה רבש"ע יוחן עשו. תברא בצדה דהקב"ה השיבו רשע ואז יצחק לא התפלל דאף שהוא רשע יוחן אלא השיב בל למד צדק אין אדם יכול ללמד עליו זכות בדרך שאלה והורה בזה שאם יש לו זכות דוקא ינצל ומסיק דיצחק אמר בל יראה גאות ה'. ועוד תירצו התוס' שם תירוצים אחרים:

דף קד:

יצאת בת קול ואמרה המעמך ישלמנה וכו'. אפשר לפרש במ"ש בזהר דשלמה זכה שתקן מלכות ובימיו היתה סיהרא באשלמותא וישראל נמשלו לירח וכך היה מונה שלשים צדיקים מיום ברוא אלהים אדם עד צדקיהו ודוד המלך היה ארבעה עשר ושלמה ט"ו ובימיו קיימא סיהרא באשלמותא לבנה במילואה. ואפשר לרמוז כי כן דוד גימטריא י"ד שם רמז כי הוא הצדיק י"ד. ושלמה רמוז בשמו קרי ביה שלימה דבימיו לבנה במילואה. ואפשר שזהו כונת המדרש רות ותהי משכורתך שלמה שלמה שעתיד שלמה לצאת ממנה הכונה שהתפלל כי ממנה יצא מי שבזמנו תהיה הלבנה שלימה והוא שלמה שזכה שתהיה מ' שלימה פב"פ. וזהו כונת הבת קול לסנהדרין אשר חשבו למנות שלמה המעמך ישלמנה כלומר האם זכית שבעבורך ומסיבתך ישלמנה למלכות כמו שזכה שלמה דהוא לבדו זכה דבזמנו היתה סיהרא באשלמותא. וזה לבד יספיק

שלא למנותו ח"ו. מאחר שאתם לא זכיתם לזה ולא אבותכם. ואפשר לרמוז כי שלמה גימטריא שעה רמז דשעתא קיימא ליה לתקן השכינה הנקראת שעה:

דף קה.

בלעם בלא עם וכו'. כתב הרב עיון יעקב אפשר דדריש הני דרשות מדבסוף פרשת וישלח כתיב בלע בן בעור ונראה שהכל אחד עכ"ל ומשמע מדבריו דסברא דנפשיה קאמר דבלע בן בעור דפרשת וישלח הוא ניהו בלעם. ויש להרגיש דבלע מלך באדום ומת במלכותו והוא והמלכים שאחריו מלכו קודם אלופי עשו. ואלו בלעם מקרא כתוב דהוא מפתור ארם נהרים ונהרג. ופשוט מרז"ל דהיה מיועצי פרעה. אמנם ראיתי להרא"ם פרשת בלק ד"ה ארץ בני עמו שכתב משם הראב"ע דבדרש בלע הוא בלעם וטען כי זה ארמי וזה אדומי. ומה שהקשה הרא"ם שם על הראב"ע במה שפירש ארץ בני עמו והם ארמיים וכו' שנראה שהוא מפרש ארץ בני עמו של בלעם ומה בא הכתוב לומר דסתם כל אדם אנשי ארצו הם מבני עמו ועוד מי גילה זה לו עד שטען מזה על דרש רז"ל בלעם הוא בלע עכ"ד. ק"ק דלא זכר שהרמב"ן בפירושו פירש בהדיא ארץ בני עמו של בלעם והטעם להזכיר כן מפני שהיה קוסם מן הארץ שכלה קסמים כענין שכתוב כי מלאו מקדם ועוננים כפלשתים עכ"ל ומה שהקשה עוד מי גילה לו וכו' לק"מ דאקרא דפרשת תצא סמיך דכתיב בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים:

דף קה:

השתא דעת בהמתו וכו'. עמ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד פרשת בלק דף קכ"ה ע"ד בס"ד:

וכתיב ותהי לו סוכנת. בספר אמרי נועם פרשת בלק פירש שפיר ודלא (מס') [כספר] פענח רזא פרשת חיי שרה וכבר בעניותי כתבתי בספרי הקטן פני דוד שם פרשת חיי שרה על דבריו ישתקע הדבר ולא יאמר ושם הבאתי דברי ספר אמרי נועם ופירשתי דבריו בס"ד. ועתה ראיתי בספר רגל ישרה דפירש דכתיב ההסכן בשני ההי"ן בתמיה וכי היתה לו סוכנת כדוד אלא לתשמיש ע"ש ונראה דלא זכר מש"ל דף כ"ו ע"ב הסוכן הלז וכתיב ותהי לו סוכנת ע"ש:

והיינו דקאמר להו נביא לישראל עמי זכר נא מה יעץ וכו'. הרב מהר"י פינטו פ"ק דברכות סימן כ"ח דרש"ה ארי כמין חומר במשז"ל בילקוט כי מראש צורים א"ל בלק ראה מה עתידים לעשות בשטים א"ל אתה צופה בשטים ואני צופה ורואה מה שעתידים

לעשות בצורים עשה לך חרבות צורים והוא מכפר עליהם על כמה עבירות וזהו בעצם מאמר הנביא מה יעץ בלק ומה ענה אותו בלעם מן השטים עד הגלגל דבלק אמר שיראה שטים ובלעם הוא ענ"ה דמעיקרא רואה מה שיעשו בגלגל שימולו בצורים וכי תימא שבלעם היה שונא גמור לז"א למען דעת צדקות ה' שלא נתכעס וכיון שלא מצא לקללם חזר לבקש להם זכות זהו תורף דבריו בקצר אמיץ ע"ש שהאריך הרחיב בביאור המאמרים רח"ב רח"ב:

ואפשר לפרש במאמר הילקוט הנזכר בהקדמה שביאר הרב פרשת דרכים יסודתו מהררי קדשו מדרשי רז"ל דמדת רחמיו שלענין הרעה אינו משגיח במה שעתיד לחטוא האדם וכמ"ש ע"פ כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם:

וכל קבל דנא אם עתיד לעשות טובה מדתו יתברך לרחם עליו בעבור הטובה שעתיד לעשות והקשו מבן סורר ומורה שנדון על שם סופו. ותירץ הרב הקדוש מהר"א גאלנטי בספר קול בוכים דשאני בן סו"מ שבא מיפ"ת וכיון שהוא בא מביאה שלא כהוגן לכך נדון עש"ס ע"ש. והשתא ז"ש בלעם אתה רואה מה עתידים לעשות בשטים שלא כמדת הקב"ה לדון באשר הוא שם ולא להשגיח במה שעתידים לחטוא. ואני רואה מה שעתידים לעשות בצורים כי כן דרכו יתברך לראות הטובה שעתידין לעשות. והיינו דקאמר נביא בדבר ה'. עמי כלומר זרעא מעליא בני עליה דלהיותכם זרע קדש זכור מה יעץ בלק שהיה רוצה לדונכם עש"ם ובלעם השיבו דאדרבא לטובה רואה ה' מה שעתידים לעשות וזהו בשביל שאתם עמי זרע קדש לאפוקי בן סו"מ שנדון עש"ס. וזהו למען צדקות ה' שזה מרחמיו יתברך וגם שלא נתכעס ועי"ז בלעם על כרחו היה מליץ טוב ואפשר לרמוז דר"ת ושוב מול את בני ישראל שנית ר"ת גימטריא שטים שהוא במספר שטן דע"י המילה יתוקן מה שפגמו ביסוד בשטים והגבירו שט"ן:

א"ר יוחנן מברכתו של אותו רשע וכו'. עמ"ש בעניותי בנדרים דף פ"א ע"א בס"ד:

דף קו.

דארחב"א אמר ר' סימאי ג' היו באותה עצה אלו הן בלעם וכו'. הכי אמרו בסוטה דף י"א וכתב עלה מהר"ימט בדרשותיו ריש פרשת שמות וצל"ע דאמרינן בחלק ל"ג שנים הוה בלעם חגירא וכו' ע"ש ושמעתי משיג על הרב דלא זכר מ"ש רש"י כאן בדף זה ע"ב אההיא דבר ל"ג דר"ח ליה ליה דר' סימאי דאמר ג' היו באותה עצה וכו'. ותו יש להרגיש על הרב דמקשי ורמי מאי דאמרו בסוטה עם מ"ש בפרקין ולא היה צריך להרחיק עדיו

כי שני המאמרים הם בדף זה. ואחר זמן רב ראיתי שהרב ישרש יעקב בסוטה השיג על מהר"ימט מלשון רש"י ע"ש דף קל"א:

ועדיין לא נאסר יין של גוים. מכאן הביא ראיה הרמב"ם ז"ל בספר המצות לאוין קצ"ב דיין נסך אסור מן התורה והרמב"ן השיג עליו באורך. והרב באר שבע יישב דגם הרמב"ם סבר דעל סתם יינן הדברים אמורים אלא דמייתי ראיה דאלמלא יין נסך אסור דאוריתא לא היו אוסרים סתם יינן כיין נסך ממש עכ"ד והרואה דברי הרמב"ם שם בעיניו יראה דמפרשה ביין נסך ממש. ותו אם כונת ראיתו כדפירש הרב ב"ש מאי שיאטיה להזכיר סוגיין והרי ראיה זו היא בכללות מסתם יינן שהחמירו בו כיי"נ. וכבר במגילת אסתר שם ובספר דברי אמת בקונטרס דף צ"א הליצו בעד הרמב"ם. ומיהו גם הרמב"ן מודה שהוא מן התורה וכ"כ בחינוך סימן קי"ב ובספר דינא דחיי לאוין קמ"ח:

דף קו:

אמר רב שקיימו בו ד' מיתות וכו'. פירש"י תלאוהו והציתו אש תחת הצליבה וחתכו ראשו ונפל לתוך האש וכו' והקשה מהרש"א דהסקילה והשריפה היו לאחר מותו גם אין זה דין שריפה אלא בפתילה של אבר וכו' ולכן פירש שהיו מקיימים סקילה שריפה חנק ומניחין בו חיות וכו' ע"ש וכדברי רש"י אמרו בב"ר פרשה ס"ה על יקים איש צרורות שקיים בו ד' מיתות ב"ד הביא קורה נעצה בארץ וקשר נימא וערך עצים והקיפן גדר ומדורה לפניה ונעץ החרב באמצע והצית האור וכו' ונתלה בקורה ונחנק קדמתו אש נפסקה נימא נפל לאש קדמתו חרב ונפל עליו גדר ונשרף. ויש קצת שינוי בין זו למ"ש רש"י. אמנם נתחוורו דברי רש"י שזה קרו ליה רז"ל שנתקיים בו ד' מיתות:

דף קז.

מיד וישלח וכו' והיא מתקדשת מטומאתה. פרש"י אותה שעה פסק טומאתה ולא בא עליה כשהיא נדה עכ"ל יש מי שדקדק דרש"י האריך בשפת יתר. ואפשר דק"ל לרש"י דהאי והיא מתקדשת הול"ל ברישא קודם ויקחה ותבא אליו וישכב עמה. לכן פירש כי בבואה אליו באותה שעה פסק טומאתה והוא הטבילה כדחזי ולא בא עליה כשהיתה נדה ומשו"ה איחרו הכתוב להשמיענו דדהע"ה השתדל בטהרתה שלא לבא עליה נדה:

אמר דוד לפני הקב"ה גליא וידיעה קמך דאי בעאי למכפייה וכו'. על דרך זה הנה נדרש מהסבא קדישא בזהר משפטים דף ק"ז:

ראויה היתה ב"ש וכו'. עמ"ש הרב ב"ש ועמ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד דף ע"ט עמוד ד' בס"ד:

ולא עוד אלא בשעה שעוסקים בד' מיתות ב"ד וכו'. כן היא גירסת רש"י. ולעיל בפרק הזהב (בבא מציעא דף נ"ט) הגירסא בש"ס בשעה שעוסקין בגגעים ואהלות והתוס' שם הביאו שתי הגירסאות ועמ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד דף ע"ח ע"ב בס"ד ועמ"ש הרב תורת חיים:

מ"ט נסבת יפה תואר וכו'. עמ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד דף ק"ן ע"ב בס"ד:

כבר עתיד שלמה בנך לומר בחכמתו וכו'. הקשה הרב ב"ש אמאי הכא ופרק משוח מלחמה קאמר בחכמתו והלא במשלי אליבא דכ"ע נאמר ברוח הקדש ובמסכת ידים לא נחלקו אלא על קהלת אבל משלי לא דלכ"ע מטמא את הידים והניחו בצ"ע הכא ובמשוח מלחמה ע"ש. ונראה דרז"ל דאמרו בחכמתו אין כונתם למעוטי שלא היה ברוח הקדש אע"ג דהמפרשים במסכת ידים למ"ד קהלת אינו מטמא כתבו דסבר דקהלת אינו ברוה"ק אלא מחכמתו. לשון המפרשים לחוד ולשון רז"ל לחוד. דרז"ל לשבח שלמה נתכונו שמסר עצמו על החכמה והתענה מ' תעניות כמשז"ל על מ"ם דמשלי וכשה' נראה אליו לא שאל אלא חכמה וכתיב וה' נתן חכמה לשלמה ולהכי נקטו שלמה בחכמתו נוסף על רוה"ק. ועל דרך האמת ניחא טובא גבי שלמה דאמרו בזהר וה' נתן חכמה לשלמה חכמה זעירא ועיין מאורות נתן ולהכי דקדקו לומר חכמתו כלומר חכמה שזכה הוא חכמה זעירא וממילא דודאי היה ברוה"ק:

דף קז:

והני ששה חדשים לא קחשיב ש"מ נצטרע. הקשה הרב ישרש יעקב דבפ"ב דיומא מוכח דהאי דנצטרע היה על ב"ש וענין ב"ש בירושלם בסוף והצרעת בחברון וצ"ע. ולא היה צריך הרב להרחיק עדיו דבסוגיין נמי בסמוך מוכח דנצטרע על ב"ש דא"ל ה' קבל יסורין וקביל עליה ומייתי הא דששה חדשים נצטרע ומייתי מקרא דתחטאני באזוב וכו' דכתיב במזמור בבא אליו נתן כאשר בא אל בת שבע. ולעיקר הקושיא נראה דהני ששה חדשים שמלך בחברון שדינן להו במלכות ירושלם במקום הו' חדשים דנצטרע בירושלם על ב"ש וחסרו מל"ג דירושלם ולכבוד ירושלם ולהשלים המנין שדינן ו' חדשים דחברון היתרים על ז' שנים ומלינן ל"ג שנים בירושלים והאמת הוא דבחברון מלך ז' שנים וששה חדשים ובירושלים ל"ב וחצי דהששה חדשים נצטרע בירושלם על ב"ש. אלא דלהעלים ולכבוד ומנין שלם כתיב בחברון ז' שנים ובירושלם ל"ג. וכן הוא בילקוט דששה. חדשים

היו חסרים בירושלם מל"ג שנים וחלקו כבוד לירושלם למנותם שלמים ע"ש ובירושלמי פ"ק דר"ח ובתוס' ישנים בקמא:

ואחר זמן ראיתי להרב הגדול מהר"י רוזאניס בפרשת דרכים דף כ"ד שהאריך הרבה בשקלא וטריא ולפום ריהטא נראה דבמ"ש יתורצו דברי רש"י ותוספות שנתקשה בהם הרב ז"ל ויש לפרש דבריהם על הדרך שכתבתי ודוק היטב:

א"ל בחייך איני מודיע וכו'. כל המאמר אנכי אדרוש בעניותי בספרי הקטן דברים אחדים דרוש י"ג בס"ד:

עד אלישע לא הוה איניש דחליש ומתפח וכו'. לפי זה הא דכתיב באסא ובחוליו לא דרש את ה' כי ברופאים צ"ל דהיה חולי של מכה דאי אמרת חולי ממש מאי איכא לדרוש כיון דכל חולה מת. ולפי הא דאמרינן בשמעתין ניחא מאי דאמרו פ"ק דברכות שעשה הקב"ה פשר דבר בין ישעיה לחזקיה וחלה חזקיה וא"ל לישעיה לך ובקר את החולה דעיקר בקור חולים להתפלל שיעמוד וגם דרך טבע לעזרו בגופו וממונו על זה משום דכבר מאלישע היו מתרפאים מחוליים. אמנם בב"ר פרשה ס"ה אמרו דחזקיה חידש עמידת חולי דעד חזקיה לא נתרפא אדם מחוליו. ולפ"ז מצות בקור חולים היה גם באותו זמן ובחולי שאינם מתרפאים לישב דעתו ולהחזירו בתשובה וכיוצא וזה פשוט דהא ישעיה כשהלך לבקר לחזקיה היה לומר לו שהוא מת. וק"ק על מהר"י פינטו שם פ"ק דברכות גבי גנז ספר רפואות דכתב בפשיטות דעד חזקיה לא נתרפא אדם מחולי ודעת תלמודין אינו כן כמ"ש בשמעתין ופ"ז דמציעא דמאלישע נתחדש זה. ולפי דעת ב"ר ניחא טובא מאי דשדר מראדך בלאדן ספרים ומנחה לחזקיה כשנתרפא מלבד דנתארך היום כמש"ל דף צ"ו דהיה תמיהא רבה עוד בה דחלה ונתרפא אשר לא היתה כזאת. והרב ב"ש הביא מפרקי ר' אליעזר דעד חזקיה ונדחק להשוות עם שמעתין ולא זכר הב"ר שהבאתי:

דף קח.

מלמד שהרביעו וכו'. הרב ב"ש דקדק דמשמע דמעצמן לא נזקקו לשאינם מינן ובב"ר אמרו דמעצמן עשו וקרא הכי מוכח כי השחית כל בשר וכו' ע"ש ונראה דבתחילה הרביעו ואח"ך מעצמן וכן מוכח גם מהכא דמעצמן נמי מדאמר כלן חזרו חוץ מתושלמי ועיין בפירש"י:

ולא דגים שבים. עמ"ש בעניותי בזבחים דף קי"ג בס"ד:

דף קח:

א"ל יהא רעוא דלא תמות שנאמר ואומר עם קני וכו'. עמ"ש בריש קונטריס חדיא דארמותא בס"ד:

והוה שדינן עפרא הוו חרבי וכו'. אע"ג דבב"ר פרשה מ"ג ובשוחר טוב מ"ז ק"י נראה דפליגי ר' יהודה ור' נחמיה בזה כבר מהרימ"ט בדרשותיו פירש דר' נחמיא מוסיף ולכ"ע אברהם שדי עפרא והוו חרבי וכו':

דף קט.

א"כ ליבנו אחד בטורא וכו'. הלשון אינו מדוקדק והרב עיון יעקב נתקשה בזה ומישב ע"ש והנכון דה"ג א"כ ליבנו אחד טורא וכן ראיתי נסחא כן. והרב ב"ש מחק תיבת אלא וה"ג א"כ ליבנו אחד טורא אמר ר' ירמיה בר אלעזר נחלקו לג' כתות וכו' ונכון אבל מה שנסתייע מתנחומא עש"ב אינו מוכרח דמ"ש בתנחומא ונכה אותם בקרדומות יש לדחות דאין פירושו כדי שיזובו מימיו אלא לעשות מלחמה ודוק:

אמר רב יוסף בבל ובורסיף וכו'. עיין בב"ר פרשה ל"ו סימן י"ז ומ"ש הרב יפה תואר שם ע"ש:

דף קט:

ריב"ב אומר הרי הן כאבידה המתבקשת שנאמר תעיתי וכו'. הרב באר שבע מייתי דבבמדבר רבה פרשת קרח יליף ריב"ב ג"ש ולא כמו שפירש"י ע"ש. ושמעתי משם הרב הגדול מהר"ר אברהם רוזאניס הזקן זלה"ה שפירש מ"ש במדרש אמרו בני קרח מי שיעלה את השערים יעלה את אבא והביאוהו התוספות פ"ק דקדושין דף ל"א ע"ב דיש להסתפק ויאבדו מתוך הקהל מה פירושו אי כר"ע אי כריב"ב וכן בשילהי מכות אמרו הכי על ואבדתם בגוים. והנה כתיב טבעו בארץ שעריה איבד ושבר בריחיה והשערים יחזרו כי אבד ושבר היינו כאבידה המתבקשת וא"כ גם ויאבדו מתוך הקהל נפרש כריב"ב דהוי כאבידה המתבקשת וז"ש מי שיעלה את השערים אף דכתיב לשון אבידה דאינו אבידה גמורה הוא יעלה את אבא דגם ויאבדו מתוך הקהל אינו אבידה גמורה אלא כאבידה המתבקשת עכ"ד ואחר זמן רב ראיתי להרב ישרש יעקב בפ"ק דקדושין שכתב כן מפי השמועה:

דף קי.

אמר רב כל המחזיק במחלקת עובר בלאו וכו'. ראיתי בספר רגל ישרה שכתב וז"ל תמוה דלא מנו בעלי מניני מצות לאו זה עכ"ל ב"ש ולעד"ן עפמ"ש מרן בב"ש בעצמו פ"ק דתמיד דכ"פ אמרו חז"ל עובר בלאו ואפ"ה אינה רק אסמכתא והאריך שם עכ"ל ומוכח מדבריו שהרב באר שבע תמה על מוני המצות וסלקא ליה בתימה ולכן הוא מישב ע"פ דברי הרב עצמו פ"ק דתמיד שכמה זימני אמור רבנן עובר על לאו והוא אסמכתא וא"כ ה"ה הכא נמי. ותימה עליו כי זה לשון הרב באר שבע עצמו כאן כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו וכו' כל מניני המצות לא מנו לאו זה במנין הלאוין כי ס"ל שאסמכתא בעלמא הוא עכ"ל הרב באר שבע. הרי דהרב באר שבע עצמו לא תמה ולא יישב רק בפשיטות קאמר דכל מוני המצות לא מנאוהו דס"ל דהוא אסמכתא ומאי קאמר. ותו דמאומרו על פי מ"ש בב"ש עצמו משמע דמדברי הרב ב"ש שם פ"ק דתמיד נתישב לו זה. והרי הרב ב"ש שם פ"ק דתמיד בשילהי פרקין בסוף דבריו כתב וכן הא דאמרינן פרק חלק כל המחזיק במחלקת וכו' נמי אסמכתא בעלמא ע"ש ונמצא דשם נמי אתיא זכירה להא דידן והרב ב"ש עצמו דיבר מזה דשמעתין:

ועל הרב ב"ש ק"ק דלא זכר שכ"כ הרמב"ם בי"ד שרשיו שהשריש למנין המצות בשרש השמיני כתב בהדיא דהא דאמרינן הכא כל המחזיק עובר וכו' הוא אסמכתא. ותו שכתב דכל מוני המצות לא מנו לאו זה והרי הרמב"ן כתב שם בשרש הח' דלא יהיה כקרח ימנה שלא לחלוק על הכהונה דזה דהוסיפו על כל מחלקת הוא אסמכתא דקרא לא אתא אלא שלא לחלוק על הכהונה והם סמכו לו שאר מחלוקות ע"ש. וכן כשהרמב"ן בא חשבון מנין המצות לפי דעתו בסוף הספר ד"ה ויש לי ענין מצוה מסתפק הכניס בכלל הלאוין לא יהיה כקרח ואיך הרב ב"ש כתב דכל מוני המצות לא מנו לאו זה והרי הרמב"ן מנה לאו זה ואף שמנאו למחלק' הכהונה לבד לא הול"ל לא מנו לאו זה:

ועוד הוסיף הרמב"ם בספר המצות לאוין מ"ה לומר דמ"ש כל המחזיק במחלקת עובר בלאו הוא על צד הדרש אמנם גופיה דקרא הוא להפחיד וכו' ע"ש:

א"ר אבהו כל המהרהר אחרי רבו וכו'.7 עמ"ש בספר הקטן ברכי יוסף י"ד ריש סימן רמ"ב בס"ד:

אמר רבא מאי דכתיב שמש ירח עמד זבולה וכו'. במאמר זה יש לדקדק כמה דקדוקים וראיתי לכתוב אשר מצאתי בספר טל אורות כ"י להרב החסיד סוב"ר הרזי"ם מהר"ם פאפיראש כ"ץ זלה"ה פרשת קרח וזה תורף דבריו רבא הוקשה לו בכתוב דהול"ל שמש וירח עמדו. ותו מאי בעו בזבול ולישב זה דרש דרשה זו כי ארז"ל בזהר חדש כי שמש

מזל יעקב וירח מזל עשו והקב"ה נתן את של זה בזה ירח ליעקב בעה"ז ושמש לעשו בעה"ז גם אמרו בחולין דשני מאורות היו שוים ואח"ך נתמעט הירח. ואמרו בחגיגה כי רקיע זבול בו מיכאל עומד ומקריב נשמות הצדיקים גם כתב האר"י זצ"ל בפסוק כי ה' נרא"ה אליכ"ם אותיות אהרן מיכאל כי כשהתחיל לשמש אהרן בכהונה התחיל מיכאל לשמש ברקיע ובזה נבא אל הביאור כי הוצרכו שמש וירח שניהם כאחד לבא והא בלא הא לא סגי דאמרי תרווייהו אם אתה עושה דין לבן עמרם כלומר אהרן ן' עמרם וכו' כי לכל אחד בפ"ע יש לדחותו. כי אם בא שמש לבדו ישיב לו מאי דעתך דאחרי שפסקתי גדולה לאהרן אין להורידו אין זה כי אם רצונך שינצח אהרן לכבודך שגם לך פסקתי לך גדולה שיהא יעקב בחלקך ואח"כ ניטל ממך ואתה רוצה ג"כ לזכות בחלקך ופתח פתוח מצאת לעשות סמוכים לטענתך והערם תערים להציע שאו"ל דבר זה שהוא דוגמת ענינך כדי שממילא תזכה גם אתה. וכן אם תבא הירח יאמר לה לכבוד עצמך את דורשת שפסקתי לך גדולה והיית מאירה כשמש ותקטן זאת והמכוון לזכות בדינך. לכן באו שניהם ואמרו אם אתה עושה דין וכו' לומר הביטה וראה כי אין כונתנו אלא לכבודך ולא לכבודנו שהרי טענותנו בענינים הנוגעים לנו סותרים זה את זה שאם תגדל הירח תפסיד השמש את כבודו ואת גודלו ואם יותן עשו לירח תפסיד הירח כבודה שיעקב עד עתה הוא מנת חלקה והואיל שבאנו כא' יצאנו מחשדא ועוד שכל גדולתנו בהיותנו מאירים ואנו אומרים שלא נצא. ועלו בזבול ששם מיכאל ורמזו שאם ינצח קרח ולא יהיה אהרן כהן גם מיכאל יהיה מנוצח. ויאמר ה' לכבודי לא מחיתם דעד עתה יש לכם תשובה שלא מחיתם בעע"ז דאטו יאבד עולמו מפני השוטים אבל עתה שמחיתם לכבוד אהרן ובאתם בזבול לכבוד מיכאל ואמרתם לא נצא. הי"ל למחות לכבוד שמים כיון דאין אתם חוששים לטענת יאבד עולמו מפני השוטים שהרי אתם אומרים לא נצא. וזרק בהם חיצים. וכל יום אינם יוצאים מפני עובדיהם וזורק בהם חיצים שלא יאבד עולמו מפני השוטים. זה תורף דבריו ז"ל:

דף קי:

רא"א הן באין לעה"ב שנאמר אספו לי חסידי וכו'. לא פורש בש"ס ר' אליעזר מאי דריש בפסוק ושם ימותו דדרשיה ר' עקיבא ושם ימותו לעה"ב. ובספר לב אריה פרשת בראשית כתב דר"א סבר ושם ימותו שלא יבואו בגלגול ע"ש ולפ"ז אפשר דזה חכמת רבי אליעזר להביא פסוק אספו לי חסידי וממילא הנה נדרש ושם ימותו דקרא אספו לי משמע אספו

לי בג"ע וא"כ אינם באים בגלגול וממילא תשובה מוצאת דמ"ש ושם ימותו ר"ל שיהיו נוחים בג"ע ולא יתגלגלו. ובספרי הקטן ראש דוד תמצא ישובים מרווחים בס"ד:

ת"ר עשרת השבטים וכו'. עיין בחידושי הריטב"א לפרק חלק הנדפס ואני ראיתיו כ"י ומיוחס לרבינו דוד בונפיר תלמיד הרמב"ן ז"ל ונ"ל שהאמת כן ועמ"ש הר"ן בחידושיו:

דף קיא.

אר"ל למי שמשייר אפילו חק אחד. פירוש כי גיהנם גימטריא חק ואפילו מי שמשייר חק נופל גיהנם שהוא גימטריא חק ור' יוחנן אמר לא ניחא למרייהו וכו' אלא הכי קאמר לבלי חק למי שלא עשה אפילו ח"ק נופל גהינם גימטריא חק לפי שלא עשה חק לינצל ממנו ועמ"ש בקונטריס חדרי בטן פרשת ראה בס"ד:

מה ביאתן לארץ שנים מס' רבוא. אע"ג דעיילי טובא ממי שהיו יותר מבן ס' בשעת הגזרה כדאמרינן בבתרא דף קכ"א. מ"מ נקוט מיהא דמס"ר לא נכנסו אלא יהושע וכלב והוא פשוט והוזקקתי לזה לפי ששמעתי מי שנתקשה בזה וריח דקדוק לא עדת ביה:

דף קיא:

ור"ל אמר אין חולקין עיר אחת לב' שבטים איתיביה ר"י לר"ל וכו'. כתב הרב באר שבע וז"ל ה"ה דהוה מצי לאותוביה מדתניא בספרי פרשת שופטים מנין שממנין שופטים בכל עיר ועיר וכו' לכל שבט ושבט וכו' ובהכרח צא"ל הא דקאמר שופטים לכל שבט היינו אם יש עיר אחת משני שבטים עושין שתי סנהדראות אלא דאלימא ליה לאותוביה ממתניתין עכ"ל ואיברא דכן כתבו התוס' לעיל דף ט"ז ע"ב דפירוש דממנין בכל שבט היינו אם יש ב' שבטים בעיר אחת. אמנם לא זכר הרב דברי הרמב"ן בפירושו פרשת שופטים דפירש תחילה כדברי התוספות ואחר כך פירש פירוש אחר דבית דין השבט הוא לשבט במו סנהדרי גדולה לכל ישראל ע"ש באורך וא"כ ליכא לאותוביה לר"ל מינה. וראיתי להרב מופת הדור מהר"ח אלפאנדארי זלה"ה בספר דרך הקדש דף ח' ע"ד שהקשה אמאי לא פשיט מהא דתניא פ"ק דיומא מה היה בחלקו של יהודה הר הבית וכו' ומה היה חלקו של בנימין וכו' אלמא עיר אחת בחלקה לב' שבטים והוא ז"ל נדחק מאד בזה. ולק"מ דהא אמרו בש"ס דהא אתיא כמ"ד ירושלים נתחלקה לשבטים ופלוגתא דתנאי היא וא"כ מה יוכיח הוכח מאחר דגם זה דשנו חכמים מה היה בחלקו של יהודה וכו' מ"ד דלא נתחלקה ירושלם לשבטים פליג עלה ואמר לך ר"ל אנא דאמרי כמ"ד לא נתחלקה. ועוד ראיתי בתוס' ישנים שם ביומא דף י"ב שכתבו וז"ל וא"ת תקשי

מהכא למ"ד דאין חולקין עיר לב' שבטים וכו' י"ל דע"פ הדיבר היה כן דגמירי דסנהדרין בחלקו של יהודה ושכינה בחלקו של בנימין והיה להם להיות סמוכים זה לזה עכ"ל:

אחרי כן חזו"ן נראה אלי הוא ספר חזון נחום סדר טהרות וראיתי שהאריך בזה בדף כ"ב ובכלל דבריו דברינו ע"ש באורך אלא דלא זכר דברי הרב באר שבע ותוספות ישנים. ואין להאריך ושוב ראיתי מ"ש עוד הרב מהר"ח אלפאנדארי זלה"ה בהגהתו בספר בני חיי בסוף חידושיו לסנהדרין ע"ש:

הוספה לדף נ"ט ע"ב (גמרא צ"ג:) ד"ה מאי שם עולם. מתוך קונטרס מלא האומ"ר הנדפס בסוף ספר שו"ת חיים שאל למרן המחבר זצ"ל דפוס ליוורנו. סנהדרין פרק חלק מאי שם עולם וכו' זה ספר דניאל וכו' ראיתי בספר חזיונות למהרח"ו ז"ל כתב יד שכתב דהגיד לו רבינו האר"י ז"ל בחלום דבן הראשון מבת שבע שמת הוא היה נחמיה התרשתא אדם גדול ולפי שמת בתחילה קודם מילה ולא זכה לשם גם אח"כ לא נקרא הספר על שמו אלא נטפל לספר עזרא זהת"ד ז"ל. ומה נעים לפ"ז מ"ש בעניותי בפתח עינים כי שם גימטריא ספר. והנה בזמן האחרונים ובפרט כהגלות נגלות הדפוס. ספר נחמיה נקרא על שמו. ואפשר כי כבר שלם הדקדוק על שאמר זכרה לי אלקי לטובה. ומה גם דרבן גמליאל עבר מן הנשיאות משום זה כמ"ש מהר"י סרוק ז"ל ובאותו הצער וכמה זמן נתקן. ומן השמים רצו שיקרא הספר על שמו ודוק כי קצרתי: